

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1970

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1970

ÅRGÅNG 25

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
INGEGÄRD VALLIN

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1970

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1970

TALMANNEN JOSEPH HANSSON OCH KYRKBYGGET I MOSSEBO

EN TIDSBILD FRÅN FRIHETSTIDENS SLUT

AV

FRIDOLF WILDTE

I Mossebo i Tranemo pastorat stod till 1773 en gammal träkyrka, som då fick lämna rum för den nuvarande kyrkan. Räkenskapsboken upplyser, att den gamla kyrkan byggts 1624 och att den var mycket liten och låg. Genom prosten Nils Kollinius' berömliga försorg och pådrivande hade den 1685 märkligen förbättrats både utan och innan. Kyrkan hade då blivit "upphöjd från jorden" av furubjälkar och stenmur, och dörren hade flyttats. Den gamla och bristfälliga stapeln hade 1689 ersatts med ett torn.

En utförligare men delvis avvikande beskrivning av kyrkan får man i en redogörelse, som talmannen Joseph Hansson ingav till domkapitlet 1771 i samband med fråga om nybyggnad. Kyrkan hade byggts 1544 "uti en kyrkoherdes tid som hetat Erasmus Tertulius", den var ganska låg med små fönsterlufter och allenast ingång på södra sidan – "på katolisk sätt byggd". År 1670 under prosten Nils Kollinius' tid hade kyrkan med koret höjts, dörren på södra sidan satts igen och dörr gjorts på västra gaveln. Ett torn hade byggts vid västra gaveln 1684. Det gamla platta innertaket ersattes 1710 med välvt innertak. Vid samma tillfälle borttogs en del av gaveln mellan koret och storkyrkan (detta arbete avsåg tydligen väggen mellan långhus och kor). År 1719 "höggs hela fönster korgaveln bort" och Mossebo säteris ägare byggde ett gravkor i kyrkans förlängning. Slutligen insattes 1737 nya fönster både i kor och långhus.

Det är sannolikt att vissa detaljer i dessa beskrivningar, främst tidsuppgifterna, inte äro helt korrekta. I huvudsak får man emellertid en ganska god bild av den gamla kyrkan med långhus, ett från detta avskilt kor med fönster på östra gaveln och ingång förlagd till långhusets södra sida, alltså en rätt vanlig kyrkotyp. Att denna kyrka i sitt ursprungliga skick kan ha varit från 1500-talet är väl inte orimligt; dock förefaller räkenskapsbokens uppgift att kyrkan tillkommit i början av 1600-talet mer sannolik.

På 1760-talet var kyrkan i behov av en omfattande reparation. Förslag uppkom nu att bygga en helt ny kyrka. Meningsbrytningarna härom mellan pastoratets kyrkoherde, prosten Mårten Kjerrulf i Tranemo och talmannen Joseph Hansson på Mossebo Stom är en intressant tidsbild från frihetstidens slut. De två huvudagerande voro båda färgstarka personer. Från skilda utgångspunkter förfäktade var och en sin mening på åtskilliga sockenstämmor och inför konsistoriet, dock med undvikande av personliga utfall och med bevarad respekt, talmannen för sin vän och själasörjare, prosten för bondeståndets myndige och inflytelserike talman, tillika hans vän och frände.

Mårten Kjerrulf tillhörde en släkt, som givit Göteborgs stift en rad dugande präster. Han var född i Göteborg 1705, där fadern var handlande. Farfadern, kyrkoherde i Vessige i Halland, uppges ha bistått Karl XI i danska kriget och åtnjutit hans gunst. Mårten Kjerrulf blev magister i Lund 1734, prästvigdes följande år och blev redan 1736 kyrkoherde i Tranemo, Mossebo, Ambjörnarp och Sjötofta församlingars pastorat i Kind. Han fungerade som preses vid prästmötet 1747 och blev kontraktsprost 1756. Makan Elisabet Lignell hade tidigare varit gift två gånger, först med kyrkoherden Magnus Ekman och därefter med kyrkoherden Christopher Lidelius, båda i Tranemo. Dottern i andra äktenskapet Magna Elisabet blev gift med talmannen Hanssons son, kyrkoherden i Ljungby Nils Josephsson.

Joseph Hansson var bondson från Mossebo och född 1707 på gården Kvarsebo. Hans levnadsbana var tvivelsutan märklig. Enligt

Joseph Hansson. Porträttkop. tillh. Borås museum.

kyrkoboken bodde han 1731 på Mossebo Stom, kyrkoherdens tilldelningshemman, som han brukade och sedermera lyckades förvärva genom s. k. skatteköp. Vi träffa honom 1737 som nämndeman i Kinds häradsrätt. Tre år senare valdes han av häradet till riksdagsman och återvaldes sedan alla följande riksdagar under frihetstiden. Vid riksdagen 1769–70 underkändes dock valet med motivering att Hansson, som på förpantning innehade ett säteri, egentligen icke hade rätt att tillhöra bondeståndet. Hansson synes ha haft en betydande affärsbegåvning och förvärvade en avsevärd förmögenhet, bestående av går-

dar och sågverk i Kind. Han var god talare, klartänkt och orädd och fick snart ett betydande inflytande i bondeståndet. Från början synes han icke ha varit någon utpräglad partiman, men så småningom slöt han sig alltmera till mösspartiet och förde ofta oppositionens talan mot de dominerande hattarna. Vid riksdagen 1765–66 blev han vald till talman med stor röstövertikt över motståndaren Olof Håkansson. Han var åter talman vid riksdagen 1771–72.

Både prosten och talmannen uppnådde hög ålder. Joseph Hansson avled 1784. Prosten Kjerrulf levde till 1788. Han hade 1778 i domkapitlet föreslagits till teol. doktor men undanbett sig för sin höga ålderdoms skull. ”Jag går på gravens brädd och har redan fått hem-sökelsebrev”, skrev han till kapitlet.

Fråga om Mossebo kyrkas ombyggnad hade väckts på en sockenstämma 1764, men först fyra år senare, den 16 mars 1768, dryftades den på allvar. Prosten Kjerrulf synes först ha lämnat en redogörelse för vad som tidigare förekommit om kyrkans reparation. Härefter uppträdde kaptenen Grubbe och påyrkade ”för sina bönder” att kyrkan skulle ombyggas, varjämte löjtnanten Kuylenstierna på Mossebo säteri lovade fullborda ett tidigare löfte att skänka 100 riksdaler s:mt till kyrkans ombyggnad under förbehåll att släktens grav lämnades orubbad. Även talmannen Joseph Hansson påstod ”med sina bönder” nybyggnad och förmenade att kyrkans botande skulle kosta mer än nybyggnad. För sin del utlovade han 100 riksdaler s:mt till den nya kyrkan, varjämte han förklarade sig villig hålla byggmästaren med spis och betalning.

Prosten sade nu sin mening vara denna: ville församlingen komma överens om att bygga sin kyrka av sten, ville han härtill giva sitt fullkomliga samtycke, men till kyrkans uppbyggande av trä kunde han inte samtycka. Genomsökte man hela Tranemo gäll, ja hela Kinds härad, kunde man inte finna så ”härligt timmer” som det varav kyrkan vore byggd. Om kyrkan bleve till tak och väggar ”väl förvarad”, kunde hon vara som ny. Vidare hänvisade han till en omröstning som

skett 1764, då mer än två tredjedelar av socknen röstat för ”kyrkans botande och förvarande”. Han hade också vidtagit åtgärder för verkställande av ett sådant beslut.

Härtill tycktes nu hela församlingen stillatigande lämna sitt bifall, säger prostén i protokollet. Äntligen begynte emellertid kapten Grubbe samt talmannen jämte flere, som höllo det parti att kyrkan skulle ombyggas, upprepa sina påståenden och fingo några av dem på sin sida, som förut uttalat sig för kyrkans botande, ”vartill pluraliteten ännu var helst böjd, då den (åt) sig själv var lämnad”. Pastor vore dock missnöjd med den ostadighet som förmärktes och att hos ett och samma folk förmärktes dubbla tungor. Han avbröt vidare överläggning till en annan gång och önskade dem lycka att överlägga med bättre endräktighet och ordhållighet, när det gällde att besluta en sak, som lände till Guds ära och församlingens bästa. Skulle församlingen tvärt emot sin omröstning besluta att ombygga kyrkan ville han avsäga sig befattningen därmed. Församlingen begärde emellertid nu att pastor ville i protokollet införa deras ”överenskommelse om kyrkobyggnaden”.

Men hade då någon överenskommelse träffats? Hade församlingen fattat ett nytt beslut eller hade frågan åter uppskjutits? Här förelåg – åtminstone såvitt protokollen utvisa – en oklarhet. Det skulle också visa sig, att prostén hade sin mening om utgången och talmannen sin.

Sedan ny stämma beslutat om laga syn å kyrkan hölls sådan den 7 september 1769 av byggmästaren Johan Fejl (Feigel) från Göteborg. Prostén beskriver utförligt hur han förde byggmästaren jämte socknens äldste – bland dem Joseph Hansson – att bese kyrkan. Han tillsade dem ”på det högsta” att icke dölja för byggmästaren någon bristfällighet, på det att han måtte vara i bättre stånd att säga sin mening om kyrkan kunde äga bestånd eller borde nedrivas. Kyrkan besågs ut- och invändigt; byggmästaren gick även upp under valvet och besåg resningen. Sedan byggmästaren av prostén anmodats att på sitt samvete och utan avseende på någondera parten säga sin mening svarade

Mossebo kyrka, Stommen t. h.

han, att kyrkan kunde bestå och att bristfälligheterna icke fordrade dess rivande.

På ny stämman samma år upplästes vad som förekommit vid synen. Ordväxling sades då ha uppstått med talmannen, som vidhöll kravet på nybyggnad. Enligt protokollet blev emellertid reparation beslutad. Vid vårstämman 1770 upprepade talmannen Hansson sin mening liksom sitt löfte om ekonomiskt bistånd. Detta hans löfte antecknades tacksamt till protokollet.

På höststämman den 14 november 1770 kom det till en verklig kraftmätning mellan prosten och talmannen. Den sistnämnde begärde nu att till protokollet få anföra sin särskilda "dictamen" – säkerligen en mycket ovanlig åtgärd i en liten landsförsamling på den tiden. På denna begäran svarade prosten: – "Jag förmodar att nämndemannen fader Joseph Hansson med detta sitt Dictamen ingalunda vill nu åter

göra något påståande om kyrkans byggande å nyo, sedan församlingen efter bilagd tvist . . . på tvenne nästföregående sockenstämmor enhälligt beslutat kyrkans skyndsamma reparation”. Och vidare: ”Jag vet att fader Joseph Hansson, vilken med beröm anfört såsom taleman ett helt hedervärdt stånd, har sig väl bekant att icke en eller annans påståande kan hindra Ståndets beslut, som skett efter de flesta röster. Och att det är kristligt, ärligt och hederligt att lämpa sig efter överenskommelse av de flesta”. Åtskilligt mer hade prosten att tillägga och slutade med att han hellre ville avsäga sig all församlingens styrelse än hålla sockenstämmor och i kyrkoboken införa församlingens beslut och se dem icke bliva verkställda.

Om prosten trott att talmannen skulle ändra mening blev han emellertid besviken. Dennes vidlyftiga inlaga upplästes nu och infördes i kyrkoboken.

Joseph Hansson börjar med att sockenstämman för två år sedan beslutat att ”vår lilla gamla sönderlappade kyrka” skulle ombyggas och att prosten önskat församlingen lycka därmed men undanbett sig tillsyn över arbetet. Talmannen hade då åtagit sig detta i församlingens närvaro. Härefter redogör han för de överläggningar som skett, för korrespondens med byggmästaren, fördelning av kostnaderna och verkets framskaffande. Sedan såvida var kommet, fortsätter han, var det mesta till bygget gjort och man borde tänka på hur många olägenheter som kunde förebyggas i framtiden. ”Jag tror åtminstone att förstärkningen på den gamla (kyrkan) bliver kostsammare, men om den idén följes så får vi ändock en liten, låg och sönderlappad kyrka, som aldrig kan hava bestånd längre än Mosjöbos gravhus har bestånd, som nu stödjer koret från att ramla omkull. Gravhusets längre eller kortare bestånd är en sak som varken rör mig eller församlingen utan får ankomma på herrskapets eget behag, om de vilja hålla sin grav vid makt eller låta den förfalla. Men kyrkan bör vara fri från stank och osund lukt, som kan förorsaka farsot och sjukdomar.” Härefter hänvisar han till sitt och löjtnant Kuylenstiernas löften om bi-

drag, liksom till sitt eget löfte att hålla byggmästaren med säng och husrum jämte mat och dricka utan att församlingen behövde göra något sammanskott. Talmannen slutar sin dictamen med dessa ord: ”Men mine käre vänner och medbröder betänker att jag härmed icke söker den allra minsta min egen förmån utan hoppas att det skall vara till Guds ära och församlingens heder och nytta nu och i framtiden. Jag beder Eder nu för Edert och våra efterkommandes väl bliva vid det enhälliga beslut som gjordes på sockenstämma 1768 och låt i Herrens namn bliva vid det som beslutat blivit utan både syn och onödiga kostnader. Men i den händelse att någon skulle påstå laga syn, vill jag mig därtill begiva (d. v. s. låta vara) med det förbehåll, att den måtte ske med det allra första till vinnande av tiden på det att vårt sköna timmer icke må skadas. Men skulle mig bli fönekat bägge dessa givna förslag, då utber jag mig strax få anmäla denna sak hos Biskopen och Konsistorium och emellertid varken byggnad eller reparation företages innan Biskopens yttrande kommer.”

När sockenborna åter samlades på våren 1771 kom saken icke längre, och Joseph Hansson fann nu för gott att hänskjuta hela byggnadsfrågan till biskop och konsistorium. I inlaga den 14 maj 1771 hänvisade han till sin ”dictamen ad protocollum”, framhöll att stämman beslutat nybygge och anhöll om konsistoriets gunstiga biträde, så att verkställighet kunde följa på ett så kristligt beslut och förhållande. Både han och församlingen frikallade prosten Kjerrulf från all möda och besvär härmed under hänvisning till hans ålderdom. Aldrig hade de dragit i tvivelsmål hans goda avsikt och berömliga vilja och välmening, och med kärlek och högaktning hade de upptagit att han avsåg sig befattningen med kyrkbygget.

Konsistoriet inhämtade nu prostens och församlingens yttrande, varjämte ytterligare skriftväxling ägde rum med inlagor å båda håll. Åtskilligt som tidigare anförts blev nu givetvis upprepat. Men ett nytt argument tillkom, fråga om kollekt till kyrkans nybyggnad, och det var detta som till slut synes ha lett till en lösning i enighetens tecken.

Mossebo kyrka, mot altaret.

Sockenstämmans uttalande var ett försvar för reparationsarbetet men innebar samtidigt att man gick med på nybyggnad *om kollekt erhöles och kyrkan byggdes på den gamla platsen*. Prosten medgav i en senare förklaring, att ett hastigt påstående om nybyggnad väl tidigare gjorts, men att ingen allmän överenskommelse härom träffats. Man får också veta att talmannen själv tillkallat en byggmästare från Småland för kyrkans besiktigande, men att denne uttalat sig på ett sådant sätt, att man ej kunde ha förtroende för honom; han hade sagt ett ute på kyrkplatsen och ett annat när han kommit in i talmannens hus. Prosten hade skrivit efter en god och känd byggmästare och så hade mästern Fejl besiktigat kyrkan. Efteråt hade talmannen kommit till prosten och begärt att få framställa sin tanke om kyrkan för

församlingen. Sedan skulle han ej nämna ett ord mer härom utan låta församlingen göra som den ville med kyrkan. Detta hade han gjort ”med mycken saktmodighet” och prosten hade i lika måtto besvarat honom. Prosten sade sig ej vara emot församlingens sista utlåtande i byggnadsfrågan, om talmannen kunde utverka kollekt för en kyrka, som efter förnuftigt folks samt en förständig byggmästares omdöme vore ansedd som ”fast och behållen”, allenast den i tid förvarades. Men att styrka församlingen att bygga ny kyrka på den av talmannen föreslagna tomten kunde han inte. Han förklarade sig nu nöjd med att saken dragits inför oväldig och upplyst domstol. Själv toge han gärna rättelse och trodde att talmannen vore lika sinnad. Slutet skulle dock bli gott.

Talmannen sade sig visserligen ha en del anmärkningar mot protokollets avfattning men ville hålla sig till huvudsaken, ”helst som Herr Prosten är en gammal hedersman, min vän, min bytesbroder, min själasörjare och icke min fiende”. Han utvecklade sedan sin mening om beslutets tolkning, vidhöll att han i prostens ställe fått i uppdrag att ordna byggnadsfrågan och undrade ånyo, om det kunde vara fördelaktigare att i en skogsbygd lappa en liten, gammal och sönderhuggen kyrka än att bygga en ny. Han kunde ej begripa varför prosten vore emot detta. ”Det synes som han skulle hava i sinnet att göra en lag av sin egen vilja, vilken ingen bort understå sig klandra . . . när vi fått en annan kyrkoherde hade kyrkan ändock inom tjugo år visst skolat ombyggas.” Han slutade med att berätta, att han redan i bondeståndet anmält kollekten och att han även skulle rekommendera den i övriga stånd.

Konsistoriet översände talmannens yttrande till prosten och utlät sig därvid den 30 oktober 1771 sålunda: Som konsistoriet ej kunde finna annat än att Mossebo församling förenat sig i beslut att ånyo uppbygga sin förfallna kyrka samt därtill även gjort början med nödiga materialers anskaffande och talmannen redan skall utverkat tvenne kollekter för denna byggnad samt dessutom lovat att bidra

Mossebo kyrka med de visa och fåvitska jungfrurna på orgelläktaren.

med egna medel därtill, så bleve nu intet annat för Herr Prosten än att se till att denna kyrkobyggnad bleve med det första företagen på det sätt och efter den plan församlingen med talmannen förenat sig om.

Med anledning härav skrev prosten Kjerrulf den 16 november till konsistoriet att, ehuru han kunde ha åtskilligt att påminna, saknade han böjelse för långvariga trätor. Hellre ville han eftergiva rätten än fullfölja den. Med villighet och lydnad skulle han följa sina förmäns råd. Komme talmannen överens med löjtnant Kuylenstierna om gravhuset, med den övriga församlingen om tornet och den fattiga delen av allmogen med onödig kyrkobyggnad i hårda år ej bleve betungad utan hulpen och lättad genom kollekt eller genom talmannens egna medel, bleve dock på något sätt ändamålet vunnet, trätan skild och förtrolighet vunnen på alla sidor.

Konsistoriet beslöt översända en avskrift av detta yttrande till Joseph Hansson, på det att han därav måtte inhämta, huruledes tvisten angående Mossebo kyrkas nybyggnad blivit efter både Consistorii och talemannens önskan *i vänlighet bilagd*.

Redan den 9 januari 1772 medgav Kungl. Maj:t, uppå Rikens Ständers underdåniga anhållan, att tvenne ovillkorliga kollekter samma år finge upptagas i hela riket till Mossebo kyrkas å nyo uppbyggande. Ständerna hade framhållit att sockenkyrkan befunne sig uti ett så bristfälligt tillstånd att den snart vore alldeles obrukbar och att församlingen i anseende till tryckande fattigdom utan publikt understöd ej förmådde bygga ny kyrka.

Talmannen Joseph Hansson hade nått sitt mål. Den nya kyrkan restes på den gamlas plats, en rymlig och vacker byggnad som står än i denna dag. Om kyrkbygget berättar en i kyrkan uppsatt tavla:

”År 1773 tå Konung Gustaf den III til hela landets glädje spiran förde Generalmajoren samt Riddaren af Kungl. Maj:ts Sverds Orden Baron Swen Cederström war Länets Höfdinge Doctor Eric Lamberg Stiftets Biskop och Magister Mårten Kierrulf Härads Probst och Församlingens Herde samt Johan Bouchman Cominister Taleman Joseph Hansson Mosiöebo Kyrkas Föreståndare samt thess byggnings och prydnads befordrare blef thenna Mosiöebo Kyrko bygd af Anders Hammarberg. Målad 1774 af Johan Christopher Weisstern.”

För nutiden framstår Joseph Hanssons iver att genomdriva nybygget som en riktig åtgärd: när han påstår att den gamla kyrkan ändå komme att ombyggas i en nära framtid måste vi ge honom rätt. Säkertligen hade kyrkan blivit otillräcklig, om inte förr så under nästa århundrade, och man bör vara tacksam för att kyrkbygget inte uppsköts till en tid, då nya tempel restes så gott som på löpande band.

Emellertid kräver rättvisan att man – i den mån så är möjligt efter tvåhundra år – söker förklara det motstånd, som prosten Kjerrulf så envist reste mot kyrkbygget. Vanligen var det prästerna som önskade större och rymligare tempel och sökte förmå församlingarna att be-

Mossebo Stommen. Joseph Hanssons gård.

sluta härom. Men prostens talade sig varm för den gamla kyrkan och han fick en erfaren byggmästares vitsord på att den inte hade tjänat ut.

Att prostens ålder skulle vara orsaken till hans ovillighet att engagera sig i ett nybygge kan knappast ha varit avgörande. Han var vid denna tid en några och sextio års man och talmannen, som gärna framhöll prostens ålderdom, blott några år yngre. Ej heller torde man kunna utgå från att han drivits av några antikvariska intressen. Mest sannolikt synes vara, att hans motstånd bottnade i en naturlig reaktion mot ett arbete, som, utan att vara behövt, skulle betunga den lilla församlingen. När möjlighet yppades att genom kollekt bespara församlingen dryga utgifter, bedömde han saken på ett annat sätt ("den fattiga delen av allmogen med onödig kyrkobyggnad i hård tid ej bliva betungad utan hulpen och lättad".)

Men även om man tror sig ha funnit en förklaring till prostens handlingsätt, går det inte att av protokollen få en klar bild av församlingens inställning. Omröstning synes blott ha förekommit vid en stämma före 1768. Att olika meningar sedermera yppats framgår emellertid av protokollen. Böndernas väntade opposition mot nybygge kom troligen av sig inför Joseph Hanssons auktoritet och löften. Visserligen talade han om "sina bönder" liksom han varit herremän, men han hade utgått ur deras led och var officiellt en av dem. Sannolikt skedde här en omsvängning, hur omfattande går ej att utreda.

Kollektens betydelse i sammanhanget ger oss emellertid anledning att närmare skärskåda beslutet härom. Anhopningen av kollekt till kyrkbyggen hade resulterat i ett särskilt Kungl. brev den 22 mars 1759, då vissa villkor uppställdes för kollekts erhållande. Syn eller besiktning skulle hållas på kyrka och ritningar till nybyggnad eller förbättring uppgöras. Orsaken härtill var, att församlingarna ofta försummade kyrkornas underhåll och sedan genom kollekt sökte överföra det ekonomiska ansvaret på andra församlingar. Det krävdes att underhållet ej blivit eftersatt. Åtskilliga kollektframställningar blevo också avslagna eller återförvisade, och i ett nytt brev den 28 augusti 1764 hade vikten av att föreskrifterna följdes framhållits.

Hur var det beträffande Mossebo? Som vi nyss erfarit hade talmannen förklarat att han anmält kollekten i bondeståndet och även skulle rekommendera den i övriga stånd. Det skulle vara intressant att veta, vad han sagt eller skrivit och vilka handlingar han bifogat. Tyvärr måste vi nöja oss med den framställning från Ständerna, som låg till grund för kollektbeslutet. Den är avfattad den 17 december 1771 och lyder så:

"Vid övervägande av den framställning som hos Riksens Ständer invånarne i Mossebo socken Kinds härad och Älvsborgs län genom deras riksdagsfullmäktig, Bondeståndets taleman Joseph Hansson ingivits att för nästkommande år 1772 över hela riket undfå tvenne

ovillkorliga kollekter till berörde Mossebo sockenkyrkas uppbyggande ånyo hade Riksens Ständer inhämtat: det församlingens invånare för flere år tillbaka varit omtänkte, att deras sockne kyrka, som redan i de katolska tiderna blivit anlagd, ånyo uppbygga och enligt Consistorii i Göteborg tillstånd på annan inom kyrkomuren därtill utsedd plan förflytta; samt att den gamla uti ett ganska bristfälligt och snart alldeles obrukbart tillstånd sig nu befinner. Men att denna församling, som endast består av 12,5 hela hemman, i anseende till tryckande fattigdom utan publikt understöd sådant ej förmår åstadkomma. Och anhålla altdärföre hos Eders Kungl. Maj:t, Riksens Ständer nu underdånigast att de begärda tvenne ovillkorliga kollekter för nästkommande år 1772 över hela riket till denna Mossebo kyrkas å nyo uppbyggande i nåder bevilja och till behörig verkställighet befordra låta . . .”

Framställningen är underskriven av lantmarskalken för adeln och för övriga stånd av resp. talmän, för bondeståndet av Joseph Hansson.

Ingen upplysning finns att syn hållits på kyrkan, som cirkulärbrevet 1759 föreskrev. Den av prosten föranstaltade besiktningen visade att kyrkan icke behövde nybyggas; att Ständerna skulle känt till detta förhållande är inte sannolikt. En ritning måste ha funnits men någon remiss till Överintendentsämbetet för granskning därav omtalas ej. Man måste alltså få det intrycket, att ifråga om Mossebo har man inte varit så noga med att följa föreskrifterna. När ansökan om kollekt för Vallda kyrka i Halland gjordes 1773 avslogs denna under motivering att ritning ej blivit översedd och att ej heller behörig syn hållits enligt 1759 års cirkulär. Även om den politiska situationen efter 1772 förändrats fanns inte anledning att i sak bedöma kollektframställningarna olika.

Kollektbeslutet bör ses som ett utslag av den maktpolitik, som frihetstiden inte var främmande för. Bakom beslutet skönjer man Joseph Hansson, och han handlade väl inte annorlunda än många andra riks-

dagsmän, som önskade tillgodose lokala intressen. Att fränkänna honom ideella motiv vore säkerligen oriktigt. Men när han förmenade att ”han icke sökte den allra minsta sin egen förmån”, bör man nog inte ta honom alldeles på orden. Förspelet till kyrkbygget var en lång maktkamp och det blev för honom en prestigesak att föra den till ett slut, som stod i överensstämmelse med den mening han förfäktade.

Källor och noter

Tranemo och Mossebo kyrkoarkiv, Göteborgs Landsarkiv

Kyrkoräkenskaper Mossebo L I:1 och uppgifter om kyrkan i Tranemo C 1. Söckenstämmo-protokoll Tranemo K I:1.

Göteborgs domkapitels arkiv, Göteborgs Landsarkiv

Protokoll 1771 och handlingar till samma protokoll. Kungl. brev 1771—1779.

Riksarkivet

Rikens Ständers Bref uti Inrikes Civile ärenden 1771—1772.

I övrigt ha genomgått Bondeståndets protokoll, diariet m. m., dock med negativt resultat.

Om kyrkoherden Mårten Kjerrulf se Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne. Uppgifter om Joseph Hansson hämtade ur Svenska män och kvinnor. Professor Sten Carlsson i Uppsala förbereder en biografi över Joseph Hansson för Svenskt biografiskt lexikon.

I stämmoprotokollen omnämnde löjtnant Kuylenstierna torde vara identisk med Johan Kuylenstierna till Mossebo, f. 1698, d. 1795 på Gammalsjö i Kalv och begravd i Mossebo kyrka (Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor.) Kapten Grubbe var sannolikt Carl Christoffer G. på Segloraberg i Seglora, f. 1735 d. 1793 (Elgenstierna).

Byggmästaren Johan Feigel, f. 1702, d. 1771, bosatt i Göteborg, där han ägde hus och gård på den s. k. Stampen. Han har byggt Dragsmarks kyrka i Bohuslän och utfört arbeten i andra kyrkor.

HILLAREDS KYRKA

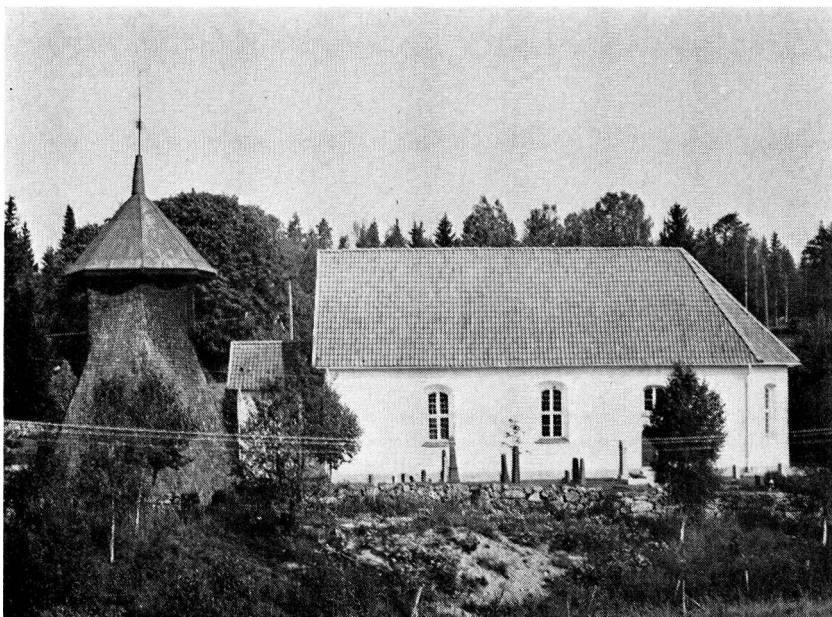
KORT HISTORIK OCH INVENTARIEBESKRIVNING

AV

BERTIL ERIKSSON

Hur gammal är Hillareds kyrka? ”Urgammal”, ”från Påfviska tiden”, ”en av Göteborgs stifts äldsta stenkyrkor”, heter det i visitationsprotokollen. Närmare tidsbestämning saknas. Dock antages, att den, uppförd i romansk stil, ursprungligen kan dateras till 1100-talet. I detta sammanhang kan man peka på, att dess äldsta inventarium är dopfunten, vilken i likhet med Sexdregafunten och flera funtar i Sjuhäradsbygden är ett verk av mästern Andreas och hans skola. Han var verksam 1170–1180. På väggens tjocklek kan man tydligt se, var det ursprungliga långhuset slutade. I öster fanns ett mindre kor, 2 à 3 alnar kortare än det nuvarande, smalare och avgränsat från långhuset genom ett valv, kanske med valvpelare som i Sexdrega gamla kyrka. Kyrkans enda ingång var tydligen någonstans på sydsidan. Vid kyrkans restaurering år 1816 upptäcktes de ursprungliga fönstren, då igenmurade. Därom står det: ”Haft blott 2ne fenster på södra sidan uti af telgsten hoggna fensterkar, knappt 1 aln höga och 8 tum breda, öfver 5 alnar från gålfvet straxt under takbandet, så att vist ingen Gudstjänst kunnat hållas midt på dagen utan vid Ljus.” På nordsidan och för övrigt fanns alltså inga fönster. Kyrkan tycks ha varit något av en försvarskyrka, vilket i så fall icke var underligt i en orolig gränstrakt.

För övrigt är kyrkans historia fram till 1600-talet höljd i dunkel. Först efter 1776 finns Hillareds sockenstämmoprotokoll bevarade, medan kyrkoräkenskaperna börja 1721. Dessa huvudräkenskaper

Hillareds kyrka.

hänvisa dock ofta till de s.k. specialräkenskaperna, vilka icke bevarats. Från tiden före 1600-talet har dock kyrkan ett par tillhörigheter: krucifixet, som renoverats och uppsatts över Gälaredsbänken. Olga Fürstenberg angiver att det är från 1400-talet och att det är ett processionskrucifix. Dock kan det nog också tänkas, att det haft sin plats över altaret eller i valvbågen mellan koret och långhuset. Vidare märks storklockan, enligt Olga Fürstenberg också från 1400-talet. Det går ju ihop med traditionen, att Gyrid Gunnarsdotter Gylta på Gälared vid dess gjutande kastade en guldkedja i degeln med önskan att klockan skulle få så rent ljud som hon själv var ren jungfru. Enligt den gravtavla, som nu sitter på korets utsida, skänkte hon "ottesångsängen" vid Kila till Hillareds kyrka med villkor att vissa gudstjänster skulle hållas årligen. Denna tavla av sten uppsattes av bröderna Knut Lilliehöök (död 1704) och Gabriel Lilliehöök (död 1706) år 1685 "vid pass 200 år efter hennes död". Hon skulle alltså dött på 1480-

Hillareds kyrka, interiör.

talet. Dessa bröder voro söner till Nils Lilliehöök, som vi återkomma till. Beträffande klockorna står det i Hillareds kyrkas inventarium, upprättat 24 octobris 1645: "Liten klocka I, Stor I". Kyrkan hade alltså då två klockor i stapel, vilket är anmärkningsvärt med tanke på Gustaf Wasas "klockuppbörd". Hade Hillared fått lösa lillklockan eller förmått köpa en ny?

På 1600-talet voro överste Nils Lilliehöök till Gälared och Tiraholm samt hans hustru Virginia Hand till Olshammar givmilda mot sin sockenkyrka. 1649 gjordes Gälaredsbänken, som bär deras vapen och initialer. 1652 skänkte de predikstolen med baldakin. Predikstolen hade skurna, upphöjda inskrifter med många bibelord samt Lilliehöökiska och Handska vapnen. Dessutom stod: "Zu Gott allein Steht Hoffnung mein" och därunder på svenska: "Till Gud och äran Står min begäran". Predikstolen var då placerad på södra vägen.

Det nuvarande kyrksilvret är också knutet till dessa makar. Om

Minnestavla över Gyrid Gunnarsdotter Gylda,
uppsatt på korets utsida.

Gälarets-bänken från 1649.

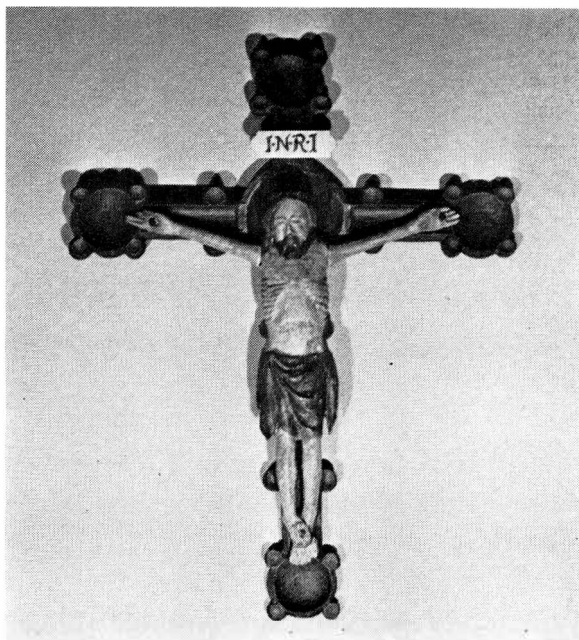

Vinkanna, kalk, oblatask, patén och silsked.

detta står i en handskrift av prosten C. M. Lindberg: "Vinkanna, kalk och patén äro skänkte till kyrkan af Nils Lilliehöök och samma dess fru Virginia 1678 eller 79, sedan kyrkan först förlorat sitt silfver mellan 1676–1678 då ett danskt parti var nära kyrkan, skyndade klockaren med silfret ur kyrkan åt skogen att undangöma det, hvilket väl för honom lyckades, men eftersatt af danskarna blef han af dem på återvägen ihjälskuten för sin trohet. Silfret är sedan aldrig funnit. Kyrkdörren har till åminne af detta besök 5 hål av genomskutne kulor". Är denna tidsangivelse riktig, så innebär det att fru Virginia skänkte silvret efter sin makes död. Han avled nämligen redan år 1662, medan hans uppenbarligen ståtliga begravning i Hillareds kyrka ägde rum först den 6 september 1663. Fragment av många sorgebanér, använda vid denna begravning, togs tillvara vid gravkorets

Dopfunten från 1100-talet. Detalj från cuppan med Kristus och Longinus.

Krucifix från 1400-talet.

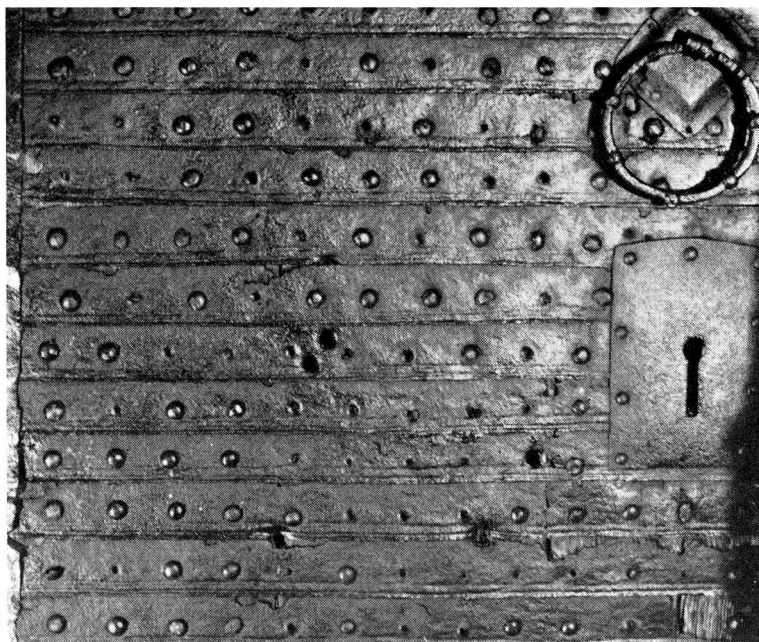
restaurering 1931. Kalken bär Nils Lilliehööks och Virginia Hands vapen och initialer. Stämpel: A. Är den måhända ett verk av Anders Björsson Muus i Borås? Oblatasken är enl. inskriften skänkt anno 1680 av fru Wirginia Hand. Hennes död inträffade år 1681. Vinkannen har märkligt nog på handtaget inskriften Nils Lilliehök, Hedvig Eleonora Hård. Denne Nils var gift med Hedvig E. Hård och sonson till ovannämnde Nils Lilliehök. Hennes namn återfinna vi på lillklockan, varom mera nedan. Ha de skänkt vinkannen eller är deras namn på den en artighetsgest?

För den järnbeslagna, ”genomskutne”, kyrkdörren hade år 1648 utbetalts 1 daler kopparmynt till Nils smed i Skedeskamma enl. tillskrift på inventariet av den 24/10 1645. Där upplyses också om, att han var en av kyrkans sexmän. För nygjord lås till denna dörr fick år 1753 Johan i Stora Lid 3 daler. Kyrkdörren med lås har nu fått sin plats nere i kyrkan under läktaren.

Visitationsprotokollet år 1732 säger, att "alla kyrkorna äro uti temmeligt gott tillstånd, alla förutom Hillared, som behöfver ansenlig reparation, hvarför hon ock är benådad af Hans Kongl. Maj:t med kollekt". Av räkenskaperna framgår, att år 1725 och från år 1729 socknen fick behålla alla sina kollekter till reparationen och att år 1731 kollekter inkom från Lunds och Wäxiö stift på 147 daler. Till reparationen inköptes bl. a. 62 tunnor lim, 6¹/₂ pund stångjärn och 3.000 spik. Utbetalningar gjordes till muraremästare, till Anders Carlsson i Weka och Lars i Starkagården "för fensterbågar", till Johan i St. Lid för "smidde fenstergaller", till glasmästare i Borås och vidare för nya bänkar, gavlar etc.

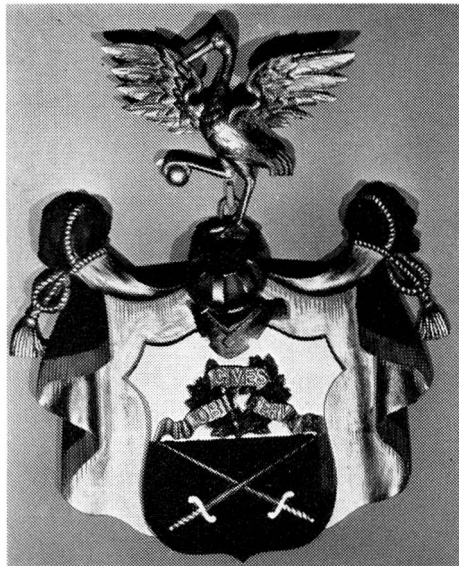
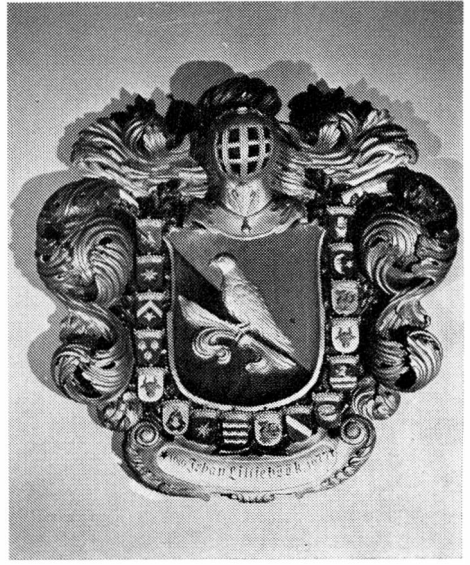
Vid visitation 1745 sägs: "Kyrkorna med deras staplar och klockor voro i fullkommelig gott tillstånd." Trots detta inköptes 1757 ny lillklocka till Hillared och 1760 byggs klockstapeln om. På lillklockan finna vi bl. a. namnen Gabriel Lilljehöök, dess moder Hedvig E. Hård och syster Virginia C. Hård. 1770 har man utgifter för byggande av läktaren. Förgäves frågar man, om det icke förut fanns läktare och om det gällde läktaren både i väster och i norr. 1789–1790 målades läktaren med dess bilder av målaren och tapetfabrikören Jakob M. Hultgren från Varberg.

Den mest radikala förändringen av kyrkan skedde dock 1816. Genom Lilliehöökiska gravkoret, tillkommet i början av 1600-talet (icke på 1700-talet, som uppgives i "Sveriges Bebyggelse") hade grunden skadats, så att kyrkans kor hotade att rasa samman. Därför rev man ned det gamla koret och mellanvalvet. Det nya koret gjordes 2 à 3 alnar längre än det gamla och i lika bredd och höjd som hela kyrkan. Man gjorde nya fönster. En ny dörröppning upptogs på södra sidan. Det platta taket utbyttes mot välvt. På norra väggen hade man haft en läktare, troligen en "fruntimmersläktare", som nu togs bort medan västra läktaren "framdrogs till fönstret", som det heter. Predikstolen med baldakin flyttades från södra väggen till norra och den fanns med sina inskrifter kvar ännu 1830. En uppgift i "Sveriges Bebyggel-

Del av den järnbeslagna "genomskutne" kyrkdörren.

se" att den skulle rivits ut 1816 är alltså felaktig. Vidare gjordes nya bänkar. Byggmästaren Lönnerblad bedrev arbetet med en oerhörd hastighet. Det påbörjades den 8 maj 1816, den 11 juni voro murarna uppförda, den 22 juni hölls åter gudstjänst i kyrkan och den 25 juli var kyrkan helt inredd och färdig. Men då hade också Hillaredsborna gjort omkring 1.550 dagsverken. År 1816–1817 fick kyrkan sin första sakristia. Vi veta icke, när huvudingången på sydsidan flyttades till väster och när det första vapenhuset kom till. Men vi veta att det reparerades 1742 och ombyggdes 1855. Under senare delen av 1800-talet gjordes en del mindre arbeten. Nämnas bör, att man 1860 började tala om orgel, men att kontrakt skrevs först 1882 med direktör A. Molander. Kostnad 2.300 kronor. 1863 talades om att riva stapeln och bygga torn, vilket lyckligtvis aldrig verkställdes. 1883 tog man bort bänkarna på ömse sidor om altaret och byggde altarringen intill väggen. Dessa bänkar hade tydligen gjorts vid reparationen 1816.

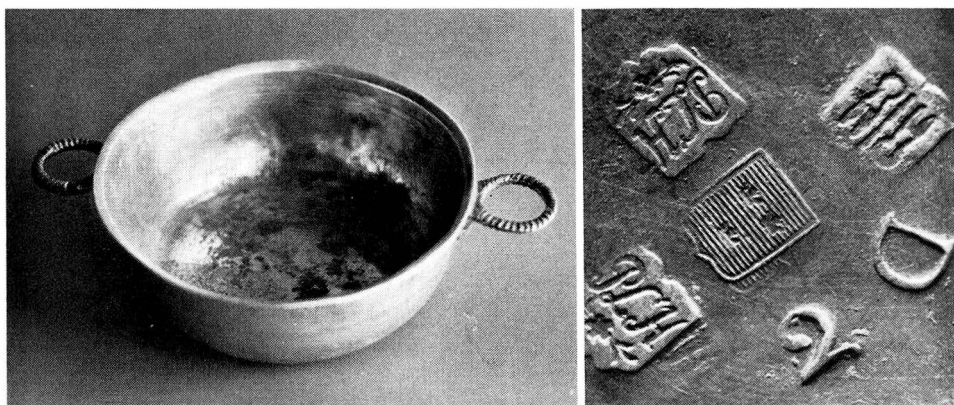

I Hillareds kyrka finns numera tre släktvapen: Lilliehöök (2 st) och von Schedvin.

Att kylan i kyrkan kunde vara besvärande på många sätt förstår man, när det 1881 beslutas, att på grund av det starka takdroppet vintertid inne i kyrkan göra lufthål i innertaket. Sin första värmeapparat fick kyrkan 1888. Den uppsattes på södra sidan. 1892 klagas över, att värmesystemet icke fungerat föregående vinter. Den 11/12 1892 tycks ingen förbättring ha inträtt. Den dagen skriver prosten Ludvig Svedberg med blyerts i protokollsboken, att han uppläst protokollet och justeringen. Och därunder har han skrivit förklaringen till att han använt blyerts: ”Obs. bläcket fruset”.

1902–1904 skedde nästa renovering. I varje visitationsprotokoll och även 1830 står att altarprydnad saknas. Sedan dess måste man dock ha fått den, som nu finns i klockstapeln. Nu uppsattes ny altarprydnad med altartavla av R. Carlmander, som dessutom målade och dekorerade kyrkan. Utvändigt utbyttes spåntaket mot tegeltak.

1931–1932 genomgick kyrkan åter en restaurering. Bl. a. inrättades varmlufts-system med värmekammare, murverk och skorsten. Mot väggarna gjordes panel i bänkhöjd. Bilderna på läktaren, som varit övermålade, togs fram o. s.v. I samband härmed restaurerades Lilliehöök-ska gravkoret på släktens bekostnad. Tydligt hade gravplundrare varit där, eftersom man icke fann några smycken, prydnader eller vapen. Samtliga kistor togos upp och renoverades, där det var möjligt. I en del fall fick man lägga kvarlevorna av två eller flera döda i samma kista. I gravkoret står nu 15 kistor innehållande 23 döda. Dessutom nedsattes en kista med 4 döda, vilkas förmultnade kistor fanns vid grävning i kyrkan och som kanske tillhört släkten. I gravkoret finns dessutom en kista, innehållande lösa kisthandtag o. dyl. Ett särskilt intresse knyter sig till Virginia Hand. Hon var givmild mot kyrkan och barnbarnsbarn till fältöversten Knut Håkansson Hand och ättling till Erik XIV. Vid öppnandet av hennes kista, som på flera sidor hade Hands vapen, fann man ”resterna av ett kvinnolik, vilande på en djup bädd av humleblommor och helt svept i tjockt gult, synnerligen väl bibehållet atlassiden”.

Doppskål av tenn, 1786, med Peder Larsson Holmins stämplar.

1947 beslutade man att ombygga orgeln. Vid restaureringen 1968–1969 lades nytt golv nere i kyrkan och insattes nya bänkar. Varmluftssystemet, murverket och skorstenen togs bort och i stället installerades elektrisk värme och elektrisk klockringning. I vapenhuset har gjorts toalettrum, städrum och el.central. Under läktaren har inretts skrudkammare, kapprum och katafalkrum. Bänkarna på läktaren togs bort och ersattes med lösa stolar. Det gamla ljudtaket över predikstolen har åter kommit till heders och behandlats av konservator, liksom Gälaredebänken, kyrktaket, 1400-talskrucifixet, Lilliehöök-ska och v. Schedvinska vapnen och en del annat. En del av den gamla predikstolen ingår tydligen i den nuvarande, men alla de upphöjda inskrifterna äro borta utom ett litet stycke, som hittades i stapeln och nu placerats på predikstolen. I sakristian står renoverad den gamla kyrkkistan, som år 1726 tillverkades av Anders Carlsson, Weka. Där finns också det skåp, som år 1758 gjordes av Anders Jansson, St. Lid ”för att hafva kyrkoskruden i”. Där stå också de renoverade 1700-talsstolarna och bordet, vars ålder är okänd. I vapenhuset har placerats ett ex. av gamla bevarade bänkdörrar. 1794 betaltes 7 daler för de 6 lampetter, vilka nu åter fått sin plats i kyrkorummet. Vidare har den gamla brudbänken renoverats. Gamla äro också ett par av kyr-

kans ljuskronor, tillverkade på 1600-talet och enl. uppgift gåva av Lilliehöökar. ”Sockenlikaren” för aln och tum har återfunnits, renoverats och upphängts nere i kyrkan. Några tennföremål ha renoverats: 2 ljusstakar på predikstolen, tillverkade av Vieth Drenchler, Stockholm, verksam 1637–1684. Årsstämpel saknas. En dopskål, inköpt 1788, gjord av Peter Larsson Holmin, Borås, verksam 1777–1793. Årsstämpel 1786. En vinkanna, tillverkad av Lars Lundvall II, Jönköping, verksam 1761–1780. Årsstämpel 1774 (troligen). Under hösten 1969 har genom herr Jarl Lilliehöök till kyrkan återbördats ett begravningsvapen över Johan Lilliehöök, vilket renoverats och uppsatts på södra långväggen. Han var son till Nils Lilliehöök och Virginia Hand, blev ryttmästare vid Livregementet till häst 22/12 1676, död ogift 11/5 1677 i Malmö och begravd i Hillareds kyrka, ”där hans vapen uppsattes”.

Kyrkans senaste restaurering hade två riktpunkter: dels att bevara och återställa så mycket som möjligt av det gamla, dels att få kyrkan varm, prydlig och trivsamt. Trots allt gammalt är den intet museum utan den nu levande församlingens helgedom, vars vackraste prydnad är en fulltalig gudstjänstfirande menighet. Inskriften från år 1757 på lillklockan är fortfarande aktuell:

”När du hör min klang och bång
Till Hillareds kyrka så ställ din gång
Bed, sjung, hör, tro, lef som en Christ
En himmelsk frögd får du förvist.”

KALLOR

Landsarkivet, Göteborg: Inventarium 24/10 1645, Sockenstämmoprotokoll 1776—1843, Visitationsprotokoll och inventarieförteckningar. Kyrkoräkenskaper 1721—1851.

Pastoratsarkivet, Sexdrega: Prosten C. M. Lindbergs beskrivning av pastoratets kyrkor. Protokoll från 1843. Visitationshandl. från 1851.

Lilliehöökska Släktarkivet: Brev den 15/8 1663 fr. M. Ekeblad till hennes far, överste Ch. Ekeblad ang. lån av silver t. Virginia Hand till begravningen av Nils Lilliehöök den 6/9 1663 i Hillareds kyrka. Handlingar rörande släkten, restaureringen av gravkoret samt fotografier.

Olga Fürstenberg: Förteckning över äldre inventarier, sammanställd september 1921.

Kulturhist. Fören. i Borås Årsskrifter: 1966. Hallbäck: Medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden, samma år Tingvall: Fältöversten Knut Håkansson Hand. Årsskriften 1969 Tingvall: Tennjutarna i Borås. Föreningens skrift: Silver från Borås och Ulricehamn, Borås Museum 1966.

Sveriges Bebyggelse: Hillareds socken, vari dock flera fel upptäckts.

B. Bruzelli: Tennjutare i Sverige 1967.

Foto: Kjell-Åke Ölander, Sexdrega.

Till dr. Seth Tingvall, Borås, för givande diskussioner och samtal samt till stadsarkivarie T. Bondestam, Borås, för hjälp vid genomgång av äldre handlingar, frambäres ett hjärtligt tack.

BLECKSLAGARE OCH BLECKSLAGERIER I GÄLLSTAD

OMKRING 1860–1950

AV

INGEGÄRD VALLIN

Innehållet i denna artikel bygger till stor del på uppgifter lämnade av Albert Josefsson, Röshult, Gällstad, själv bleckslagare. Albert Josefsson, som dog 1966, var en mycket kunnig och intresserad upp-tecknare av äldre seder och bruk. Fadern, Fredrik Josefsson, var bleckslagare och sönerna Carl och Albert övertog sedan verkstaden. Efter Alberts död har brodern slutat med tillverkningen. Ett antal bleckslagerimaskiner av äldre modell från deras verkstad har under 1969 förvärvats till Borås museum. Tidigare hade museet fått prov på tillverkningen där och har också nu skaffat en serie prov på sortimentet från en verkstad i Hössna. Också den är numera nedlagd. Verktyg och mallar tillhör också samlingen.

I Hemslöjdskommitténs betänkande, 1917, del II sid. 82, finns följande uppgifter om bleckslageriet i Sjuhäradsbygden:

”Bleckslageriet torde utgöra en synnerligen betydande andel av den i våra dagar bedrivna metallslöjden. Dyligt bleckslageri förekommer först och främst i Kinds och Redvägs härader i södra Älvsborgs län. Enligt av Älvsborgs läns södra hushållningssällskap samt södra Älvsborgs läns industri- och handelskammare företagen utredning för besvarande av kommitténs enquête skulle antalet bleckslöjdare i dessa härad uppgå till 112 personer, av vilka 102 hava jämn syssel-sättning med bleckslageri året om och 10 endast under viss del av året; värdet av under året förfärdigade alster uppskattas till 176 800 kr. Varorna försäljas antingen genom gårdfarihandel i staden och på

landet, vid torgdagar och på marknader eller ock till gross- och detaljhandlande. Av dessa uppgifter torde framgå, att bleckslagerislöjden inom södra Älvsborgs län snarast förtjänar namn av yrkesmässigt hantverk; då det emellertid till stor del drives såsom bisysselsättning till jordbruk, har det dock i sin helhet redovisats såsom ren hemslöjd.”

I samma betänkande del II, sid 288 f. omtalas ytterligare:

”Bleckslagerislöjden upptogs först i senare hälften av 1850-talet i Gullereds socken på hemmanet Högshult av en ännu levande person vid namn Rundqvist, som tillverkade s. k. ’grannlåt av bleck’. Sedan har bleckslageriet utbrett sig så, att det nu (1917) drives uti nedanstående socknar av Kinds och Redvägs härad. Tidigare hade i samma orter förekommit smide och järntrådsdrageri.

	Antal personer:		Tillverkningsvärde i kr.
	med jämn sysselsättning	med tillfällig sysselsättning under viss del av året	
Kinds härad:			
Gällstads socken	26	4	36 500
Marbäcks socken	10	—	15 300
Södra Säms socken	1	—	2 000
Grönahögs socken	12	2	23 100
Dalstorps socken	19	—	49 500
Hulareds socken	2	—	5 000
Redvägs härad:			
Hössna socken	2	—	3 000
Gullereds socken	9	—	13 100
Strängsereds socken	21	4	29 360
Summa	102	10	176 860

Av dessa 102 bleckslageriarbetare kunna 41 anses utöva yrket som binäring till jordbruk, återstoden som huvudnäring. Ofta skaffa dessa hemarbetare sig någon eller några lejda arbetare till biträde. De

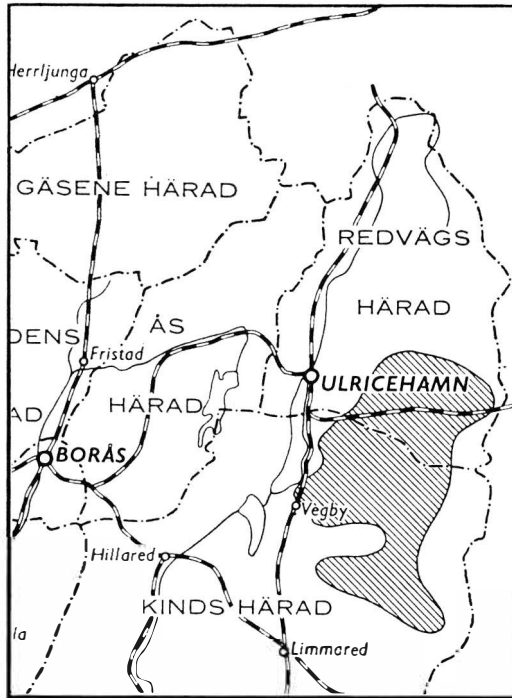

Albert Josefsson, Röshult, Gällstad, bleckslagare och
upptecknare av folkminnen.

inköpa råämnena från grosshandlare genom avtal med deras resande. Inköpen likvideras med accepter på tre månader. Varorna försäljas antingen genom gårdfarihandel i stad och på landet, vid torgdagar och på marknader eller ock genom gross- eller detaljhandlande.”

Bleckslageribygdens utbredning 1930 har kartlagts av Björn Sterner¹. Kartan visar ett sammanhängande område öster och söder om Ulricehamn ner till Hulareds socken. Under årtiondena efter 1930 har de små verkstäderna blivit allt färre. Det är någon enstaka som alltjämt drives som rent bleckslageri. Rostfri plåt och plast har ersatt bleckvarorna. Många verkstäder har helt försvunnit, på andra håll har man lagt om tillverkningen, skaffat större maskiner och gör nu badrumsskåp, kyldiskar m. m.

¹ Sjuhäradsbygden. Industrins upplysningstjänst. Serie. B. 2. sid. 60.

Utdrag ur karta visande bleckslageribygd.

Tydligt har det funnits tre utbredningscentra: det ovan omnämnda Högshult i Gullered där Rundqvist var den förste. Ett sydligt område där E. N. Hulander på Reutersberg i Hulareds socken uppges vara den som startade bleckslageritillverkningen. Vid en resa i Tyskland på 1880-talet inköpte han en uppsättning maskiner och drev sedan en ganska omfattande tillverkning i sin verkstad på Reutersberg. Där fanns tidigare kopparslageri och smidestillverkning. Hans dotter Tecla Hulander, Borås, berättar att man hade 25 gesäller i maten på Reutersberg. Det var många som lärde sig yrket i denna verkstad och sedan startade egen verksamhet. Detta gällde bl. a. Emil Svedberg, Dalstorp. Liksom på verkstaden i Hularered tillverkade man egentligen transportmjölkflaskor. Hos Svedberg arbetade 5–6

stycken. De gjorde i regel 100 dussin flaskor per vecka och sålde till grosshandlare. Verkstaden övertogs av sonen Holger Svedberg och har numera övergått till dennes söner Stig och Sune. Nu gör man emellertid enbart badrumsskåp. Evert Johansson, Göransfors, Södra Säm, har i sitt bleckslageri gjort bl. a. bakspritsar, hinkar m. m. Nu är verkstaden nedlagd.

Det tredje området omfattar Gällstad socken med trakten där-omkring. Albert Josefsson har samlat noggranna uppgifter om alla som där sysslat med yrket, vilka med några kompletteringar återges här:

Karl Josefsson, Bredared Jansgården, född omkring 1840, död 1893, var enligt äldre sagesmäns berättelser troligen den förste i Gällstad, som tillverkade bleckkärl. I 20-årsåldern flyttade han till en annan ort och var borta ett par år. Enligt uppgift av honom själv hade han varit i Tyskland, där han lärt sig bleckslageriyrket, vilket icke är osannolikt, emedan man i Tyskland långt tidigare idkat denna industri. Josefsson inköpte plåt och tenn och började tillverka bunkar, krukor, hinkar, fotogenlyktor m. m. och dessa artiklar hade god åtgång. De gamla trä- och lerkärlen, som förut använts, var tunga och otympliga och inte så lätta och behändiga som bleckkärlen, vilka också var mycket billiga. Maskiner och verktyg var till en början av allra enklaste slag. De inskränkte sig till plåtsax, hammare, träklubba och lödkolv samt några tänger. Falsar o. d. knackades upp mot eggen på en vanlig yxa och bunkar och flaskor (krukor) rundades omkring en trækloss, olika stor alltefter kärlets storlek. Allteftersom tillverkningen av flera artiklar ökades, gjorde Josefsson själv verktyg som passade. Han gjorde städ och formar för olika speciella arbeten och med tiden blev den hemmagjorda verkstaden ganska välförsedd. Efterhand inköptes ett par enkla maskiner, en kantmaskin för falsar, en rundmaskin för rundning av flaskor, samt en bottenfalsmaskin d. v. s. en maskin som klämde fast bottnarna, så det ej behövdes så mycket hamrande.

Då efterfrågan på bleckkärl alltjämt ökade måste Josefsson snart

nog anställa lärlingar eller ”gesäller”, som de då kallades. Då dessa ansåg sig fullärda grundade de egna bleckslagerier och antingen reste de omkring själva och sålde sina alster, eller också var det andra som köpte tillverkningen och sedan reste omkring i bygden och sålde bleckvaror och dessa kallades vanligen ”bleckknallar”. En ”lärling” anställdes vanligen för en tid av tre år och lönen för dessa tre åren var under 1860–1870-talet 50: – kr. plus kost och logi. Senare, ända fram till 1910, var lönen för tre år 150 kr. Efter denna tid ansågs ”lärlingen” fullgod och om han fortfarande önskade stanna kvar fick han årslön, vilken i allmänhet var något högre än vanliga drängars. Av de nedan omnämnda personerna är det ett flertal, som lärt bleckslageriyrket hos Karl Josefsson, Jansgården, men underligt nog var det ingen av hans söner, som ägnade sig åt bleckslageriet, oaktat de under uppväxtåren fick hjälpa till med detta arbete, och enligt ut-sago var rätt kunniga.

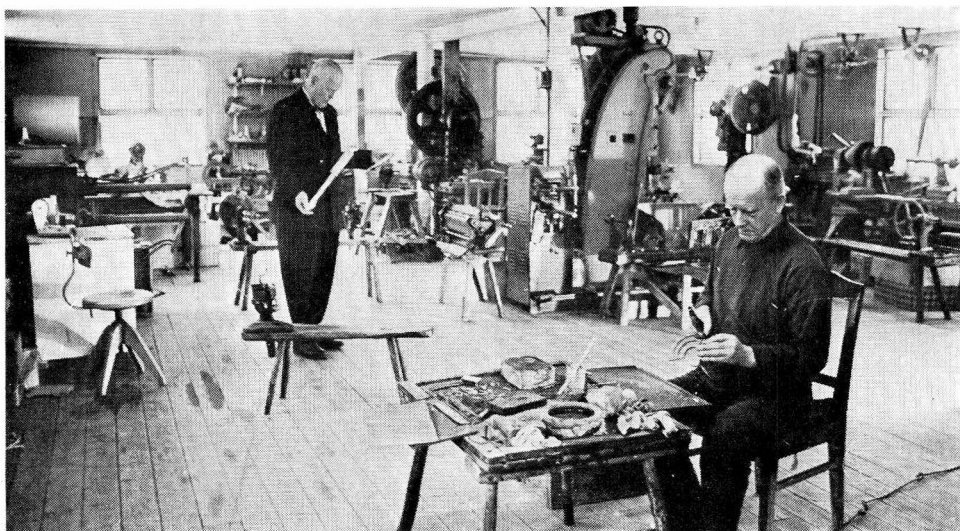
Karl Josefsson reste även omkring i bygden och sålde sina bleckvaror, liksom de flesta av hans efterträdare. Under en affärsresa i Timmele 1893 dödades han av sonen på det ställe där han hade kvarter. Han var nämligen mycket begiven på spritdrycker och tog emot så mycket han fick, berättas det. Han logerade vid tillfället hos en änka och dennas 22-årige son, och denne var, liksom Josefsson, fullkomlig alkoholist. Vid ett tidigare sammanträffande hade Josefsson lämnat ynglingen, som hette Lundgren, en del pengar, som han skulle köpa brännvin för. Det blev emellertid inte så mycket brännvin som Josefsson tänkt och han beskyllde Lundgren för att ha behållit det mesta av pengarna och fordrade att få detta tillbaka. Det blev således osämja och slagsmål, varvid Lundgren hade gett Josefsson ett kraftigt slag över näsroten och denne hade genast förlorat medvetandet. Lundgren blev rädd och lyfte upp Josefsson på en soffa och försökte få honom ”vaken”. Efter en stund kryade Josefsson på sig, och stödd på sin käpp gick han ut ur stugan, men orkade ej gå mer än några steg innan han lade sig på marken. En stund senare hade änkan Lundgren fått se Josefsson liggande ute på gårdsplanen och i tanke

Gustaf Haglunds bleckslageri, Rännaväg, 1938.

att han låg och ”sov ruset av sig”, gick hon efter ett par säckar och bredde över honom. På morgonen, då Josefsson fortfarande låg i samma ställning på marken gjordes närmare undersökning och konstaterades då att han var död. Vid förhöret erkände Lundgren att han misshandlat Josefsson, ”men ej så mycket att han dött av det”. Efter rannsaking dömdes Lundgren till straffarbete i 5 år och sex månader, varav sex månader utgjorde straff för stöld, som Lundgren begått mot Josefsson. Han erkände att han ur ur Josefssons portmonnä tillgripit fyra kronor, men rätten ansåg att det måste varit mycket mer. Flera personer kunde intyga att de dagarna före brottets begående sett att Josefsson haft många pengar, både sedlar och silvermynt, och såväl Lundgren som hans mor hade också i de dagarna rört sig med ovanligt mycket pengar.

Efter Josefssons död upphörde hans bleckslageri. Verkstaden köptes av några av hans f. d. lärlingar, men det torde numera ej finnas

Evert Johanssons bleckslageri, Göransfors, Gällstad, nedlagt 1969. Här fanns dels gamla handvevade maskiner, dels nya elektriska pressar m. m.

mycket kvar av de primitiva maskiner, som han använde vid bleckkärllstillverkningen.

Här följer en förteckning på samtliga bleckslagare, som för längre eller kortare tid varit verksamma i Gällstad.

August Brolander, Jansgården, född omkring 1840, var troligen Karl Josefssons första "lärling". Han flyttade efter några år till Tången i Gällstad, där han under en lång följd av år drev eget bleckslageri.

Fritz Medin, Övergården, Gällstad, födelseår obekant, var liksom brodern Mauritz Medin, lärling hos Josefsson, men bildade efter några år egen firma i Påbo. Han flyttade på 1880-talet till Falköping, där han fortsatte med bleckslagerirörelse.

Jakobsson, Svedjorna, Påbo, födelseår obekant, lärde bleckslageri hos Josefsson, Jansgården, men drev senare egen rörelse några år, men firman upphörde före sekelskiftet.

Johan Kinander, Ängabo, född 1850, lärde yrket hos Josefsson

och drev sedan bleckslageri i Ängabo under flera år, men flyttade på 1890-talet sin verkstad till Brålanda.

Edvard Gustafsson, Tormestorp, född 1854, död 1936, lärde bleckslageri hos ovannämnde August Bolander. Han drev eget bleckslageri ett 20-tal år, men rörelsen upphörde omkring 1900.

Johannes Haglund, Påbo, född 1840, död 1920, lärde bleckslageri hos Karl Josefsson, drev sedan bleckslageri och gårdfariehandel till kort före sin död då sonen *Klas Haglund*, född 1868, död 1949, övertog rörelsen, men upphörde därmed efter ett par år och arbetade sedan som dagavlönare hos ett flertal bleckslagare. Johannes Haglunds söner, Johan, Karl och Edvard drev under många år bleckslageri i Hössna. Edvard Haglund frös ihjäl under en affärsresa, den stränga vintern 1893.

Johan Andersson, Ängabo, född 1840, dödsår obekant. Lärde bleckslageri hos Karl Josefsson samtidigt som August Bolander och hörde således till de första "lärlingarna". Efter några år grundade han eget bleckslageri i Ängabo och liksom hans förutvarande husbonde tog han in lärlingar, som ville utbilda sig i yrket. Rörelsen upphörde i slutet av 1800-talet.

Bröderna *Johan* och *Edvard Englund*, Påbo, födelseår obekant, drev under flera år bleckslageri i Påbo, men flyttade på 1880-talet till Norrland, där de fortsatte med bleck- och plåtslageri.

Karl Haglund, Rånnaväg, född 1847, död 1926, drev bleckslageri i Rånnaväg ända till något år före sin död, då verkstaden övertogs av sönerna *Gustaf Haglund*, född 1873, död 1959, och *Johan Karlsson*, Halledal, född 1872, vilka båda flera år förut bildat egna bleckslagerier. Båda dessa verkstäder har övertagits av Gustaf Haglunds söner *Gunnar*, *Erik* och *Rune Haglund*, vilka betydligt utökat verksamheten men nu arbetar enbart med rostfri plåt. Tillverkningen består av kyldiskar.

Kjell Andersson, Röshult, född 1868, död 1948. Drev bleckslageri i Röshult till omkring 1900. Vistades i Amerika ett 10-tal år, men flyttade sedan till Alingsås, där han åter började med bleckslageri

men övergick senare till grövre plåtslageri, taktäckning, takrännor o. dyl.

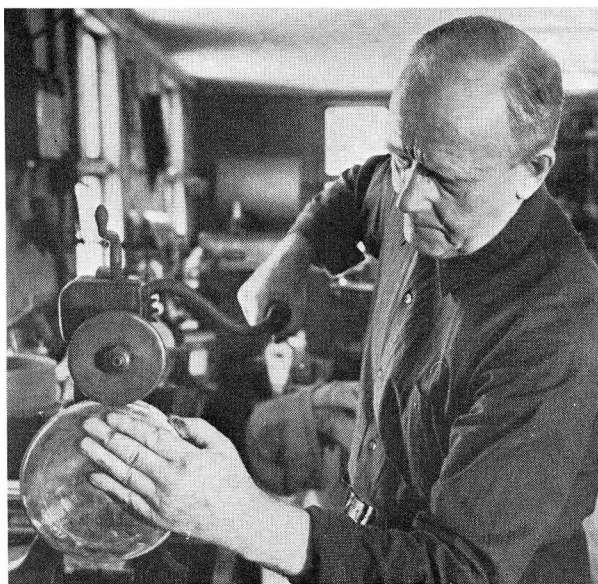
Carl Jakobsson, Jansgården, född 1867, död 1959. Drev några år bleckslageri i Jansgården, flyttade sedan till Hallsberg och några år senare till Odensbacken, där rörelsen ännu fortsattes av sönerna och har utvecklats till en av landets största i bleckslageribranschen.

Herman Johansson, Rånnaväg, född 1852, död 1921, drev under många år bleckslageri i Rånnaväg, men övergick senare till plåtslageri och gjorde takrännor, diskbänkar, badkar m. m.

Oskar Johansson, Rånnaväg, född 1854, dödsår obekant, var svåger med ovannämnde Herman Johansson och var till en början kompanjon med denne. Flyttade sedan till Varberg där han bildade egen firma. Han dog i sina "bästa år" meddelas det, men bleckslageriet fortsattes av hans hustru och söner ända till 1920 men har nu upphört.

August Svensson, Rånnaväg, född omkring 1850, dödsår obekant, drev i flera år bleckslageri i Rånnaväg, men flyttade senare till Borås.

Johan Petter Johansson, Röshult, född 1850, död 1922, växte upp under mycket fattiga förhållanden och fick under barnaåren "gå på roten", som det hette. Han lärde bleckslageri hos Johan Andersson, Ängabo, men grundade i tjugooårsåldern egen firma i Jönköping. Rörelsen utvecklades här till landets största företag i denna bransch. I början av 1900-talet och fram till 1920 sysselsattes ett 70-tal arbetare. Han hade sex fast anställda provresande och förutom den egna tillverkningen köpte han stora mängder bleckvaror av andra tillverkare, särskilt ifrån Gällstad, hans födelsebygd. Bleckplåt köpte han direkt från England, ibland hela båtlastar. En gång var det en plåtfabrik i England som härjades av eldsvåda och hela plåtlagret blev förstört. Johansson köpte då hela lagret som skrot och i hans fabrik användes varje plåt. En del plåt var oskadad, men den som förstörts av eld eller vatten målades och gjordes leksaker av. J. P. Johansson, känd över hela Sverige såväl som i utlandet som J. P. var vid sin bortgång ganska förmögen och bouppteckningen visade en

Fridolf Andersson falsar en bottenplatta på Evert Johanssons bleckslageri, Göransfors.

behållning av över en halv miljon kronor. Han hade vid flera tillfällen omnämnt att han skulle ihågkomma sin födelsesocken med en donation, men detta blev aldrig förverkligat. Han dog ganska hastigt, föll i en trappa och slog huvudet så hårt att han endast levde ett par dagar. Johansson torde vara den förste som åkte genom Gällstad i bil, det var år 1904.

Alfred Larsson, Ängabo, född 1851, död 1938, lärde bleckslageri hos Johan Andersson, Ängabo, hade sedan eget bleckslageri till 1920 då rörelsen övertogs av sonen *Axel Larsson*, vilken fortsatt därmed till för ett par år sedan.

Vilhelm Larsson, Röshult, född 1858, död 1934, broder till Alfred Larsson, lärde hos Johan Andersson, Ängabo, arbetade sedan i bleckslageriyrket på flera ställen, bl. a. i Jönköping och Kungsör, men bildade år 1900 egen firma i Röshult och fortsatte därmed ända till

Gustaf Haglund har en vattenspann i arbete, Rånnaväg, Gällstad.

sin död då sonen *Gustav Larsson* övertog rörelsen och fortsätter därmed i mindre skala.

Alfred Karlsson, Röshult, född 1855, död 1935, idkade bleckslageri till år 1925 då rörelsen upphörde.

Fredrik Josefsson, Röshult, född år 1857, död 1922, började med bleckslageri och gårdfarihandel 1880. Rörelsen fortsattes av sönerna *Carl* och *Albert Josefsson* (död 1966), tillverkningen är numera nedlagd.

Johan Josefsson, född 1883, död 1963, grundade eget bleckslageri år 1912 och flyttade till Hägnen i Gällstad, där han vistades ett flertal år men flyttade sedan till grannsocknen Marbäck där rörelsen fortsattes av sonen *John Josefsson* som huvudsakligen tillverkar kakmått.

Klas Göransson, Broliden, född omkring 1850, död 1925, drev eget bleckslageri till sin död, då verkstaden övertogs av *Manne Haglund*, Påbo, född 1892, död 1956. Han var sonson till förutnämnde Johannes Haglund.

Otto Larsson, Påbo, född 1860, död 1920, broder till Klas Göransson. Rörelsen övertogs av sönerna *William* och *Einar Larsson*, vilka senare flyttade till Marbäck. Otto Larsson hade ett flertal lärlingar, vilka efter lärotidens slut flyttade till andra trakter och bildade egna firmor.

Oskar Larsson, Skabo, född 1858, dödsår obekant, broder till ovannämnde Otto Larsson och Klas Göransson, drev bleckslageri i Gällstad till 1915, men avflyttade till Borås och fortsatte med samma i många år.

Gustaf Lundin, Enholmen, född 1868, död 1937, var en fjärde broder till ovannämnda Larssöner, drev bleckslageri till sin död, då verksamheten såldes.

Karl Eriksson, Liasveden, född på 1830-talet, död i slutet av samma århundrade, lärde sig tillverka enklare bleckkärl, bunkar, hinkar, skopor m. fl. mest gångbara saker. Enligt vad man berättat skulle han även försökt sig på att göra "silvermynt" av tenn, men förfälskningen var givetvis ej svår att upptäcka. Han blev dömd till böter, men då han ej hade något att "böta" med förvandlades straffet till en tids vistelse på "vatten och bröd". Ifrågavarande person var ej identisk med en senare på Liasveden boende med samma namn.

Carl Johansson, Påbo, född 1860, död 1930 och brodern *Clas Johansson* drev bleckslageri tillsammans till år 1909, då Carl Johansson flyttade till Blidsberg och Clas Johansson till Strängsered. Båda fortsatte med sin tillverkning på resp. platser. Under vistelsen i Påbo hade de ett flertal lärlingar, som en efter annan bildade egna firmor.

Frans Edberg, Påbo, född 1877, övertog Carl Johanssons bleckslageri 1909 och innehade detta till 1940, då rörelsen upphörde och verkstaden såldes.

Gottfrid Andersson, Rånnaväg, född 1857, död 1907, drev bleck-

slageri och gårdfarihandel. Efter hans död övertogs rörelsen av hans son *Elof Gustavsson*, som emellertid slutade med densamma efter några år.

Bröderna *Klas* och *Vilhelm Gustavsson*, Gunnagården, Klas född 1858, död 1930, Vilhelm född 1863, död 1925, drev bleckslageri tillsammans till 1925 varefter rörelsen upphörde.

Alfred Holmqvist, Rånnaväg, född 1866, började med egen bleckslagerirörelse i 20-årsåldern och fortsatte till 1940 då rörelsen upphörde.

Johan Almqvist, Rånnaväg, född 1875, död 1939, drev eget bleckslageri och gårdfarihandel ända till sin död, då verkstaden såldes.

Knut Larsson, Rånnaväg, född 1863, död 1935, drev bleckslageri och gårdfarihandel ända till sin död då rörelsen övertogs av sonen.

John Larsson, drev bleckslageri några år, men ägnar sig numera mest åt karttillverkning.

Olof Gustavsson, Rånnaväg, född 1891, började arbeta med eget bleckslageri i 20-årsåldern, men rörelsen är numera nedlagd.

Bröderna *Albert* och *Alfred Höglund* idkade under några år bleckslagerirörelse i Rånnaväg, men flyttade därifrån för åtskilliga år sedan.

David Berglund, Rånnaväg, född 1863, död 1939, drev bleckslageri till omkring 1920, då sönerna *Georg* och *Roland Berglund* övertog densamma. Rörelsen drives nu av sonen Rune i betydligt större omfattning och ett tiotal arbetare har sysselsättning. Tillverkning: regnmätare, skyfflar m. m.

August Berglund, Ångabo, född 1855, död 1944, broder till David Berglund, drev bleckslageri och gårdfarihandel till omkring 1920 då bleckslageriet övertogs av sönerna *Artur* och *Karl Berglund*, vilka fortsatte några år varefter rörelsen avvecklades. August Berglund fortsatte emellertid med gårdfarihandel och reste omkring på marknader ända till fram på 1930-talet. Han torde vara den siste "bleckknallen" från dessa bygder, som reste omkring på marknader.

Sveriges Bleckslageriidkareförening bildades den 21 mars 1936 och

inregistrerades hos Konungens Befallningshavande i Älvsborgs län den 4 dec. 1937. Enligt stadgarna hade föreningen till ändamål: att i prisreglerande syfte sammansluta bleckslageriidkare i hela landet, samt arbeta för medlemmarnas gemensamma intressen. Föreningens styrelse hade sitt säte i Gällstad. Ansökan om inträde i föreningen skulle göras skriftligen, samt mot inbetalande av en insats av 1 krona. Årsavgiften bestämdes till 5 kronor, att erläggas före april månads utgång. Ett femtiotal bleckslageriidkare från hela landet antecknades till föreningen.

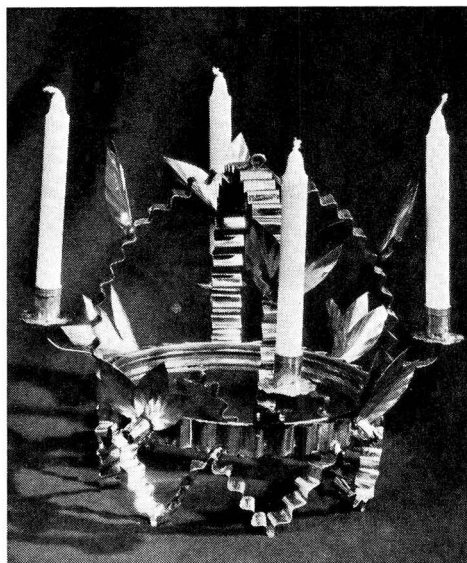
Styrelsen som hade sitt säte i Gällstad bestod av: Evert Johansson, Göransfors, Gällstad, Georg Berglund, Rånnaväg, Gällstad, Martin Holmgren, Strängsered, Gunnar Haglund, Gällstad, Karl Johansson, Strängsered, Josef Ljungquist, Jönköping.

Av de i det föregående omnämnda bleckslagarna från Gällstad, som fram till 1950 levde och idkade bleckslageri var samtliga anslutna till Sveriges Bleckslageriidkareförening. Under 1950-talet har föreningen upplösts. Den hade haft en ganska stor uppgift att fylla på olika områden inom bleckslageribranschen. Särskilt under krigsåren då Industrikommissionen delvis satte stopp för bleckplåtstilldelning och annat material. Under denna kris var det föreningens energiske ordförande Evert Johansson, som varken sparade tid eller annat och fick göra åtskilliga långresor till de ”makthavande” och i de flesta fall lyckades utverka licens för inköp av material. Föreningen står i stor tacksamhetsskuld till honom, emedan bleckindustrin troligen blivit helt lamslagen om dessa förhandlingar ej ägt rum.

De artiklar som huvudsakligen tillverkades var bl. a. hinkar av olika storlekar, krukor, mjölkflaskor, bunkar, formar, silar, skopor, durkslag, tvättfat, vattenkannor, muggar, mått, degtråg, degbunkar, fotogenkannor, lyktor, lampor, t. o. m. lampbrännare, trattar, kakspritsar, kakmått, baklådor, laxlådor, mörmått, pastejformar, skarpskyttar, gräddslevar, gräddtjuvar, leksaksskramlor, väderkvarnar, visselpipor, flöjter, sandhinkar, bärblockare, rivjärn, korvhorn m. fl. saker. Av samtliga gjordes olika storlekar och kvalitéer med

Ljuskrona, modell från 1880-talet, tillverkad av bröderna Josefsson, Röshult.

Ljuskrona, bleck, tillverkad av Ernst Andersson, Lövåsen, Strängsered.

tjockare eller tunnare plåt etc. Under slutet av 1800-talet tillverkades även ljuskronor av bleckplåt, utsirade med reflexer och krumelurer vilka hängdes upp om jul. Även tillverkades kaffekokare, samt andra kokkärl, kastruller, kittlar m. fl.

Bleckslageriet har som redan antytts på senare år genomgått stora förändringar. De verktyg, som de första bleckslagarna använde var mycket primitiva. Plåtsax, hammare, träklubba, lödkolv, samt ett par tänger var givetvis det nödvändigaste. Falsar o. d. knackades upp mot eggen av en vanlig vedyxa. För rundning av flaskor, bunkar m. fl. saker användes en rund träkubb, som hade grövre eller smalare avsatser allt efter storleken på kärnen. Man räknade rymdmåttet i kvarter, stop, kannor o. s. v. och det tillverkades en-, två- och tre-stopsbunkar och likaså krukor. När stop-måttet användes stannade storleken vid tre stop. Kannmåttet däremot kunde göras t. o. m. åtta

kannor, men dessa var ej så gångbara. Vanligast var två- och trekannekrukor, resp. bunkar.

Allt eftersom nya artiklar ”uppfanns” och praktiserades, gjorde man sig nya sinnrika apparater och verktyg, men efterhand började man inköpa maskiner från Tyskland. De första maskinerna var rundmaskin, falsmaskin, bettelmaskin, d. v. s. sådana som användes att falska runda bottnar till bunkar o. d. artiklar, vidare rundsaxar, som klippte bottnar och runda plåtbitar, senare blev det gradsaxar, som klippte remsor och plåtbitar alldeles raka, eller gradiga, som man sade. Sedan köptes pressar av olika slag, hävstångspressar för mindre artiklar och excenterpressar för större kärl.

De flesta bleckslagarna var ganska skickliga när det gällde klippning. Raka remsor kunde efter ögonmått klippas så jämna att det inte skiljde en hårsman. Runda plåtar såsom bottnar o. d. cirklades först i erforderlig storlek och klipptes sedan. Stommar till bunkar kallades ”löter” och till de olika storlekarna hade man mönster, som lades på plåten och ritades med en syl runt mönstret varefter det klipptes. Sedan maskiner började användas gick arbetet givetvis mycket fortare än när allt skulle göras för hand. Själv erinrade Albert Josefsson sig vilken entusiasm det blev när hans far hade köpt en gradsax och en rundsax, det var 1898. Ett par andra maskiner, kantmaskin, bettelmaskin och rundmaskin hade inköpts när fadern på åttiotalet började med bleckslageri. Rundmaskinen gick i många år i lån till närboende bleckslagare.

Numera drives nästan alla maskiner, pressar o. d. med el-kraft. Vid lödning, då detta någon gång förekommer, användes även el-lödkolvar men svetsmaskiner av olika slag är numera allmänt.

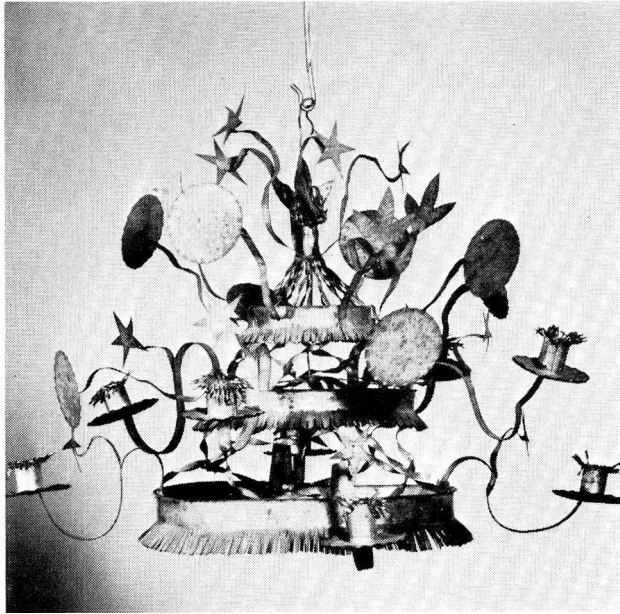
Förr tillverkade varje bleckslagare en mångfald kanske ett hundratal olika artiklar, numera är åtskilliga saker, som förr var mest efterfrågade, helt utgångna ur handeln. Så är exempelvis förhållandet med fotogenlyktor, handfat, mjölkkyllare, kaffekokare och kastruller m. fl. saker. En artikel som i början av 1900-talet rönt stor efterfrågan och som på en verkstad i Gällstad årligen tillverkades i tusen-

tal, var laxlådor, en liten fyrkantig låda med ungefär tre cm höga, något utåtvända stammar, så lådan blev större i överkanten än i botten. Trots namnet "laxlåda" användes den troligen mest till att baka omeletter e. d. i. Numera har de mest välsorterade husgerådsaffärer aldrig hört talas om laxlådor. Nu tillverkas ej heller fotogenlyktor. För omkring 40–50 år sedan var årsproduktionen ett par tusen, nu börjar nästan sådana räknas till antikviteter och för en enda gammal uppbränd blecklykta betalas mer än för ett helt dussin för 50 år sedan.

Senare inriktade man sig mera på tillverkning av endast ett fåtal specialartiklar och försäljningen skedde nästan uteslutande till grossister och järnhandelsfirmor. Vid de förut omnämnda större bleckslagerierna tillverkades knappast några egentliga blecksaker med undantag av sandhinkar, bärplockare, saftsilar och kakspritsar. Eljest är det frysboxar, kylskåp, badrumsskåp, snöskyfflar, regnmätare och ett fåtal andra artiklar. Även de kvarvarande mindre bleckslagerierna har övergått till en eller ett par specialartiklar, som ännu har god åtgång. Vid ett bleckslageri tillverkas endast baklådor eller sockerkaksformar. På ett annat ställe är det kakmått och s. k. julmått, som är den enda artikel som tillverkas. Försäljningen är uteslutande till grossister.

I äldre tid var konkurrensen ganska svår bland bleckslagarna. Man hade ett visst grundpris för varje sak, men sedan lämnades vissa procents avdrag på detta pris. Vanligen rörde det sig om tio, femton eller tjugo procent, men ibland kunde det hända att en tillverkare lämnade ända till femtio procent bara för att få sälja. Vissa kunder pressade också sina leverantörer ganska hårt. Om man ville ha kontant betalning måste man lämna högsta möjliga procent. Lämnade man däremot mindre tog kunderna vanligen årslånga krediter t. o. m. ett par år. Den bästa inkomsten blev givetvis om tillverkaren själv kunde resa ut i bygden och sälja sina alster. De flesta begagnade sig också av detta för att få största möjliga förtjänst.

Dessa "bleckknallar" som de kallades under sina affärsresor, for

Ljuskrona, från Sibbarp, Månstad, okänd tillverkare.

land och rike kring och sålde sina varor. När de, som det sades, ”gingo i böjda med påsen”, hade de vanligen var sin trakt, som de i regel besökte två gånger om året, vår och höst. Vårresan företogs sedan vårarbetet var över och till midsommar. Höstresan gjordes sedan höstarbetet var klart och räckte till dagarna före jul. De flesta bleckslagarna hade även lantbruk och på de tider då vår-, slåtter- eller skördearbetet pågick måste de stanna hemma. Många ”bleckknallar” hade i likhet med ”tygknallar”, ”glasknallar” etc. sina bestämda ”stråk”, som det hette. De hade vanligen ett huvudkvarter, där de hade sitt lager, logerade om nätterna o. s. v. och sedan besöktes gårdarna i olika riktningar och när de hade genomströvat en trakt flyttade de sig längre bort. I allmänhet var det värden på stället, som skjutsade dem till ett annat kvarter. Ersättningen för logi och mat och skjuts bestod vanligen av varor efter eget val. Det blev i regel billigast. Dessa omkostnader kallades ”levationer”. Knallarna var

oftast väl sedda och ibland rent av väntade, såväl i "kvarteret" som eljest i bygden. De flesta knallar var så väl kända i sin "böjd" att om det tillfälligtvis kom någon främmande knalle köpte man ej av denne därför att de väntade på "sin knalle". Ofta borgades varorna bort till befolkningen, om de för tillfället inte hade pengar. Betalningen fick oftast ske vid nästa besök och krediten blev därför ett halvår eller ännu mer ibland.

Många bleckknallar hade valt sin "handelsböjd" ganska långt bort, t. o. m. uppåt Norrlands obygder. Här sade de sig få bättre betalt. De flesta stannade dock på närmare håll: Västergötland, Dalsland, Värmland, Bohuslän, Halland och Småland torde vara de landskap som mestadels besöktes av knallar härifrån trakten. Men en del sökte sig som sagt längre bort. Stockholmstrakten, Uppland och även Dalarna besöktes av många åtminstone en gång om året. Många knallar körde med häst ganska långa vägar och hade de då ett rätt försvarligt lass med sig. Andra skickade varorna på järnväg till sin trakt. De forslades sedan till kvarteret varefter de bars omkring i bygden. Blecksakerna packades i stora, endast för detta ändamål tillverkade spjälhäckar, kallade "bleckhäckar", som sändes tillbaka när den var tom för att åter fyllas till nästa resa. Det fanns "bleckhäckar" som fraktats fram och åter ett femtiotal gånger och de slätaste ytorna var så beklädda med nubb, varmed adresslappar och fraktmärken satts fast, att det knappast var plats för en enda nubb till. Ofta kom tomhäckarna hem sönderslagna och trasiga men de reparerades och sändes på nytt fulla av varor.

Under sina affärsresor bytte knallarna till sig en hel del varor, som inte fanns i hemtrakten, eller åtminstone var mycket dyrare än de blev när man bytte med varor. Sådana varor var t. ex. trätjära, laggkärl, slip- och brynstenar, liar, vävskedar, täljknivar, korgar m. m. men även fisk, färsk och salt sill, rockfisk, honung, pepparrot o. dyl. Varorna användes dels i det egna hemmet och dels såldes de till grannar. Albert Josefssons far berättade att han en gång på nittioalet vid fiskhallen i Göteborg köpte 500 kg färsk sill för 3 kr. Han gjorde

I Haglunds bleckslageri, Rännaväg, tillverkas numera kyldiskar i rostfri plåt.

ofta resor med hästskjuts till Göteborg och brukade då oftast ha bleckplåt o. d. i hemlass, men denna gång tog han ett lass sill eftersom den var så synnerligen fin, därtill skänktes den ju nästan bort. Resa från Göteborg med lass gick ju ej på en dag och knallarna hade ju sina bestämda kvarter där de brukade logera om nätterna. Här såldes sill både i större och mindre partier och ryktet att det kommit en "sillknalle" spridde sig hastigt. Han kunde sålt hela lasset under hemvägen men sparade en del tills han kom hem, där affären gick lika bra. Priset var 75 öre för ett pund och det blev därför rätt bra förtjänst. En knalle härifrån trakten brukade varje höst ha med sig ett parti pepparrot, som han sedan reste omkring i bygden och sålde. Knallar som reste i Småland brukade när de kom hem från vårresan ha med sig liar som kom just lagom till slåttern skulle börja. Från andra trakter hade han med sig vävskedar, skyttlar o. d. På så sätt skaffade de flesta knallar sig lite förtjänst även i hemtrakten.

Nästan alla knallar som "reste i böjda" besökte även marknader, i händelse det hölls någon sådan under den tid de var ute, eljest skiljde de på bygde- och marknadsförsäljning. Till tiden när marknaderna började hade alltid bleckslagarna mycket bråttom och satt både natt och dag och tillverkade bleckkärl. De hade mycket noga reda på vilka varor som gick bäst vid den eller den marknaden och rättade tillverkningen därefter. På en trakt gick det exempelvis bäst att sälja stora mjölkflaskor, på en annan trakt mindre flaskor och samma var förhållandet med mjölkbunkar. Kardor gick det att sälja på nästan varje trakt, men däremot av olika kvalitet. På en del trakter ville man ha mjuka kardor, på en annan hårda och bastanta. Det sades bero på att man på olika trakter hade olika fårraser med mjukare eller strävare ull. Men det kan också hända att karderskan var starkare på en del håll och för hårdhänt fram vid kardning varvid de mjukare kardorna fortare rycktes sönder.

Förutom marknader var det även många bleckslagare som besökte torgdagar i Borås, Ulricehamn och Falköping, mest i Borås. I tidig otta reste de iväg, så de skulle hinna fram och bli färdiga med försäljningen vid sju- eller halvåttatiden, sedan stod de vid sin "skiva" till tre- eller fyratiden, eller till den tid som myndigheterna bestämt att de skulle få stå kvar, sedan reste de hem på natten. Fredrik Josefsson gjorde under många år otaliga sådana "torgdagsresor". Det var brått dagarna före och ibland blev ej varorna färdiga förrän kl. 12 på natten. Barnen fick naturligtvis hjälpa till med lödning och vad de kunde. Sen var det att sova ett par timmar eller kanske tre, och sedan bar det iväg. Ibland tyckte fadern att det blev för långsamt för hästen att stå i stan hela dagen, i synnerhet om det var någon dag då det väntades bli mycket folk och han ej hann se till hästen så mycket, då var det någon av pojkarna, som fick följa med och sedan man "betat" ett par timmar, köra hem med hästen. Sedan de överblivna varorna hyrts in på något bekant ställe gick knallen sedan hem på kvällen. Ibland hände det att han fick åka "snålskjuts", eller som det numera heter "lifta" någon bit, men ofta gick han hela vä-

gen. Rastställen eller ”pusteställen” fanns det flera stycken utmed Boråsvägen, bl. a. i Drared, samt ”Mattesa” och Hulu. Vid något av dessa ställen, särskilt vid ”Mattesa” brukade man rasta en stund antingen man gick eller körde med häst. Under sina många Boråsfärder hade Fredrik Josefsson gjort bekantskap med den beryktade trollgubben Fin. Han var t. o. m. ganska förtrogen med honom, icke på grund av hans rykte som ”trollgubbe”, ty det trodde han inte alls på, men gubben stod ofta vid vägen och ville åka med en bit. ”Jag visste att du skulle komma”, brukade han säga, naturligtvis bara för att låta märkvärdig. Ibland köpte han bleckflaskor eller skickade med gamla sådana till lagning. Gubben hade ju rykte om sig att vara tvär och argsint, men Fredrik kunde aldrig märka något särskilt, men Fin var ganska fåordig och sluten. En gång när Fin var riktigt på den sidan hade fadern t. o. m. frågat honom om det är sant att han kunde trollo. ”Visst är det sant”, svarade Fin, ”och om du vill skall jag låta dig se vad de gör hemma just nu.” ”Det tror jag knappt att ni kan”, sade fadern. ”Ja, se *tror* du inte jag kan det, så kan jag det inte, för det är just *tron* som gör’t,” sade Fin. Han svarade precis som vem som helst kunde gjort på en sådan fråga och blev varken arg eller grep till någon trollkonst.

För att utöva gårdfarihandel såväl som för marknadshandel fordrades dels prästbetyg, s. k. ”frejdbetyg”, som styrkte personens födelseår, kyrkoinskrivningsort, samt gav vittnesbörd om ”frejd”, d. v. s. om han varit gift, självägande, hemmason, dräng eller eljest hade någon syssla, titel e. d. och slutligen om han varit straffad, suttit i fängelse o. s. v. dels skulle han ha ”handelsbevis” utfärdat av kronofogde, länsman eller annan myndighet vilket gav tillstånd att resa omkring och sälja varor. Ett dylikt handelsbevis utfärdat för Fredrik Josefsson 1885, av kronofogden R. A. Nilsson, Ulricehamn, hade följande lydelse:

”Handelsbevis nr 7

Att resehandlanden Claes Fredrik Josefsson från Röshult i Gäll-

stads socken, Kind härad och Elvsborgs län, hvilken person genom aflemnad intyg styrkt sig vara född den 30 augusti 1857 (femtiosju) välfrejdad och rådande öfver sig själf och sin egendom, denna dag härstädes anmält sig till utöfvande af handel med lofliga varor af egen och ortens tillverkning å åtskilliga orter inom riket, samt befunden vara 5 fot o. sex tum lång, med ljust hår, blå ögon, långlagt ansikte, rak näsa och ordinär kroppsbyggnad; det varder i de afseenden Kongl. Förordningarna den 18 Juni 1864 och den 20 juni 1879 omförmåla, härigenom till bevis meddelat.

Ulricehamn i Kinds och Redvägs Häraders Fögderiers Kronofogdekontor den 7 Februari 1885 (åttiofem).

C. A. Nilsson
Kronofogde i Kinds och Redvägs Fögderier

Lösen 1: 50 Stämpel 3: – kr. S:ma 4: 50.”

Med ett dylikt bevis, jämte prästbetyg kunde en ”bleckknalle” resa omkring i hela riket. Det måste emellertid förnyas varje år.

I 1879 års lagstiftning om utökad näringsfrihet hette det bl. a. att ”envar hade rättighet att till avsalu kringföra och försälja inhemsk husslöjd av egen eller ortens tillverkning”. Med husslöjd menades att varan icke fick vara fabriksjord eller importerad. Med ”egen tillverkning” menades vad som kunde tillverkas i hemmet ”med hustruns och hemmavarande barns hjälp, samt lagligen stadda tjänare”. ”Ortens tillverkning” betydde samma slags arbete och samma slags varor, som den egna men inköpt från annan tillverkare i orten.

V Ä V A B I L D E R P Å M A S K I N

AV

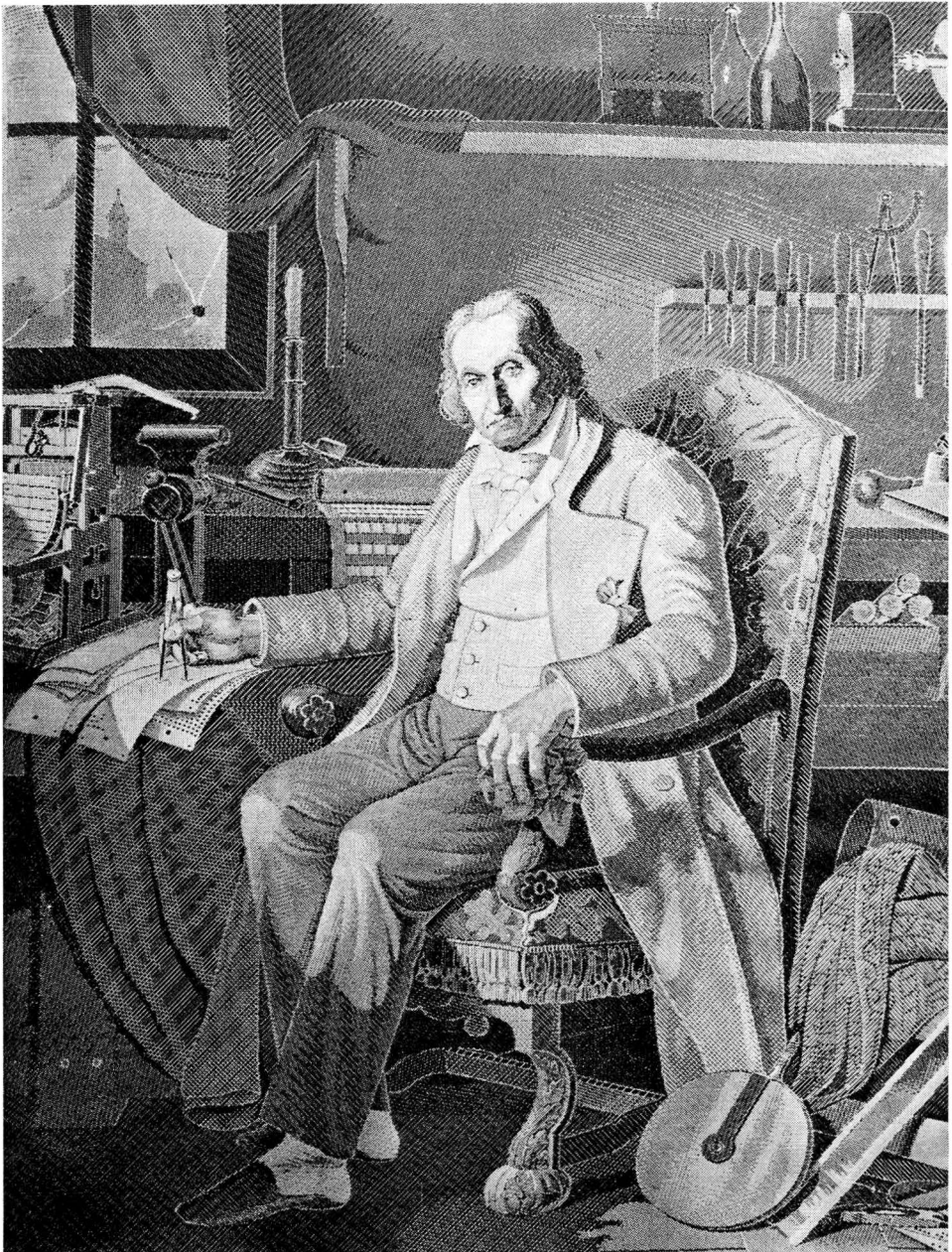
C. A. L I N D S T A M

Vävtekniken i sin enklaste form går över 3.000 år tillbaka i tiden. Utvecklingen från de enklaste vävredskapen till handvävstolen gick mycket långsamt, och man kan inte med exakthet fastställa handvävstolens ålder i det utförande som den i dag har. Betydligt fler och intressanta fakta finns om vävstolens mekanisering och automatisering.

Handteckningar av Leonardo da Vinci i Codex Atlanticus visar denne medeltida mästars framsynthet och tekniska storhet. Här finns skisserade utkast till en mängd olika textila maskiner och bl. a. en vävstol driven med vattenkraft. Emellertid förblev da Vincis vävstolsidéer kvar på papperet som förslag.

100 år senare, 1580, omsatte Anton Müller i Danzig Leonardos tankar i verklighet. Resultatet blev en halvmekanisk vävstol, på vilken 16 band samtidigt kunde vävas bredvid varandra. Såväl skedlag och trampor som skaft drevs mekaniskt i denna bandvävstol. Anton Müller fick med sitt liv plikta för detta sitt mekaniska underverk. Efter påtryckningar från vävarskrået lät det preussiska hovet lönnmörda Müller. Mördarna kastade honom i Weichsel och lät honom drunkna. Rädslan för att bli av med sin försörjning och sänkta priser på band var de starkaste argumenten för denna mörka handling.

En variant av müllerstolen, den s. k. lintmolen ("métier balois", "Engine Loom", "holländska vävstolen"), uppfanns 1604 av William Dircxz of Sonnevelt i Leiden. Den ersatte barnarbetskraften vid bandvävning på smala vävstolar och vävde 12 band samtidigt. Drivningen krävde betydande kraft och därmed insatsen av en vuxen man

Joseph Marie Jacquard, f. 1752.

som vävare. Genom Kays patent 1733 ersattes den manuella drivningen så småningom med vattenkraft. År 1610 fanns i Leiden 40 Dircxz-maskiner, och maskintypen dök nu även upp här och var i andra länder. En statlig utredning i England, företagen efter vävar-revolten 1675, pekar på befolkningens ovilja mot förändringar och mekaniseringar. Myndigheterna påpekar att en fransman eller en holländare producerar 12 band à 432 yds lika snabbt som fyra män vid var sin smal vävstol. Dircxz-vävstolarna kunde således från konkurrenssynpunkt ej kastas i sjön.

Den man, som åstadkom den mest grundläggande förbättringen av handvävstolen, var engelsmannen John Kay (1704–1744), som år 1733 uppfann ryckverket med snabbskytteln. Skytteln behövde nu ej längre kastas och fångas upp med händerna, vilket dels var tidsödande och dels begränsade vävnadens bredd till vävarens räckvidd. I stället rycktes skytteln från ena sidan till den andra med en ryckrem, och härigenom kunde en vävare ensam klara bredder där tidigare insatsen av två personer krävts. Ej heller denna uppfinning sågs med blida ögon av vävarna, som gaddat ihop sig för att röja Kay och hans uppfinning ur världen. Förvarnad av hopens larm hann Kay gömma sig i en stor ullhög och lyckades undgå upptäckt.

Ett verkligt avgörande steg framåt togs då prästen Edmund Cartwright 1786 lyckades bygga den första mekaniska vävstolen tillsammans med en smed och en timmerman. Han lär ha blivit inspirerad av den ”Automatiska schackspelaren”, som vid denna tid visades upp i olika europeiska länder, men framför allt utmanades han av Hargreaves och Arkwrights ”Mule-spinnmaskin”. Denna spinnmaskin vände på kort tid vävarnas konstanta garnbrist till ett sådant överflöd att alla lagerutrymmen höll på att sprängas.

Även Cartwright fick betala sin uppfinning dyrt. Enbart i England brändes och förstördes ett flertal väverier och hundratals vävstolar. Dessa första mekaniska vävstolar var naturligtvis inga fullödiga mästerverk, men genom successiva förbättringar blev de av sådan enorm

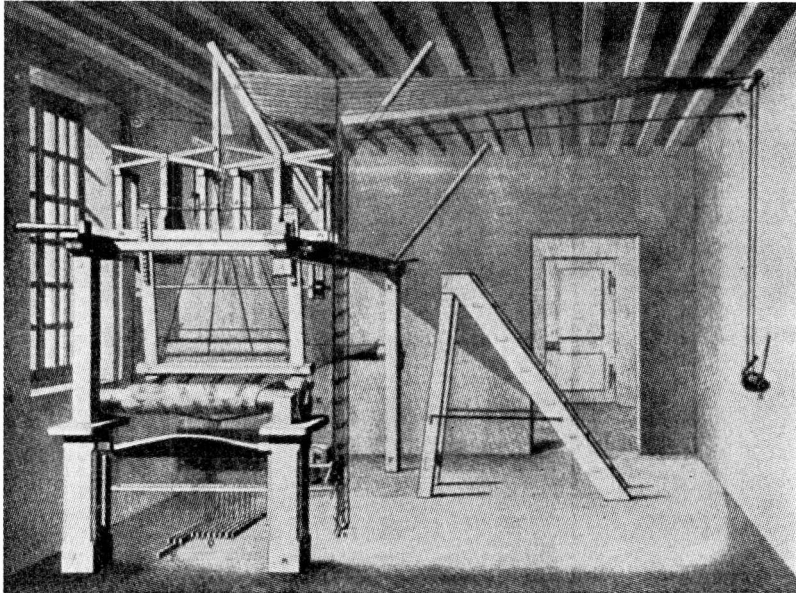
Edmund Cartwright (1743—1823).

betydelse för Englands textilproduktion att det fram till 1842 var belagt med dödsstraff att exportera dem. Dagens mer eller mindre helautomatiska vävstolar arbetar efter samma grundprinciper som den cartwrightska, och Cartwright betraktas därför som vävstolens anfader.

Att väva bilder är en konstart, som daterar sig till ungefär år 1000 f. Kr. och som under tidernas lopp utvecklats i olika länder och kulturer till en hög konstnärlig och teknisk nivå. De första bildvävnaderna framställda på mekanisk vävstol är endast ca 100 år gamla och kan dateras till omkring 1850-talet.

Grundförutsättningen för denna teknik är en mönstermaskin, sammankopplad med en mekanisk vävstol, som själv utväljer de varptrådar som skall höjas resp. sänkas vid de olika inslagen.

Joseph Marie Jacquard, född den 7 juli 1752 i Lyon, är uppfinnare till denna mönstermaskin. Föräldrarna arbetade båda i ett sidenväveri

Zampelvävstol för bildvävnad. (1750)

och hade inte möjlighet att låta sin son lära sig skriva eller läsa. Joseph Marie fick hjälpa till med vävningen som s. k. dragpojke. Bildvävnader framställdes på den tiden i en handvävstol med en speciell varplyftningsanordning kallad dragutrustning eller Zampel. Detta innebar att solven nedtill var försedda med en vikt och upptill fästade vid ett snöre, som lodrätt gick upp till en ledvals (ev. ett annat snör-system), därifrån parallellt med varpen över ytterligare en vals för att sedan lodrätt hänga ned bakom varpbommen och vara fästade vid golvet. Varje snöre var numrerat och motsvarade en eller flera varptrådar. Genom att man drog i ett snöre lyftes resp. varptråd upp. Vävarn läste från mönsterskissen de varptrådar som skulle lyftas, snörena utplockades av dragpojken, som sedan drog i snörbunten. Ett skäl bildades och vävarn kunde göra ett inslag. Emellan de tagna och lämnade snörena lade dragpojken in en sticka och bildade på så sätt ett mönster i Zampeln. När en mönstervävnad var färdig kunde där-

för ytterligare ett exemplar av samma mönster vävas i omvänd ordning men betydligt fortare.

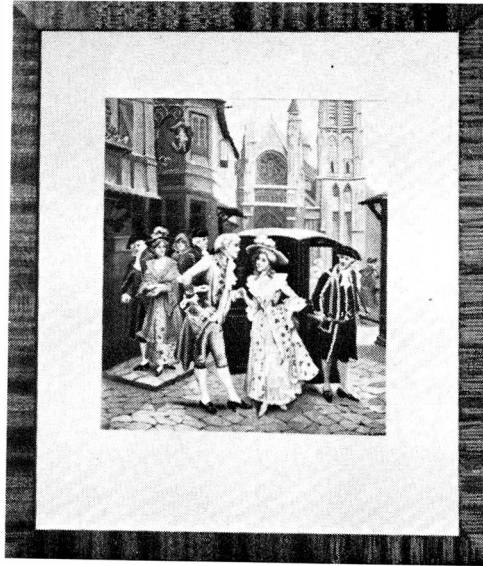
Joseph Marie trivdes inte med dragpojkenes lott, och då modern dog började han som boktryckarlärling hos en släkting. Här fick han tillfälle att lära sig läsa och räkna och var en flitig yngling. Vid 20 års ålder förlorade han sin fader och fick ärva ett litet hus och en vävstol och var därmed tvungen att föra familjetraditionen som vävare vidare. Någon större framgång hade ej Joseph Marie i sitt värv utan var tvungen att söka arbete i ett stenbrott för att klara försörjningen åt familjen. Under franska revolutionen deltog han tillsammans med sin son i ett flertal bataljer, men då sonen dödats återvände han till Lyon och återupptog ett tidigare påbörjat arbete med konstruktion av en hjälpmaskin för mönstervävning 1801. 1804 konstruerade han en maskin för fisknätsframställning och tillerkändes en guldmedalj och 3.000 Francs. Dessutom fick han anställning vid konservatoriet för Arts et Métier. Här fick nu Jacquard tillfälle att studera den berömda teknikern Vaucansons mönstermaskin från 1745 med dess företräden och brister.

1805 är året för Jacquards revolutionerande huvuduppfinning, den s. k. jacquardmaskinen, som ersatte den lille dragpojkenes arbete med utval och lyftning av solv och varptrådar. Uppfinningen ansågs av myndigheterna vara av sådan betydelse att Napoléon i ett dekret 1806 uppmanade staden Lyon att övertaga patenträttigheterna mot en livränta av 3.000 Francs per år för Jacquard.

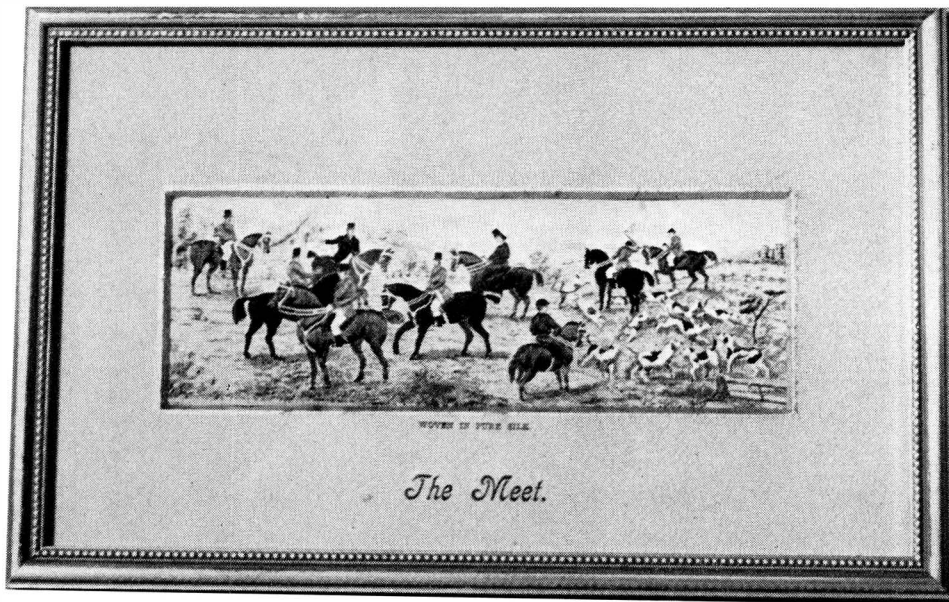
Jacquardmaskinen var helt i trä, och genom programmering av ett papphålkort styrdes maskinens urval av varptrådshöjningar.

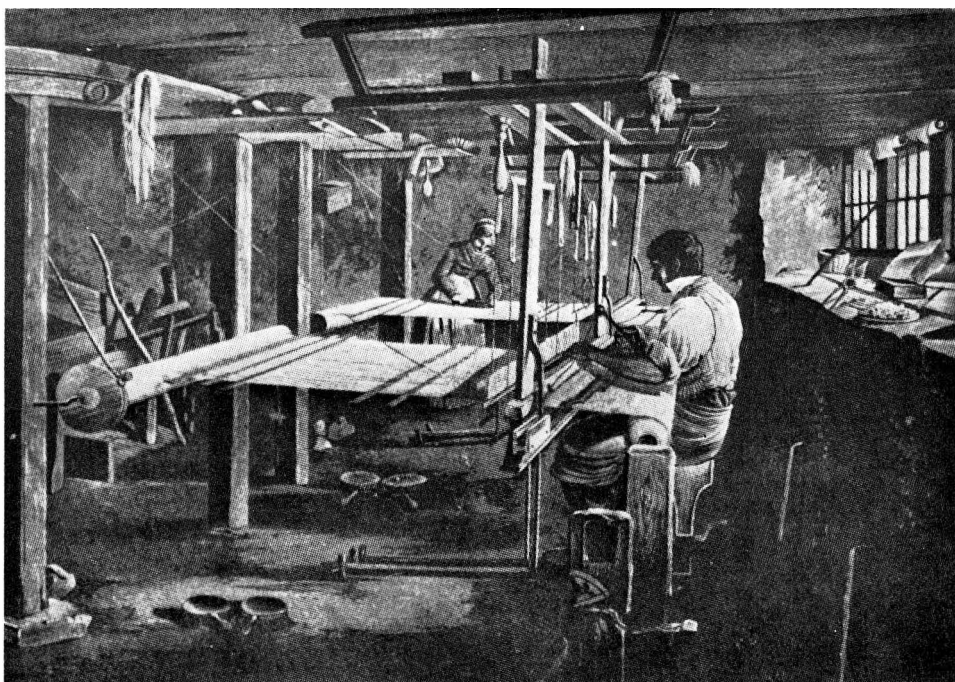
Redan efter några år förstördes och brändes originalmodellen offentligt på torget i Lyon. Vävarna var rädda för automationen och ett splittrat familjeliv.

Den jacquardmaskin som 1805 konstruerades arbetar på samma sätt i dag som då. Visserligen har många förbättringar gjorts och maskinerna är i dag byggda i metall för att klara den hastighet som krävs

Maskin-vävda bilder i natursiden (c:a 1850).

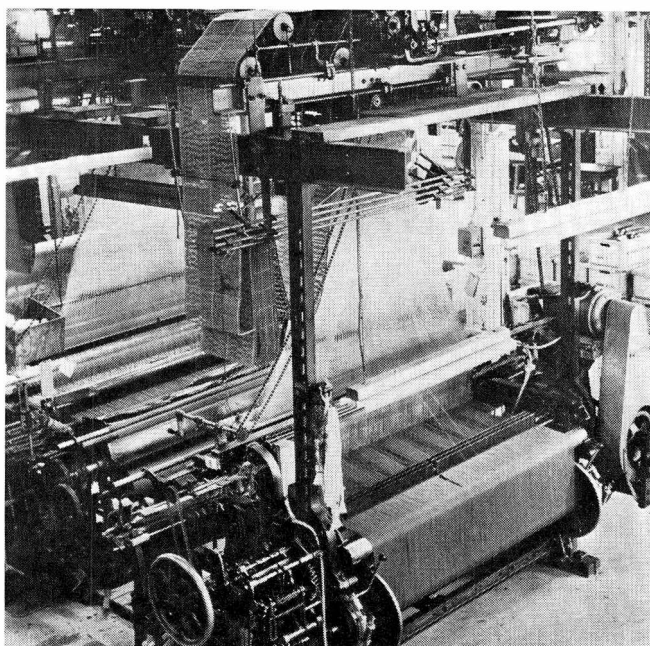

Vävstuga omkring 1730.

av dem, ca 220 inslag/min., men principerna är desamma. Storleken, d. v. s. maskinens förmåga att styra varptrådar individuellt, är 100–1344 tr, men därutöver kan flera maskiner sammanbyggas, vilket i stort sett innebär obegränsade mönstringsmöjligheter.

Tekniken för bildvävning på jacquardmaskinen är följande: Konstnärens mönsterskiss eller kartong överföres på ett speciellt rutpapper, där varje lodrät rad representerar en varptråd och således de vågräta radernas inslag. Beroende på jacquardmaskinens och mönstrets storlek utmärkes på rutpapperet mönstrets omfattning i varp- och väftriktning. I denna rapport intecknas nu mönstret från originalskissen och därefter inprickas de bindningar, som skall framhäva mönstrets struktur och karaktär. Det prickade rutpapperet, där en fylld ruta betyder höjd varptråd, kallas nu patron och är förlaga för

Mekanisk vävstol med jacquardmaskin.

mönsterkortet, som skall styra jacquardmaskinen. Varje vågrät rutrad (inslag) motsvarar ett mönsterkort. I en speciell stansmaskin stansas nu inslag för inslag. Markering i patronen för en bestämd varptråds höjning motsvaras av ett bestämt hål i kortet i en fastställd position. Sammanfogade i en ändlös kedja inhänges korten i jacquardmaskinen, som dirigerar varptrådarnas rytm upp och ned inslag för inslag.

Speciella jacquardmaskiner finns för damast, frotté, mattor m. m.

Utan att överdriva kan det sägas att jacquardmaskinen från 1805 är en värdig föregångare till våra dagars hålkortsstyrda räkne- och datamaskiner.

Utvecklingen på den textila sidan har under de senaste 10–15 åren ständigt accelererats. Att väva med skyttel och spole enligt Cartwrights metod är snart ett minne blott. Nya sätt att tillföra inslaget

t. ex. med en miniatyrskyttel, griparmar, tryckluft och vatten för att öka vävstolshastigheten tränger mer och mer undan den konventionella vävmetodiken. Inom de närmaste åren får vi förmodligen uppleva vävmaskiner med vågformig skälbildning, d. v. s. flera skyttlar efter varandra i miniskäl, med individuell styrning av varje varptråd, över hela vävbredden. Detta skulle innebära ca 5.000 väftmetrar/min. eller 5–10 gånger högre produktion än på moderna konventionella vävstolar. Programmering kan ske antingen genom direkt optisk avläsning från mönsterskissen eller genom inspelning på magnetband. Årets månlandning och alla tidigare rymdfärder har tvingat fram nya, kompakta elektroniska komponenter, som gör det möjligt att till rimliga kostnader bygga dessa science fiction-betonade vävmaskiner.

Låt oss hoppas att de tekniker, som är sysselsatta med morgondagens vävmaskiner, ej skall gå så tragiska öden till mötes som sina föregångare.

EN MÄRKLIG VÄXT

MISTELN (VISCUM ALBUM)

AV

G. A. WESTFELDT

Det torde vara ett välkänt faktum, att flera av den svenska florans intressantaste och sällsyntaste växter dött ut i sen tid. På 1830-talet försvann den sista järneken (*Ilex*) i Bohuslän. För cirka 50 år sedan utrotades sjönöten (*Trapa*) i sjön Immeln i Skåne, och ungefär samtidigt plockades den sista vildväxande jordvivan (*Primula acaulis*) på Kullen i samma landskap. I äldre tider växte fjädergräset (*Stipa pennata*) på flera platser i centrala Västergötland. I dag finns det blott kvar på tre lokaler och på de två växer den f. ö. ytterligt sparsamt. Samma öde har även misteln undergått i åtskilliga sydsvenska landskap. I äldre floristiska handböcker uppges den från samtliga Götalands provinser med undantag för Öland, Gotland och Dalsland. I dag finner man den egentligen blott i större myckenhet kring Mälaren samt vid Berga säteri i Kalmar län.

Vad mistelns förekomst i Västergötland angår, vill det synas, som om de äldsta uppgifterna uteslutande avser Kinnekulle. I sin Västgöta-resa 1746 uppger Linné: "Wespelten kallades *Viscum* som sågs här på Kinnekulle mer än på andra ställen, hälst i Aplar. Gemene man trodde, at då denne Wespeltenen hängdes i huset, skulle det vara säkert för wådeld." I Hartmans flora 1858 anges den från Ojared i Stora Lundby strax söder om sjön Mjörn. Ungefär samtidigt tillkommer tvenne uppgifter från Hunneberg (Mossebo klev och Bragnums klint). I Aug. Rudbergs västgötaförteckning 1902 tillkommer några förekomster: Otterstad (Ekens skärgård) samt Strö (på Spårön och vid Stola). Som synes av förestående återfinnes nära nog samt-

liga mistelförekomster i Skaraborgs län. Endast den vid Öjared hör hemma i Älvsborgs län.

Hur förhåller det sig i nutiden med mistelns förekomst i vårt landskap? Den som i första hand sökt besvara den frågan är framlidne lektor J. A. O. Skårman. I en artikel i Svensk Botanisk Tidskrift 1925 behandlar han mistelns utbredning i Västergötland. För att börja med Kinnekulle, så uppges det i en uppsats i Botaniska Notiser 1891, att *Viscum* alltså skulle växa nedom Råbäck och Hällekis på bergets västsida. Det är dock enligt Skårman mycket som talar för att uppgiften är direkt felaktig och vore de mistlar, som författaren avsåg, blott s. k. häxkvastar av släktet *Taphrina*. Han gör vidare gällande att spontan mistel ej skulle ha funnits på berget under 1800-talets senare hälft. Granskar vi därefter Rudbergs uppgifter angående förekomsterna av mistel på öarna kring Kålland, så tycks det vara klart, att växten här överlevt dem på Kinnekulle i mer än 50 år. På Stora Eken fanns misteln så sent som 1903. Här växte den i en gammal lind, som fördärvades något av de påföljande åren. Om detta skedde genom storm eller vid en företagen avverkning lyckades Skårman aldrig klarlägga. På Spårön växte det mistel så sent som 1919. Vårdväxten utgjordes även här av en lind. Rudbergs uppgift om att *Viscum* skulle ha blivit sedd på ytterligare en plats i Strö torde bero på ett misstag, som får sin sannolika förklaring därav, att Spårön i äldre tider åtminstone delvis har hört under Stola. Även förekomsterna på Hunneberg förefaller mystiska. Säkerligen har man ej sett någon levande mistel vid Mossebo och Bragnum under de senaste 100 åren. Slutligen har vi Öjaredsförekomsten i Stora Lundby. Här fanns misteln bevisligen kvar så sent som 1935. Då levde ännu två små exemplar med sammanlagt 10 blad, och som enligt gårdsägarens uppgift tynade bort, och därmed är den vildväxande mistelns saga all i Västergötland. – Därutöver har jag erfarit att det växte ett odlat exemplar vid prästgården i Hemsjö socken söder om Alingsås mellan 1925–1940.

Vad är nu denna mistel, som Linné kallade Wespelten, för en märklig växt? Hur ser den ut? Hur uppträder den? Vad är det värt att veta om detta mystiska floras barn? Från vår nordiska mytologi minns vi alla sagan om Balders död. I Sten Selanders uppsats i "Natur i Uppland" skildras episoden sålunda: "Enligt Eddan plågades Balder av onda drömmar, som tycktes förebåda hans död. Gudarna beslöt då att skydda honom mot all fara, och Frigga tog ed av hela skapelsen, att inte skada honom. – – Men Loke listade ut, att Frigga glömt att ta ed av misteln, en planta som växte öster om Valhall. Den tycktes henne för liten och späd att bry sig om. Då gjorde Loke en pil av misteln och lockade den blinde Höder att avskjuta den mot Balder, och pilen genomborrade och dödade denne, som brändes på bål." Hur Loke kunde åstadkomma ett livsfarligt vapen av den veka mistelplantan förefaller mig synnerligen egendomligt – men i sagornas värld är ju allting möjligt. Det finns vissa forskare som anser, att hela Balderssagan är en sentida skapelse, och att Baldersgestalten är ett lån från kristendomen. Det är tveksamt från vilket land och folk, som man skall spåra Balderskulten. Det finns dock orsak att tro, att den skulle ha uppstått hos kelterna, som bodde i Storbrittanien och Gallien, och som dyrkade misteln och som dessutom hade goda förbindelser med våra nordiska förfäder. Den romerske författaren Plinius berättar från tiden efter Kristi födelse om vilken central roll misteln spelade för druiderna, de keltiska prästerna, i deras kult. Kelterna dyrkade inte bara misteln utan även eken, som understundom är värdväxt för denna, och då man någon gång fann en ek-mistel, insamlades denna under stora högtidligheter. Misteln fick icke beröra jorden, då försvann dess magiska kraft, och den fick icke oskäras av järn. På sjätte dagen efter nymåne skulle den tas ned med en guldskära av en präst klädd i vit dräkt, och dessutom skulle den uppfångas i en vit mantel för att undgå beröring med jorden. I samband härmed utfördes blodiga offerhandlingar.

Om ek-mistelns forna magiska kraft vet vi nutidsmänniskor föga

Mistel i Äspered, sommaren 1955.

eller intet. Vetenskapen har visat att den är mer eller mindre värdelös som medicinalväxt. Ur den svenska farmakopén försvann den 1817. Senare har frukterna använts för framställning av misteldroppar, som skulle hjälpa mot åderförkalkning. I folkmedicinen gäller misteln sedan gammalt som ett medel mot epilepsi och svindel, och till sist kvarstår det gamla manliga privilegiet, att kyssa varje tilltalande ung dam under julmisteln.

Redan genom sitt egendomliga växtsätt intar misteln en särställning i vår flora. Ensam bland de högre växterna lever den som parasit i trädkronorna, och ensam förekommer den ofta med roten upp och stammen ned eller rättare i vilken riktning som helst. Mistelstammen är upprepat gaffelgrenig med parvisa blad i grenspetsarna, lätt vridna som en propeller. Misteln är en halvbuske, en halvparasit, som

Poppel med många mistlar vid Berga i Småland.

nöjer sig med att ta upp vatten och närsalter från värdväxten. Blommorna är enkönade med han- och honblommor på skilda individ. Detta är en i hög grad bidragande orsak till att växten dör bort på ensligt liggande lokaler, beroende på att pollination av honblommorna är omöjliggjord. Växten är en typisk vårbloomma, som blommar samtidigt med blåsipporna. Bären är vita, mattglänsande som pärlor och mogna i december. Under vinterns lopp äts bären av fåglar, vars matsmältningsapparat fröna i oskadat skick mycket hastigt passerar. De fågelarter som speciellt kalasar på bären är snöskator, duvor, sidsvansar och över huvud taget trastfåglar. Man har även funnit, att vissa fåglar stryker av fröna från näbbbet mot grenarna. Bären innehåller ett klabbigt ämne, viscin, vars främsta uppgift är att bidra till att fröna får fäste på stammarna. Viscinet kan iakttas som långa

trådar, i vilka de osmälta fröna framträder som pärlor. När bären gror, utvecklas först ett kort stamämne, som suger sig fast och bildar en häftskiva på värdväxtens stam. Sedan växer en sugrot rätt in till de vattenförande kärldrängarna. Ett vävnadsupplösande enzym bereder vägen. Under årens lopp förgrenar sig sugrötterna under barken och sänder in nya förbindelser till de vätskeförande kärlden. På så sätt kan växten föröka sig på vegetativ väg. När under 40-talets hårda vintrar en del mistlar vissnat bort och man trodde att individens saga var all, sköt det plötsligt nya adventivskott i de gamlas ställe. Mistelgrenarnas ålder är i år räknat lika med antalet ledstycken + 1. Som störst kan buskarna nå en genomskärning av upp emot en meter och en maximal ålder av 27 år. Jag har understundom blivit tillfrågad om, hur man ympar in mistel, och jag kan då inte underlåta att påpeka, att växten uteslutande förökas genom bär. Ympningen är något helt annat, som aldrig praktiserats på misteln.

Går man igenom äldre botanisk litteratur, finner man att misteln skulle föredra eken som värdväxt. Ingenting är mera felaktigt. Att vår europeiska mistel skulle uppträda på ek är en ytterligt ovanlig företeelse, och man har i sen tid ej gjort något fynd av ekmistel i Sverige. Däremot lär den vara sedd vid enstaka tillfällen på kontinenten. ”Det är ett dråpligt kapitel om auktoritetstro”, skriver Bertil Walldén i sin bok om Västeråstraktens växt- och djurliv, ”detta om ekmistel”. ”In roboro” på ek växer misteln, berättar Plinius i *Naturalis Historia*. På ek upprepar de medeltida örtaböckerna och efter dem Linné och andra florister. Och inte nog med detta. Eken nämnes t. o. m. först bland värdväxterna. Vanligast finner man misteln på lind. I Västmanland kallar man den även för ”lindkrona”. Ofta finner man den även i lönn, apal, rönn, asp, sälk och många andra träd. Däremot växer den endast undantagsvis i alm, ask och al och ytterligt sällan i björk. Även en del smärre buskar såsom slån, nypon och hägg kan vara nedlusade av mistel. Slutligen kan nämnas, att växten i mellan-Europa även parasiterar på barrträd.

I äldre tider var misteln vida vanligare i vårt land. Sedan lövhultens gamla lindar fällts, har busken försvunnit med dem. I viss utsträckning har den även insamlats för försäljning på torgen i våra storstäder. Misteln är fridlyst i Sverige, men lagen hindrar ej markägaren från att fälla värdväxten. Sin största spridning har arten i trakten av Västerås, och centrum är bygden kring Tidö slott söder om staden. För några decennier sedan hyste man allvarliga bekymmer för att växten skulle försvinna ur vår flora. Sentida undersökningar har dock visat att dessa farhågor är betydligt överdrivna. På holmar och fastlandsstränder där misteln ännu för 30 år sedan var en sällsynthet, har den i senare tid fått allt vidare utbredning. Man kan undra vad orsaken kan vara till denna mistelns påtagliga ökning? Givetvis har fridlysningen spelat en stor roll, särskilt på de mera utsatta fastlandslokalerna. Nära till hands ligger även att anta, att atlantiseringen av vårt klimat på något sätt gynnat växten. Vad fridlysningen kan betyda framgår klart av att på Björnön strax inpå Västerås knutar ökar mistelbeståndet påtagligt tack vare att arbetarna vid ASEA, som äger ön, vid juletid bevakar sina mistlar mot marodörer. En inventering av mistelbeståndet enbart inom Västmanlands län ger enligt fil. dr. Bertil Walldén vid handen, att individantalet med all sannolikhet överstiger 30.000. Som jag tidigare påpekat har misteln i nutiden även en större spridningshärd vid Berga säteri i Kalmar län. Enligt vad jag inhämtat fanns arten 1890 blott i en gammal lind på gården. Emellertid skyddade gårdsägaren sina mistlar, och enligt en rapport från 1916 uppges det att misteln då växte ”i oerhörda massor på äldre lindar” och 1961 beräknas antalet individ till cirka 3.000. Det är tydligt att det vid sidan om naturskyddet främst är klimatförbättringen som här har gynnat växtens tillväxt. Mistlarna vid Berga tog svår skada under de dramatiska köldvintrarna i början på 40-talet. Att skadorna då icke vart så svåra, som man först trodde, berodde i hög grad på att de nedfrusna mistelgrenarna i stor utsträckning ersattes av adventivskott, som i sin tur växte ut till livskraftiga individ.

Man har av ålder betraktat misteln som en urgammal nordisk växt, en värmetidsrelikt. Emot denna hävdvunna åsikt har professor Erik Almquist under innevarande decennium lagt fram en hypotes, enligt vilken arten skulle ha dött ut redan under forntiden för att på 1600-talet på nytt ha kommit in i landet som småplantor på frukt- och parkträd, vilka importerades till de nyanlagda storgodsträdgårdarna. Därifrån har den sedan spritts med fåglarnas hjälp ut i den närliggande lövträdsvegetationen. Som skäl för denna teori framhåller Almquist, att av alla de mistelfynd som gjorts av botanister under 1700-talet och senare ligger huvudparten mycket nära kungsgårdar och säterier. Vidare påpekar han att växten var okänd i vårt medeltidsspråk. I Småland finns visserligen tvenne sockennamn vari mistel ingår, Mistelås och Misterhult. Det förstnämnda namnet anses dock härröra från ett sjönamn "Mistil", där mist enligt ortsnamnsbetänkandet skulle betyda dimma. Vidare påpekas det som en egendomlighet, att det var först vid mitten av 1700-talet, som arten först påvisades i vårt land och det bör knappast förvåna någon, då jag säger att det var Linné, som man måste tillerkänna den upptäckten.

Den direkta orsaken till att jag kommit att intressera mig för misteln och dess utbredning är närmast den, att jag lyckats odla arten på min egen småstugetomt ute vid sjön Tolken i Åspereds socken. 1948 fick jag några bär från Eskilstunatrakten, som jag "sådde" i några träd. Döm om min förvåning, då jag något år senare fann en mistelplanta i en av mina aplar. Ett enda litet exemplar men dock en mistel. Växten frodades under 15 år och nådde till slut 60 cm i diameter. Tyvärr är den nu borta. Värdiväxten dog och i dag kan jag blott yvas över att ha ägt landskapets sista mistel.

I november 1969 fick jag mig tillsänt ett paket mistelgrenar med vita, mogna bär. Därefter skedde sådden. Efter vad jag kan förstå, är viscinet effektivast hos de nyss mogna bären, som ännu ej hunnit skrupna. Sedan jag pressat ut fröna ur bären, placerade jag dem på de tillämnade värdiväxternas grenar, unga stammar samt i grenklykor.

TRE PRÄSTVAL I BORÅS

A V

PER-OLOF V. WIDTFJÄLL

Vid mitten av 1700-talet, åren 1741, 1742 och 1747, förrättades tre prästval i Borås. Det första valet var ett komministerval efter Anders Boström, som avlidit den 21 maj 1740. År 1742 gällde det ett kyrkoherdeval. Kyrkoherden i Borås, Petrus Rydhenius, hade avlidit den 13 juni 1741 och till ny kyrkoherde valdes Anders Hygrell. Det tredje valet slutligen var åter ett komministerval efter Sven Bredberg, som avlidit i juli 1746. Han hade blivit vald vid det först nämnda valet efter Anders Boström.

För- och eftertexten i de vallängder, som upprättades vid de tre valen lyder som följer:

År 1741. Anno 1741 den 12 Julii förrättades enligt Kongl. Förordningen de A:o 1739 wahlet till Capellans beställningen i Boeråhs, som genom herr Pastorens Andr. Boströms dödeliga afgang blewit i förledit åhr ledig; då wid omröstandet är aflupit såsom thenna lista wid handen gifwer. — — — Att ofwanstående omröstande af thet Lofliga Borgerskapet i Boerås Stad på ofwannemnde dato och åhr aldeles är som föregående Längd förmäler, betygar wi underteknade

Plur: Vener: Consist: Fullmechtige

Johan Twet Pastor i Rångdala

På Borås Stadz församblings wägnar

Carl Ulff Petter Wigardt And. Graf Peter Linderboum

N. Borin

Wid ofwanstående Capellans-wahl hafwer Collega Scholae Hrr Lars Kindberg bekommit af Boeråhs Stadz inwåhnare Nijo, och Hrr Sveno Bredberg 126 röster.

Anno 1741 Den 12 Sijde förtäcket
 anlykt Vagn Lösningsen d. d. 1739, angitt
 till Capellans B. Sjöström i Boörs församling
 genom B. Sjöströms And. B. Sjöström
 Andriya utgående B. Sjöström i följande
 Ord: En med en öfverstående i m.
 Läst för en Öfverstående Läst med
 Öfverstående.

Sjätte Öfverstående	
Wifswan.	
1 Anders Pihl	B
2 Elizabeth	se öfverstående
3 Sven Lindberg	abf.
4 Lars Brändel	B
5 Johan Petter Hall	se öfverstående och se öfverstående
6 Nils Kindborg	abf.
7 Olof Wikström Råberg	B
8 Olof Andersson Råberg	abf.
9 J. Wikström Råberg	abf.
10 Nils Wikström	se öfverstående
11 Nils Råberg Öfverstående	se öfverstående
12 Nils Andersson Råberg	abf. B. B. Winge
13 Andersson Råberg	se öfverstående

Första sidan av vallängden år 1741.

Boeråhs, d. 12 Julii, åhr 1741 Johan Twet Pastor i Rångedala
År 1742. Förteckning på husen och Inwånarena uti Boråhs Stad,
hwarefter voteringen skedde wid kyrckioherdewahlet, som höltz
therstädes then 30 Maj 1742 — —

Olavus Knöz P. L. in Wänga
Uppå Boeråhs Stadz församblings wägnar
Carl Ulff Petter Wigart N. Borin Peter Linderboum
J. Scarin

På Landsförsamblingarnes wägnar
Joh. Gripenstedt G. Törnberg Gabr. Boom

Oluf Hiellte i Lund, Anders Jönsson i Hullta nemdemän i Torpa
Sochen

Anders Andersson i Gierstorp och Anders Bengtsson i Tostared nem-
demän i Borgstena Sochen

Daniel Andersson i Espered och Sven Persson i Påstorp. Nemdemän
i Frijsta Sochen.

År 1747. Anno 1747 d. 24 Maji, efter aflidne Hans Ehrwördig-
het Herr S. Bredberg här i Borås, såsom förestående Protocoll inne-
holler, blef ordentel:t Capellanswahl hollit.

Vallängderna

Röstberättigade vid valen voro de innevånare i staden, som
ägde bebyggd tomt. Staden var indelad i fyra kvarter. 1:sta
kvarteret Duvan, 2:dra kvarteret Hjorten, 3:dje kvarteret Hö-
ken och 4:de kvarteret Leoparden. Vallängderna, som upprättades
äro uppställda enligt denna kvartersindelning och tomterna i varje
kvarter äro numrerade. Således har 1:sta kvarteret nummer från 1–
119, 2:dra kvarteret 1–64, 3:dje kvarteret 1–80(79) och 4:de kvarte-
ret 1–78(76). Siffrorna inom parentes anger variationer, som har
skett mellan de olika valen. I 3:dje och 4:de kvarteren har även skett
en viss förskjutning av numreringen av tomterna vid de senare va-
len. Vallängderna upptager även en mängd uppgifter såsom bl. a.

frånvarande, frånvarande på resa, sjuka, vilka tomter som stodo öde och voro obebyggda samt i vissa fall hur tomterna voro bebyggda, t. ex. med ladugårdshus. Vidare anger vallängderna när någon röstade genom ombud och ombudet var i de flesta fall en släkting. I några fall är det även noterat när den röstberättigade önskade sterbhusets konservation. Dessa anteckningar äro ej konsekvent förda vid samtliga val och redovisas ej heller i den efterföljande sammanställningen av tomtägarna.

De fyra kvarteren

Av vallängderna kan man få den uppfattningen att det funnits någon bestämd tomtnummering inom de fyra kvarteren. Så torde emellertid ej ha varit fallet, vilket även antyds genom den variation av nummeringen som förekommer mellan de olika valen. Indelningen av staden i dess fyra kvarter hade skett redan på 1600-talet. Huvudsyftet med denna uppdelning har troligen varit att skapa ett system vid val av vissa befattningar samt fördelning av vissa åligganden inom staden. Så t. ex. finnes anteckningar i domboken att skjutsbesväret fördelades mellan kvarteren och vid val av värderingsmän valdes två från varje kvarter. En tomtnummering, som däremot kan sägas ha erhållit officiell prägel, är den som återfinnes på Datans karta och denna nummering användes långt fram på 1800-talet.

Datans karta

Efter den stora stadsbranden år 1727 erhöll lantmätare E. Datan i uppdrag att upprätta en tomtkarta över Borås. Denna blev färdig år 1728 och utvisar läget för tomterna samt upptager även en förteckning över tomtägarna såsom det befanns vid och efter brandkastrofen. Datans karta har en, över hela staden, genomgående tomtnummering och har alltså ej ovanstående kvartersindelning. Nummeringen har skett med ganska stor regelbundenhet och omfattar nummer från 1–413. Tomternas antal äro emellertid endast 411 stycken

beroende på att två nummer utgått, 327 och 330. Utgångsläget för numreringen har varit stadens nordvästra hörn, medsols inom varje tomtgrupp och fortlöpande ned till stadens sydspets. Därefter har numreringen fortsatt på tomterna väster om Holmsgatan. Den enda markanta oregelbundenheten i numreringen återfinnes i den andra tomtgruppen öster om kyrkan där tomterna n:r 411, 412 och 413 äro placerade. Oavsett om det varit samma ägare till bredvidliggande tomter har varje tomt erhållit sitt särskilda nummer. Detta i motsats till tomtnumreringen i vallängderna, där flera tomter har blivit sammanförda under ett nummer.

Datans karta är ju en viktig källa för personforskningen över boråsbor på 1700-talet och ger en klar bild hur ägandeförhållandena voro för tomterna i staden. Speciellt i en stad sker emellertid förändringarna snabbt och efter något år har bilden helt förändrats genom köp och försäljning av hus och tomter, genom giftermål och dödsfall.

Detta arbete är ett försök att överföra tomtnumren i vallängderna till Datans karta och därigenom erhålla en tomtägarelängd aktuell för tiden vid mitten av 1700-talet. Vid arbete med sammanställning av lagfarterna i Borås har jag kunnat följa försäljningar av de olika fastigheterna i staden. Av de uppgifter, som då framkommit, har det gått att med stor säkerhet kunna överföra flera nummer av tomtnumreringen från vallängderna. När dessa nummer blivit inplacerade kan man konstatera att även denna tomtnumrering har skett med stor regelbundenhet och även resterande tomtnummer har med stor sannolikhet identifierats liksom gränserna mellan de fyra kvarteren.

Följande tabell innehåller uppgifter på tomtägare i de tre valen ordnade alfabetiskt. Sifferkombinationen efter namnet hänvisar till kartan med de överförda tomtnumren. Första siffran anger därvid kvarteret och de efterföljande siffrorna tomtnumret år 1741. Änkors namn äro ej noterade i vallängderna utan äro de antecknade t. ex. "Håkan Beckmans änka" och detta utmärkes i sammanställningen

med att efter mannens namn står: änkan. Likartat är förhållandet med döttrar, arvingar eller kreditorer. Både i valet år 1742 och 1747 står flera tomter endast noterade som ödetomter eller obebodda utan något namn på tomtägaren. I dessa fall är den ägare, som finnes antecknad vid tidigare val registrerad även för dessa år. För säkrare identifikation har i några fall för- och tillnamn eller fadersnamn tillagts namnet inom parentes. Varierande namnformer mellan de olika valen för samma person anges på samma sätt inom parentes.

Det finnes ju emellertid en regel, som säger: ”Ingen regel utan undantag.” Av tomtkartan framgår ju även vissa oregelbundenheter och svårigheten har varit att kunna utröna om sådana kan återfinnas även i andra tomtgrupper.

A		Beckman, Petter	3:41	
Abring, Assar	4:33	Berg, Anders Svensson	1:59	
Ahlgren, Anders Hansson	1:78	Berg, Johan Hansson, änkan	1:57	
Ambiörn Jacobsson	1:106	Berggren, Lars	3:28	
Anders Jönsson Ringare	1:118	Bergman, Håkan	3:15	
Anders Knivsméd	3:33	Bergman, Nils	2:32, 2:35	
Anders Larsson fr. Butorp	2:23	Bergwall, Jonas	3:40	
Anders Olsson (Rywall) fr.		Billström, Bengt	4:30	
Ekeryd, änkan	1:13	Biörk, Elias	2:8, 2:9	
Anders Snickare (Lund)	1:72	Biörkegren, Anders	1:110	
Annicka Hansdotter	3:79	Biörkman, Anders	2:64	
Apellgren, Bengt, kreditorerna	2:41	Biörnwall, Olof	4:37	
Apellman, Johan	1:113	Blomgren, Anders, skomakare	1:39	
Apellman, Olof	1:31	Blomgren, Jonas	3:34	
Aspegren, Jöns (Jonas)	4:70	Blyberg (Blijberg), Sven, skomakare	3:57	
		Bogren, Anders Ersson, änkan	1:63	
B		Boman, Jöns	4:4	
Backe, (Petter), stadskassör	2:30	Boman, Jöran Andersson, arvingar	1:119	
Backman, Magnus	3:76	Boren, Hans	4:12	
Bagge, Anders Larsson, änkan	1:16	Borgman, Liskan	1:94	
Beckman, Börje	1:72	Borgman, änkefru	4:1	
Beckman, Håkan,	2:40, 2:48, 2:52	2:54	Borgsten, Gunnar	4:72, 4:73

Borin, Anders	2:2
Borin, Nills, rådmän	1:99, 1:100
Borin, Petter	2:9
Bose, Anders, ringare	1:25
Bosell, Carl	1:89, 1:119
Boström, (Anders), komminister, avlidn	4:31
Boustedt, Carl, snickare	2:41
Bowall, Daniel, kreditorerna	2:61
Bredberg, (Sven), komminister	4:42
Breding, Petter	4:16
Bremberg, Johan, änkan	1:87
Brehmer, Berndt	2:19, 3:18
Brehmer, Hans	4:3
Brehmer, (Per Andersson), änkan	2:28
Brink, Petter	4:77
Brink, Sven, änkan	1:44, 1:103
Britta Persdotter	3:16
Broberg, Nills Hansson	1:54
Broman, Anders Nilsson	4:39
Broman, Lars	3:12
Browald, Lars	1:4
Brunberg, Jonas	1:107
Brundahl, Anders, stadstjänare	1:107
Bulin, Jöns, skräddare	1:23
Burchard, Johan, garvare	4:49
Burlander, Sven	2:18
Butsch: Se Putsch, Johan Georg	

C

(Se även under K)

Cammarduuk, Mattias, klockare	2:4
Cappelans (gården)	4:42
Carlberg, Sven, änkan	3:16
Carlgren, Anders	4:5
Carlgren, Lars, änkan	3:34
Carlman, Lars Bryngelsson	1:74, 1:110
Christen Timmerman	1:97

D

Dahlbeck, Jonas	2:34, 2:45
Dahlberg, Pehr Larsson	3:61
Dahlström, Anders	3:43
Danberg, Anders Nillsson, änkan	1:115
Danberg, Oluf Nillsson, änkan	1:8
Donare, Håka	2:43
Dreyer, Johan, sämskmakare	4:6
Durk, Anders	1:1

E

Edberg, (Axel), stadsnotarie	1:33
E(d)ström, Håkan	4:45
Ek, Lars Håkansson, änkan	3:24
Ék, Johan, snickare, änkan	3:71
Ekeboum, Anders, snickare	3:31
Ekman, Anders Johansson	1:50
Elfvenberg, Jonas, bildhuggare	4:2
Evert Michelsson, stadstjänare	1:96

F

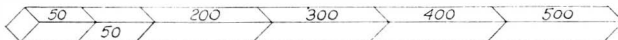
Fahlberg, Lars Gunnarsson, änkan	3:80, 4:78
Fahlberg, Nils Olsson	3:39
Fahlberg, Sven	4:40
Fahlgren, Måns	1:51, 4:11, 4:32
Fahlman, Anders, skräddare	2:13
Fahlman, Lars Håkansson	2:22
Fahlman, Måns Håkansson	1:105
Falck, Hans Lennarsson	1:74
Fastberg, Sven	1:71
Felting, Johan	3:25
Fernlund, Petter	4:15
Fernström, Denich	2:38
Florin, Sven	2:54
Forsberg, Oluf	4:29
Frembling, Per, änkan	2:7
Friberg, Jonas	4:44

KARTA ÖVER BORÅS

COPIERAD OCH FÖRTYDLIGAD EFTER EN AV LANTMÄTARE E.DATAN ÅR 1728 UPPRÄTTAD KARTA

Skala alnarum

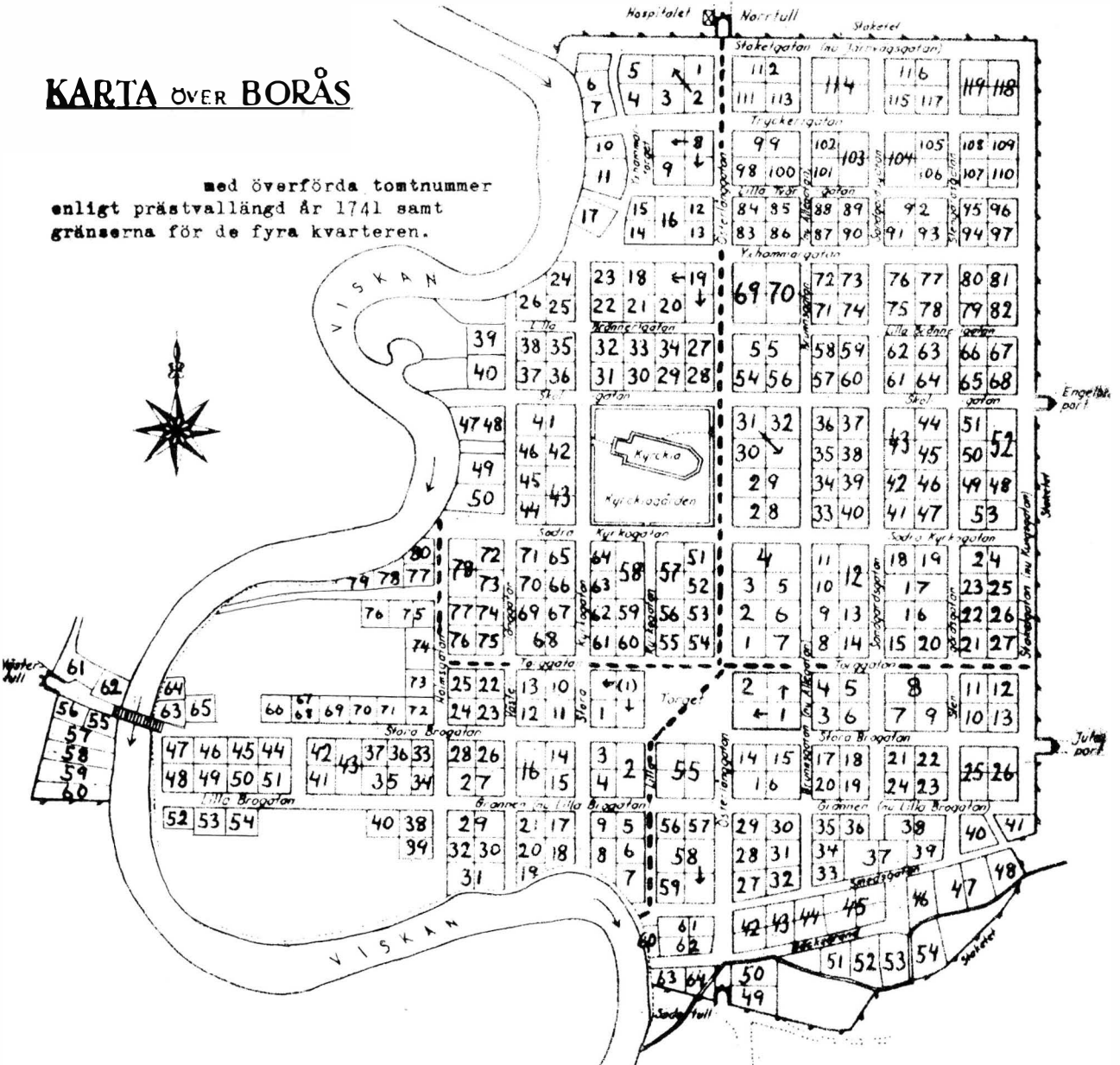

4:de kv. Leoparden

1:sta kv. Duvan

KARTA ÖVER BORÅS

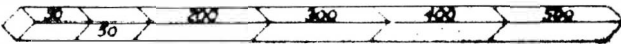
med överförda tomtnummer
enligt prästvallängd år 1741 samt
gränserna för de fyra kvarteren.

3:dje kv. Höken

2:dra kv. Hjorten

Skala alnarum

Friberg, Lars, änkan 1:88
 Friberg, Sven, garvare 4:7
 Fun(d)berg, Anders 3:79

G

Graf, Anders,
 rådmän 1:82, 1:118, 4:8, 4:15
 Graf, Lars 2:53
 Graf, Lorentz, tobaksspinneri 4:14
 Grönberg, Hans, änkan 3:10
 Grönberg, Knut, änkan 4:40
 Grönwall, Bengt 3:29
 Grönwall, Petter 3:29
 Gustaf Klensmed, änkan 3:60

H

Hall, Borie (Börje), avliden 3:49
 Hall, Håkan 3:28
 Hall, Johan Petter 1:5, 1:33
 Hall, Petter Börjesson 3:38, 3:49
 Hall, Sven 3:30
 Hallberg, Anders Månsson 3:46
 Hall(en)berg, Anders Abrahamsson 1:61
 Hallenberg, Bengt, änkan 4:29
 Hallenberg, Lars 3:23
 Hallenström, Sven 1:32
 Hallin, Sven Nillsson 1:76, 4:38
 Hallman, Anders 1:13, 1:17, 1:55
 Hallstedt, Sven 2:5
 Hammar, Anders, kopparslagare .. 4:60
 Hammar, Lars Ersson, änkan 3:6
 Hans Skomakare, änkan 4:10
 Hans från Taryd, dottern 2:20
 Hedberg, Jöns 1:85
 Hedberg, Sven, änkan 2:30, 2:63
 Hedman, Pehr Börjesson, änkan .. 1:90
 Hedström, Jöns Andersson 2:59

Hellgren, Erich 3:45
 Hellman, Oluf 1:104
 Hessle, Anders Bengtsson, änkan .. 1:18
 Hessle, Bengt d. ä. 1:52
 Hessle, Börje 2:47
 Hessleholm, Anders 2:14
 Hessleholm, Hans 3:17
 Hillenberg, Jon (Jonas) 2:21, 2:62, 3:11
 Hillström, Anders Hansson 3:73
 Hiortman, Anders, handskmakare . 1:46
 Hoberg, Håkan 1:118
 Hoffman, Lars Månsson 2:42, 2:49, 2:50
 Hoffstadius, Erich, byggmästare .. 4:50
 Hoffström, Anders 2:33
 Holander, Pehr Andersson .. 2:57, 3:4
 Holling, Petter, änkan 3:37
 Hollmer, Petter Larsson 3:32
 Holm, Hans, hattmakare 1:9
 Holm, Lars Larsson 3:40
 Holmgren, Eric Haraldsson .. 1:84, 1:109
 Holmström, Anders Johansson,
 änkan 1:102
 Hult, Anders Jonsson 4:75, 4:76
 Hult, Anders Månsson 4:63
 Hult, Håka Larsson 2:19
 Hult, Håka Persson, änkan 4:25
 Hult, Måns Persson .. 4:61, 4:63, 4:67
 Hultenberg, Erich 4:28
 Hultin, Pehr Andersson 1:53, 1:65
 Hultman, Anders Bengtsson,
 kreditorerna 1:66, 2:3
 Hummelbeck, Petter, hovslagare .. 3:65
 Håkan Timmerkarl 1:95
 Håltzberg, Måns, ringare 3:63
 Häggberg, Anders 1:37
 Häggberg, Sven 1:103
 Högberg, Knut 2:55

J

Johan Nålmakare, arvingarna	3:52
Johan Stadstjänare, änkan	3:64
Junge, Arfved	1:119
Jungman, Anders	3:19, 3:20

K

(Se även under C)

Kampe, Anders, arvingarna	2:39
Kampe, Elisabeth	1:2
Kampe, Elisabeth, (jungfru)	4:28
Kiefling, Håka Larsson, änkan	1:58, 1:109
Kiellman, Lars, änkan	1:22
Kiellman, Petter Biörsson	2:36
Kiellman, Simon	1:42
Kiellman, Sven	1:117
Kiellström, Anders	2:12
Kiellström, Pehr Bryngelsson	3:22
Kihlman, Jon	3:74
Kihlström, Måns Jöransson, änkan	2:31, 3:18
Kin(d)berg, Anders	3:14
Kin(d)berg, Anders, knivsmed	3:33
Kin(d)berg, Anders Månsson	1:85
Kin(d)berg, Bengt Svensson	3:54
Kin(d)berg, Johan Jönsson	3:55
Kin(d)berg, Johan Svensson, änkan	1:41
Kin(d)berg, Carl Svensson	1:79
Kin(d)berg, Lars Månsson	1:14, 1:27
Kin(d)berg, Lars, kyrkoherde	2:29
Kin(d)berg, Petter, guldsmed	3:36
Kin(d)borg, Ambiörn	1:92, 1:93
Kin(d)borg, Nils Larsson	1:6, 2:27
Kindgren, Johan	1:58
Kin(d)man, Anders Larsson	1:49
Kin(d)man, Hans	4:23
Kin(d)man, Sven Classon	4:65
Kindroth, Jöns	1:62

Kindqvist, Anders	3:1
Kindwall, Nills	3:78
Kinell, Jonas	3:6
Koch, Hans, guldsmed, änkan	1:101

L

Langlet, Philipp, manufakturist	2:58, 2:61, 3:66
Lars fr. Brämhult, döttr, arvingar	2:17
Lars Timmerman	2:64
Lengberg, Lars	4:64
Lenggren, Anders, stadstjänare	1:66
Limmerhult, Lars	3:23
Lind, Anders Andersson	3:60
Lind, Anders Bengtsson	3:48
Lind, Bengt, skomakare	3:47
Lindberg, Carl	2:32, 2:51
Lindberg, Petter	3:21
Lindberg, Sven	1:3
Lind(er)boum, (Petter), rådman	2:1
Liungberg, Sven (Jönsson)	3:75
Liungqvist, Oluf	1:50
Lockman, Sven, snickare	3:70
Longberg, Olof Svensson, änkan	3:35
Longberg, Sven	1:96, 4:55
Longberg, Torsten	1:38
Lund, sadelmakare	1:98
Lund, Araham	1:97
Lund, Anders Jönsson	2:37
Lund, Anders Larsson	1:87
Lund, Anders Månsson	3:26, 3:76
Lund, (Hans Andersson), änkan	2:16
Lundberg, Sven, skomakare	1:40
Lundgren, Jonas	1:78
Lundgren, Oluf	2:49
Luth, Lars	4:13
Luth, Sven, arvingarna	4:35
Lyckman, Anders, änkan	4:18

Lyckman, Paul, änkan	2:33
Lydeberg, Sven, gördelmakare, änkan	1:70
Lång, Lars	3:42
Lång, Plantina	3:53

M

Maberg, båtsman	1:45
Malm, Olof, arvingarna	1:105
Marnie, Johan, manufakturist	3:2
Matte Skräddare, änkan	3:7
Medin, Anders Haraldsson	1:15
Medin, Lars Haraldsson	1:112
Meijer, Christ., skräddare	1:23
Menlös, Pehr	1:67, 1:68
Moberg, Hans, snickare	1:26
Moberg, Jöns	1:91
Mollberg, Harald	4:54
Morell, resetullskrivare	4:31
Måns Ringare	1:94
Måns Skräddare	2:60
Måns Timmerman	1:94
Mårten Skräddare, änkan	2:13
Mäslander, Lars	2:44

N

Nills Skomakare	1:45
Nordberg, Mårten	1:106
Nordborg, Anders	1:111
Norin, skräddareålderman	1:88
Noring, Carl Torsson	1:77
Norling, Anders, änkan	2:6
Norman, Anders, guldsmed	1:1

O

Odin, Nills	2:5
Olof Engelbrechtsson	1:68, 1:94
Olof Olofsson fr. Nohltorp, arv. ..	1:75

P

Palm, Lars, änkan	4:34
Passberg, Margareta	3:66
Passberg, Petter Månsson, arv.	3:66
Pehr från Botaskår, änkan	2:24
Pehr från Biörnåhs, döttrarna	3:12
Petzell, Johan, nålmakare ..	3:52, 3:53
Petzell, Simon, nålmakare	3:53
Pihl, Bengt	4:69
Preutz, (Hemming), änkan	4:43
Preutz, Johan, stadsfätskär	3:77
Prosten tillhörig (gård), sterbh. ..	4:26
Prostgården	4:41
Putsch, Johan (Georg), (Butsch), manufakturist	3:62, 4:43

R

Redberg, Lars Jonsson, änkan	1:97
Rolin, Carl Gunnarsson	1:35
Romberg, Elias	1:29
Romberg, Johan	1:86
Romberg, Pehr (Pehrsson d. ä.), änkan	4:57
Romberg, Pehr (Pehrsson d. y.) ..	1:91
Romberg, (Petter Svensson) rådmän	4:71
Ross, Dettleff, kyrkmålare	1:28
Ru(d)berg, Bengt, änkan	3:62
Ru(d)berg, Håka Larsson, änkan ..	4:27
Ru(d)berg, Lars	2:56
Ru(d)berg, Magnus	1:73
Ru(d)berg, Mattias	2:5, 4:68
Ru(d)berg, Nicolaus, änkan	3:73
Ru(d)berg, Olof Bengtsson ..	3:4, 3:9
Ru(d)berg, Olof Håkensson ..	1:7, 1:83
Ruda, Hindric	4:19
Rudgren, Lars	4:22
Rudström, Lars	4:53

Rundgren, Johan	3:41
Rybeck, Lars Carlsson, änkan	2:40
Ryman, Håkan, änkan	1:95
Rywall, Anders Pehrsson, änkan	1:48, 1:53
Rywall, Sven Olsson, dottern	2:46
Rådstugan (är ant. endast år 1742)	3:(1)
Rönning, Anders d. ä.	4:52
Rönning, Anders junior	4:62

S

Sandberg, Jon	1:94
Sandhult, Måns Andersson	1:24
Sandtman, Anders	1:64
Schiadell, Niclas, sadelmakare, änkan	1:98
Schiepstedt, Jacob	4:47
Schmedman, Oluf Persson	2:3
Sefring, Håkan, båtsman	1:20
Sefwelin, besökare	3:7
Segerberg, Anders, änkan	4:46
Sierman, Johan (Jonas)	3:69
Simberg, Daniel, stadsfiskal	3:72
Siöberg, Johan Svensson	3:8
Siöberg, Jöns Persson	1:108
Siöbom, Jon Persson	2:15
Siönberg, Anders, änkan	2:62
Sik, Anders, änkan	4:74
Sik, Anders Elofsson	1:32
Skarin, Johan	3:5
Skarin, Jonas, klensmed	2:57, 3:48
Skolgården	4:36
Skråk, Sven, änkan	3:56
Slått, Gudmund, dottern	4:20
Smälänning, Johan Olsson	1:30
Smälänning, Per Ersson, arvingarna	1:11
Snapp, Måns Bengtsson, änkan	1:45

Springare, båtsman, änkan	1:119
Spångstrand, Jöns	1:51
Stenman, Anders	1:43
Stenman, Måns	1:94
Stina från Rya	1:23
Strömberg, Lars Larsson	1:55
Stuart, Anders	1:11
Ståhl, Bengt, skräddare	1:68
Ståhlberg, Abraham	2:26
Ståhlberg, Anders	1:19
Ståhlberg, Hans Michelsson	3:13
Ståhlberg, Nils, besökare	1:36
Sundbeck, Johan, änkan	2:26
Svanberg, Måns	2:7
Sven Mattesson	3:7
Sven Ringare, dottern	1:26
Syllberg, Pehr Nillsson	1:21
Söderman, Sven	3:12

T

Tenggren, Johan	1:116
Ternberg, Johan Svensson	4:9
Thiman, Pehr Andersson	1:12
Thiman, (Peter), apotekare	4:21
Tolf Olsson	1:17
Tonner, Christian, snickare	4:17
Tornberg, Gunnar Jönsson ..	1:69, 4:24
Tranberg, Pehr, änkan	1:34
Tranman, Anders, änkan	3:21
Tranman, Lars Börjesson	3:67, 3:68
Tullstugan	4:1
Törnberg, Reinhold	1:60, 1:75

U

Udd, Petter, arvingarna	2:18
Ulff, Carl, borgmästare	1:114
Utter, Bengt	4:66

W			
Wadsteen, Lars	1:96	Winge, Bengt	1:56
Wahlberg, Lorentz, hattmakare	1:9	Winge, Nils	3:27
Wahlberg, Oluf, besökare, änkan	4:48	Wingström, Petter, besökare	3:58
Wahlman, Elias	2:2		
Wall, Aron	2:11	Å	
Walleni(us), Gabriel, arvingarna	3:60	Ågren, Carl	3:3, 3:4
Wennerberg, Petter, glasmästare	1:110	Åhsberg, Catharina	1:46
Wernberg, Daniel	4:14	Åhsberg, Jon, kyrkväktare	2:10
Wernberg, Håka (Bengtsson)	2:25	Åhsberg, Sven Andersson	1:46
Wessman, Jon, änkan	3:50	Åkerhult, Anders	4:51
West, Sven, gördelmakare, änkan	4:56	Åkerhult, Hans	1:10, 4:51
Westgren, Anders Persson, änkan	4:11	Åkerman, Magnus	1:7
Wettergren, Sven, skräddare	1:64	Åkerman, Pehr Andersson, arv.	1:80
Wibeck, Erich, guldsmed	1:101	Åkerwall, Lars, skomakare	1:81, 1:90
Wiberg, Lars	3:63		
Wigardt, (Petter), tullinspektör	4:58, 4:59	Ö	
Winberg, Jöns, klensmed	3:59	Ödman, Anders, skräddare	3:51
Winge, Anders, ringare, änkan	1:20	Ödman, Börje, arvingarna	3:50
Winge, Anders (Persson)	1:59, 4:23	Öhrberg, Pehr	3:79
Winge, Arfved	1:119	Örnberg, Håkan	3:44
		Örnberg, Lars, skomakare	1:81
		Östberg, Anders Torbiörnsson	1:62

KÄLLOR:

Handskrifter.

Prosthandlingar. Äs kontrakt ang. skrivelser m. m. 1741—1816. E:1. Landsarkivet Göteborg. (Vari ovanstående vallängder återfinnes).

Borås dombok. (Lagfarter). Borås stadsarkiv.

Renovationer av lagfarter. Göta hovrätts arkiv, Jönköping.

Tryckta arbeten.

Forssell, Nils: Borås stads historia.

Håkansson, Gunnar: Boråsbor under sexton- och sjuttonhundratalet.

Een Lijtpredikan/

Sw. *Anna* fordom Egreborne / Gudfruchteige
och Dygdertika Matrona

S. Brita Andersdotter/

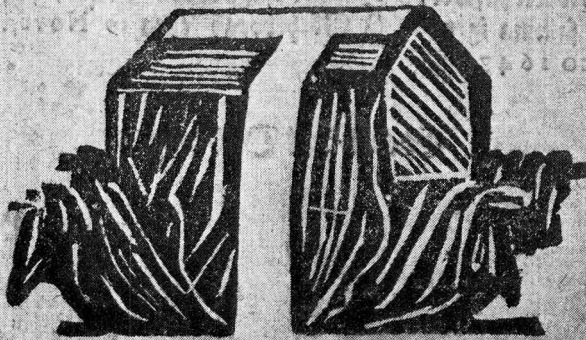
Zhen Wyrdige och Wallärde

Het MARTINI ANDREÆ Kallf/ Kyrtioherdes
i Swennlunga / fordom ättelige K. Hustru/
nu meera hoos Guds salige.

Hwilken begroffs i Swennlunga then 10 Sön-
dagh effter Trinitatis, vchi een Solkriffz
församlingz närwärelse
Anno 1647.

Källen thet sammestades
aff

ANDREA JOHANNIS Prytz/
Bisshop i Lindsöping.

Tryckt i Lindsöping hoos Christoffer Gänzer/
Anno M, DC, XLVIII.

Wördigs och wallärde S. Olufz i Kimmelad, sinu Kiere Swäger
och W. ad. er. Kerna predikan tilskickat och föräbrat

Här återges Personalia öfver Brita Andersdotter, prästdotter från Örby, född 1615, död 1647, gift vid 15 års ålder med Martino Andraee, sedermera kyrkoherde i Svenljunga.

Själva likpredikan, som hölls av Biskop Andraee Johannis Prytz i Linköping återges ej. På försättsbladet till den tryckta texten har biskopen skrivit: "Wördigh och wällärd H. Oluff i Timmeled, Sino Kiere Suåger och Broder thenna Praedikan tilskickat och föräkrat."

Kyrkoherde Olavus Caroli i Timmele var gift första gången med företrädarens änka Karin Andersdotter, syster till den avlidna Brita Andersdotter.

Ingegärd Vallin

SALUTEM & OFFICIA

Wyrdige och Wällärde Her Mårten synnerlige gode wän och käre Broder i Christo Jagh önsker eder medh eder käre Barn tröst nåde och wälsignelse aff Gudi wår käre Fader uthi wår HERre JESu Christo genom then helge Andes krafft. Effter eder begäran hafwer jagh nu låtit Tryckia then ringa Predikan jagh hölt öfwer eder salige Hustru, dedicerar eder henne och eder Barn, tackar eder för all godh wänskap och alt godt, skal ock gärna finnas benägen til alt godt igen, och til at tiäna eder och eder Barn til godo, hwar the migh i något åtlijta och min tjänst kunna behöfwa. Jagh wil här medh hafwa eder medh Barnen Gudi then högste trooligen befallat. Biuder eder här medh godh Natt, sampt alla Prästerna här i Superintendentien: Gudh wälsigne eder och them alla och theras käre Hustrur och Barn, för hwar then Dagh hoos eder och them warit hafwer. Hafwer migh i edra Böner, jagh gör thet samma igen. I Götheborgh then 19 Novembris Anno 1647.

Eder wän i Döden

Andreas Prytz

PERSONALIA

Hwadh thenna wår saliga Sisters, fordom Ähreboren, Gudfruch-

tigh och Dygderijk Hustros, Hustro Britta Andersdotters Slächt, lefwerne och ändalycht widkommer.

Så är hon född i Örby i Marcks häradh Anno 1615, annan Dagh Pingesdagh, aff hederlige och förnemblige Prästafolck.

Parentes

Hennes Fader war then Wyrdige och Wällärde Man, Her Anders Laurentij, fordom Kyrkioheerde i Örby, och Proost öfwer Marcks-häradt, hwilken affsompnade i HErranom Anno 1636 then 23 Januarij, nu för ellofwa åhr sådan, hwilken war een hederligh och redeligh Prästman, aff allom både högga och lagha, älskat och affhållen.

Hennes Moder, är then Hederliga och Dygderijka Matrona, Hustro Kirstin i Örby, eder allom medh dygd och ährligheet wälbekändh.

Educatio

Thenne hennes Föräldrar, hafwa strax effter then Kötzliga Födelsen, låtit henne genom thet H. Dopet föddas på nytt, och ther medh i kläda sigh sin Frelsare JEsu Christum, och sedan aff Barn-dom upfödt henne i HErrans förmaning, och icke allenast hema sjelfwe lärdt och underwist henne uthi the stycken, hon weta borde, uthan hållet henne borte hoos förnembligit folk, hwilka som hafwa henne wäl lärdt, läsa och skrifwa, syy och rijta, uthi hwilka stycken och konster, hon mycket sigh förkoffrade. Och hafwer hon i sin Jungfrudom sigh tuchteligen och ährligen förhållet, och warit förb:te sinom Föräldrom, itt hörsampt och lydigt Barn.

Conjugiu

Anno 1630, är hon med förb:te sine käre Föräldras sampt hela sin Slecht, och Wänners rådth och samtyckia kommen i Ächtenskaps förbundh medh Wyrdigh och Wällärd Her Martino Andreae Kyrkioheerde här i Församblingen, och stodh theas Bröllop i Örby, samma Åhr på then fierde Söndaghen effter H. Trefaldigheetz Hög-

hetijdh. Sedan theras Bröllop war öfwerståndit, hafwer hon folgt sin älskeliga kära Man, till Stärkiär i Allahäradt, hwarest han på then tijden war Pastor, och bodde ther medh honom i try Åhr. Men Anno 1633, när Förb:te hennes käre Man, bleff transfererat hijt til thenna hederliga Församlingen, är hon ock blifwen honom fölgachtigh, och hafwer här medh honom bodt i 14 Åhr, Så at hele tijden som the samman lefwat hafwa är 17 Åhr, på hwilken tijdh, the itt ganska kärlligit, liuffligit och samdrächtigt Ächtenskap bygd hafwa, så at hennes käre högtbedröfwade Man inte i timmeliga motto wille heller önskat och åstundat, än at thetta theras goda och Christeliga omgånge hade mott wara längre, ty han gifwer henne thet witnesbördh, at hon aldrih medh ett ord honom någon tijd förtörnade, eller i någon motte bedröfwade, uthan heller honom i sin motgång tröstade.

Liberi

Gudh hafwer ock henne i sit Ächtenskap icke färgätit, uthan med Barn och Lijffzfrucht wälsignat, och gifwit henne medh sin k. Man, två Söner och två Döttrar, aff hwilka hon een Son och een Dotter för sigh skickat hafwer, them hon nu uthi stoor glädie och härligheet wisserligen igen funnet hafwer. Men een Son och een Dotter, äre här än i Lijfwet, Hwilka med sin k. Fader, som icke annors wara kan, henne hierteligen söria och begråta. Gudh then aldrahögste, som är alla bedröfwades tröst, han them tröste och hugswale.

Vita

Hwadh wijdare är til at tala, Huru hon elliest i sit lefwerne emot Gudh och sin Nästa sigh förhållit hafwer, kan thet här icke mångom wara okunnoge, effter hon så långan tijdh medh sin k. Man, här hafwer wistat och bodt, Nembligen, at hon i alt sit lefwerne, hafwer låtit på skjina een synnerligh Gudsfruchtighet och fromhet, hafwer

altijdh gärna gådt til Kyrkian och hördt Gudz ordh, och intet försummat sigh, til at besökia HErrans heliga och höghwärdiga Nattwardt, uthan thet medh all Gudeligheet, sigh til styrkia och tröst esomoftast annammat och brukat.

Sedan så hafwer hon icke heller warit ibland then hopen, som förachta theras Nästa, och känna sigh intet sielfwa, uthan warit sachtmodigh, och ödmiuk emot hwar man, och ther hoos from och giffmildh emot the fattige, som henne om någon hielp besökt hafwa, hafwer giordt alla Menniskior effter sin förmögenheet godt, och ingom ondt. Hon hafwer aldrigh trättadt eller hafft någon widlyfftigheet medh någon Menniskia, antingen innan eller uthan Gårds, uthan altijdh lefwat i kärleek, fred, stilheet och sachtmodigheet medh sin Nästa, som alle hennes Grannar, Ja heela thenna loffliga Församblingen skal weta om henne sanfärdeligen at witna.

Obitus

Uthi förleden Winter, then 8 Januarij, föll hon uthi een otijdigh Barnsäng, hwar aff hon nedlades til Sängen, på 14 Dagars tijdh, men sedan upkom, icke annars tänckiandes, än at hon skulle bättre blifwit, och sin siukdom heele kunnat öfwerwinna; Men 13 Weckor ther effter, som war then 7 Aprilis, bleff hon igen så mycket swagh, at hon åter til Sängen moste, och bleff så wedh Sängen liggande, alt intil Christi Himmelsfärdh affton, uthi heela 7 Wekor, och i samma sin långliga siukdom, hafwer hon sigh icke upgifwit eller giordz otoligh, uthan hållit sigh stadigt och stilla, tröstandes sigh wedh Gudz ordh, så at jw swårare siukdommen och korset hafwer blifwit, jw närmare hafwer hon nalkas Gudi, medh een sanskyldigh ijder och ånger för sina synder, medh een stadigh troo, och inneligh bön til Gudh, om syndernes förlåtelse, hafwer altijdh ropat, bedit och sagt: Went thigh til migh HErre, och war migh nådeligh, ty jagh är eensam och älende, mins hiertas ångest är stoor, föör migh uthur mine nödh, see uppå min jämmer och älendigheet, och förlåt

alla mina synder. O HErre Dawidz Son förbarma thig öfwer migh: JESu Mästar, warkunna thig öfwer migh. Item, O HErre JESu Christe war migh arme syndigh Menniskia nådigh. Och när hennes k. Man förmante henne til tolamodh, Swarade hon, Ja jagh wil bära HErrans wrede, ty jagh hafwer syndat emoot honom. Ther hoos sade hon ock: När Bispn war här i sin bort och heem reesa til Stockholm, tröstade han och förmante migh, Jagh skulle wara stark, frimodigh och tröst, och förbida HErrans hielp, ifrå then eena Morgonwächtena til then andra, ty fast HErran dröjer, skal han lickwäl medh hielpen komma, och intet fördröja, effter Gudh weet sin tijdh til at hielpa. Nu jagh weet wist, Gudz Ande genom honom til migh thet talade, hwarföre jagh och så göra skal, som han migh lärdt hafwer. Jagh skal förbijda Dageligen mädan jagh strijder, til thes min förwandling kommer; ty jagh weet at min Förlossare lefwer, och han skal på sistonne upwäckia migh aff Jordenne, och iagh skal sådan medh thesso mine Hwd omklädd warda, och skal i mitt Kött få see Gudh, honom skal jagh migh see, och min Ögon skola skoda honom, och ingen annan: Och jagh är wiss ther på, at hwarcken Dödh eller Lijff, eller Änglar, eller Förstendömme, eller Wälligheeter, eller the ting som nu äre, eller the ting som tilkomma skola, eller högheet eller diupheet, eller något annat Creatur, kan skilja migh ifrå Gudz kärleek, som är i Christo JESu wårom HErra. Och när offtab:te hennes Man frågade henne, om hon kunne sigh påminna aff Gudz ord, huru hon sigh ställa skulle på sin Sotesäng och bereeda til een saligh Dödstundh och hädanfärdh, tå begynte hon sielff upräckna the 7 Frelsarens JESu Christi ordh, han på Korset talade, effter som the i Swenska Psalmeboken i Songewijs infattade äre, Wers effter wers, och förtalde hwadh Lärdom, hwar thera ordh medh sigh hade, och huru man i Döden skulle sigh ställa och förehålla, effter Frelsarens exempel.

Twå Dagar för än hon affsomnade, warde hon berättat medh HErrans heliga Nattwardt, aff Her Anders Predikanten här i För-

samblingen, och när han förmante henne ibland annat, och sade, gifwer eder til fredz, och tröster uppå Gudh; Tå swarade hon nästan som medh förundring, Gudh förbiude migh annars, än at jagh jw skulle trösta på min HErra och Gudh, til hwem skulle jagh i min bedröfwelse fly, uthan til honom, och gjorde sedan för honom een märkeligh Skrifftermål och bekännelse.

Näst färleden then 26. Maij, som war Christi Himmelsfärdz Affton togh siukdommen häfftigt åt henne; och när hennes käre Man förmante henne, hon skulle gifwa sikh i Gudz Händer, och wara til fredz som Gudh medh henne gjorde; Tå sade hon, Jagh är gärna med min Gudh til fredz, ty jagh troor syndernas förlåtelse, och ther syndernas förlåtelse är, ther är (effter wår Catechismi lydelse) lijff och ewigh saligheet: Och begynte så uprepetera några Tröstspråk aff then heliga Skriff, synnerligen thet S. Johannes Apostlen införer, 1. Joh. 1. JEsu Christi Gudz Sons Blodh reenar oss aff alla synder. Thet troor jagh (sade hon) wara sant, och weet at jagh för Lamsens Blodh skuld, skal öfwerwinna then stoore Draken, then gamle Ormen, ty jagh är medh Gudz Sons Blodh twagen i Dopet, och ther medh bespijsat i thet heliga Nattwardts Sacramente, therföre fructar jagh intet ondt, om jagh än wandrade i een mörkan daal, ty godheet och barmhertigheet skola fölia migh i mina lijffz dagar, och jagh skal blifwa i HErrans Hws ewinnerliga. Sedan uplas hon the märkelige och högröstelige ordh Christus talade til Nicodemum, Joh. 3. Så älskade Gudh Werldenna, at han utgaff sin eenda Son, på thet at hwar och een som troor på honom skal icke förgåås, uthan få ewinnerligt lijff.

Och effter hennes käre Man sågh, at hon intet länger skulle kunna uthärda, förmante han henne lefwerera sin Siäl i Gudz Händer, hwilket hon ock strax gjorde, och sade, HErre, uthi tina Händer befaller jagh min anda, tu hafwer migh förlöst, HErre tu trofaste Gudh. Och ther på ropade två åtskilliga reesor, HErre JEsu, annamme min ande, HErre Jesu, annamma min anda. Sedan sade

hon til them som tilstädes woro. Nu i JEsu Nampn, gifwer migh någon liten roo, jagh wil nu så gärna sofwa, och lade sigh ther medh sielff nedh i Sängen; Tå swarade hennes käre Man, I skullen somna här och wackna i Gudz Rijke, ty sälle äre the som sofwa wäl, och Gudz Dom förbijda; The skola ock medh Krop och Siäl, up i Himbla stijgha, hwadh kan wara större frögd, än wistas uthi Himmels högd, see Gudz Ansichte blida. Tå räckte hon uth sin högra Hand och sade, Ja, och ther medh så stilla och sackta affsompnade, icke rörandes meer Händer eller Fötter eller någon sin Ledamoot, at ingen aff them til städes woro, hwilka woro til 16 Personer, annat een lång stundh wiste, än at hon i een Naturligh sömpn fallin war, och så täckeligan i HErranom affledh, näst förleden then 26 Maij, som tå war Christi Himmelsfärdz Affton, widh pass klockan 8, effter Middagh.

Heela hennes ålder war 32. åhr.

Status post mortem

Nu effter hon således hafwer Christeligen lefwat, och är theslijkst i Christo saligen affsompnat, hafwer kämpat een godh kamp, och behållit troona, så hafwe wij icke annat tänckia om hennes lägenheet än thet som ståår Apos. 14. Salige äre the Döde som i Herranom döö här effter, Ja Anden säger, at the hwila sigh ifrå sit arbete, ty theras gärningar fölia them effter.

Så är hennes Siäl medh alla rättrognas Siälar i Gudz Handh, ther intet Dödz qwal kommer widh henne: Hon är med Lazaro i Abrahams skiöt, ther hon hafwer hugnat och glädie: Hon hafwer medh Paulo bekommit rättfärdigheetennes Crona: Hon är medh Christo i Paradijs uthi ewigh frögdh och härligheet: Hon är nu kommen til then saliga hopen som uthi hwite kläder, medh Palmer i theras Händer, lofwa och prijsa honom, som sitter på Stolen och Lambet til ewigh tijdh. Tijt at komma förhiälpe oss allom Gudh wår käre Himmelske Fader för sins Sons JEsu Christi skuld, genom then helige Andes krafft, Amen.

S T Y R E L S E

Ordf. Civ.ing. AXEL-UNO NYLANDER

V.ordf. Doktor SETH TINGVALL

Skattmäst. Bankdirektör P. O. NÄSSÉN

Sekr. Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN

Rektor CARL ANDERSSON

Rektor GUSTAF BOGER

Komm.-rådet FRITIOF BOO

Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND

Fru BERIT EISERMAN

Stadsark. ROLAND GANDVIK

Lektor TORSTEN HEDBERG

Direktör GUNNAR HEDELIN

Skogsarb. KNUT IVARSSON

Fru MEJE JOSEFSON

Kapten BENGT KJELLGREN

Överste GUNNAR LUNDQUIST

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Fil.dr. IVAR MOBERG †

Chefredaktör ERIK PERSSON

Bibl.-ass. LILLIAN PERSSON

Överläkare TOIVO STENSTAM

Notarie G. A. WESTFELDT

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

Arbetsutskottet:

Herrar NYLANDER, TINGVALL, NÄSSÉN, GANDVIK, PERSSON och WESTFELDT
samt fröken VALLIN

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT

har 1969 tilldelats:

Guld:

SETH TINGVALL

LARS-ERIK WENZER

Å R S B E R Ä T T E L S E 1 9 6 8

Under 1968 har Harald Jörnmark avlidit. Han var under åren 1943–1959 föreningens revisor och övertog sedan skattmästaruppdraget, som han innehade till år 1965. Harald Jörnmarks stora intresse för Kulturhistoriska Föreningen, hans energiska arbetsinsats, vänliga hjälpsamhet och många kontakter har varit av stort värde för föreningens utveckling. Genom sin maka, Gunnar Blomgrens dotter, var han väl förtrogen med museets tillkomst och var angelägen att föra arbetet vidare. Med tacksamhet bevaras hans minne.

Utställningsverksamheten på museet har blivit en framgång, som tillfört museet fler besökare och många nya medlemmar i Föreningen. Under året har följande utställningar ordnats:

26 dec. 1967 – 21 januari 1968 Målade Bonader och tennsoldater.
4 febr.–10 mars Fritz Sterner–Halla Textil AB.

19 mars–15 april Ulla Schumacher–Percy: Till Gaudi. Sju broderier.

15 maj–18 augusti "Händer i arbete". Ett sekel hemslöjd. I samarbete med De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och Föreningen Hemslöjden u. p. a.

22 sept.–13 oktober Koppar och mässing.

25 oktober–10 november Ingrid Hellman Knafve–Sune G. Svensson: Textil och Keramik.

24 november–6 januari 1969 Sydindisk batik. Nutida folkkonst. I samband med utställningen från Halla Textil AB fick museet mottaga ett stort antal prover av äldre textilier belysande Fritz Sterners mångåriga verksamhet samt fabriken nuvarande tillverkning.

Årsmötet hölls den 15 maj då även De Sju Häradernas Hemslöjdsförening höll sitt årsmöte på museet med 100-årsjubileum och utställ-

ningen Händer i arbete premiärvisades. Talare var Ordföranden i Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, fru Ingrid Oswald Jacobsson. Utställningen lockade 4 346 besökare och vann stor uppskattning.

En stor publikdag blev vernissagen den 22 september då museets samlingar av "Koppar och mässing" visades, kompletterade med Hantverksföreningens samling av Wassbergs tillverkningar dels också inlånade prov på tre generationer Elmgrens koppartillverkning. Omkring 1 300 föremål utställdes. Det var en arbetskrävande utställning då c:a tre veckor behövdes för polering och rengöring och det behövdes en omfattande montering.

Den färgrika utställningen Sydindisk batik rönt också stort intresse och kunde genom fru Meje Josefssons initiativ sedan visas i Ulricehamn. Föreningens höstmöte hölls i anslutning till denna utställning. Talare var denna gång Landsantikvarien Sten Rentzhog, Vänersborg, som berättade om markvård och fornminnen.

På museet har arbetet koncentrerats kring märkning och uppordning av nyinkomna föremål, till stor del textilier. Samtliga vävnader från Firma Elsa Gullberg har sålunda märkts och katalogiserats. Under andra halvåret har disponent Oscar Åring ägnat mycket tid åt teknisk beskrivning av äldre textilier från bl. a. AB Ludvig Svensson, Kinna, Firma L. J. Wingqvist, Fritsla, Halla Textil Aktiebolag, Överlida, m. fl.

Inredningen i Ramslätts bottenvåning har påbörjats. Nödvändiga arbeten för belysning och värme, väggmontrar samt målning i tre rum är i stort sett slutfört. Mattor, takarmatur och tygernas montering återstår liksom förvaringsskåp för prover och övrig möblering.

Maskinerna från Spinneriet Bälteberga har måst flyttas från Svenljunga och magasineras på annat håll. För en textilmaskin, som stått i Almåsskolans källare, har även annat utrymme måst förhyras.

Under många år har Viskafors Gummifabriks AB upplåtit magasinsutrymme för lagret av Västgötaböcker, lokalen disponeras numera av Televerket, som låtit museet åtnjuta samma förmån.

Nyförvärven består liksom tidigare år av ett stort antal gåvor, men flera intressanta inköp har också kunnat göras. 2 207 nummer har hunnit införas i huvudkatalogen. Förutom textilsamlingen från Halla Textil AB, har också erhållits en större provbok och ett kortsystem med tygprover från Johannesdals AB, Örby, Uddebo Möbeltyg Väfveri AB och många tyger, draperier m. m. från Margit Hörstadius barn. Ett draperi vävt av M. Bernmark kan särskilt nämnas. Fru Ingrid Hellman-Knafve överlämnade i samband med utställningen på museet en av sina mattor som gåva. Linnedukar och servetter har skänkts från många håll. Den förnämligaste gåvan häribland utgör en stor duk i fin 1600-tals damast med motiv från Venedig, överlämnad av arvingarna till överstinnan Märta von Arbin. Triksåvaror har erhållits från Eiser och flera privatpersoner. Bland allmogetextilierna kan nämnas en rya, ett rosengångs- och ett upphämtatäcke. Dräktavdelningen har fått många tillskott av klänningar, hattar, skor m. fl. tillbehör liksom även en del barn- och herrkläder. Silversamlingen har kunnat utökas med en sockerskål, 1813 av M. Lönnberg, ett saltkar av H. I. Lyberg, matskedar av A. Boström, C. A. Lindström och L. Lindgren. En sked av den äldre runda typen med knopp på skaftet från år 1729 av H. L. Kock. Till minnet av fru Elin Jacobsson, Sundholmen, har museet genom testamenterisk gåva av hennes dotter fru Ingeborg Hudson, Montreal, Canada, erhållit bl. a. 19 silverföremål varav följande av boråstillverkning: 1 st tumlare av F. G. Skough 1824–1830, 6 st matskedar från 1824 och 1829 av C. A. Lindström samt 1 st strösockersked från 1845 av C. C. Carlén. Ett intressant förvärv är också en "Souvenir" från 1630-talet. Det är en Gustav II Adolfs-statyett, 13 cm hög, avsedd att hålla ett glas i den lyfta handen. Museets exemplar kommer närmast från England, men torde liksom övriga liknande (4 st i svensk ägo) vara tillverkade i Tyskland under något av de närmaste åren efter konungens död. Statyetten är av silver med förgylld fotplatta.

En målad julbonad för ett antal år sedan påträffad under pappers-tapeter i en gammal byggnad i Nittorp har överlämnats till museet. Ett femtiotal gamla kartor från 1600-talet och framåt har skänkts av överläkare Eric och fru Gulli Hagberg. Det är en värdefull och synnerligen vacker samling.

Beträffande textilsamlingen går arbetet därmed långsammare än beräknat då endast enstaka hela och halva dagar kan ägnas åt besök hos företagen för erhållande av prover och övrigt material. Samtidigt förekommer nedläggningar och rationalisering där man borde bevaka både förekomsten av äldre maskiner och tyger samt arkiv-material. Den snabba växlingen av mönster och färger samt mångfalden av nya fibrer gör att det också krävs en tätare uppföljning exempelvis vart 3:dje år om samlingarna skall kunna ge en representativ bild av tillverkningen inom bygdens textilindustri.

Utöver föremålssamlingen har ett flertal fotografier och arkivhandlingar tillkommit liksom avskrifter av äldre handlingar och tidningsurklipp. Biblioteket har fått tillskott genom byten med årsboken, inköp och gåvor; bokkatalogen omfattar 10 200 nummer.

Årsboken 1968 innehöll artiklar om disponent Fritz Sterner, Boråsmusik från 1792, Fåglaviks glasbruk, om en förvildad trädgård i Bredared samt första delen av Lars Peter Eklunds levnadsteckning.

Arbetet på kansliet, som skötes av förvaltare Thorsten Andersson ensam, är mycket arbetskrävande. Bokföringssystemet har lagts om under året till Taylorix-system. Antalet verifikationer uppgick 1968 till 852 (inkomst 377 + utgifts 475) varvid postgiroinbetalningar buntats ihop med c:a 50 á 100 på ett nummer. Diarieboken med in- och utgående försändelser omfattar 6 183 nr. Medlemsregistret, distributionen av årsboken (omfattar c:a 2 000 ex.), skall hållas aktuellt varvid övergången till postnummer krävt extra arbete. Utsändandet av vernissagekort omfattar varje gång c:a 1 000–1 200 st. Alla telefonsamtal slussas genom kansliet, mottagande och avsändande av utställningsföremål innebär en ganska stor punkt-

belastning. Övrigt arbete: stencilering och kopiering av handlingar, inordnande i arkivet av alla papper rörande handlagda ärenden, uthyrning av kyrkan, besöksstatistik. Under dagtid passerar många utställningsbesökare kansliet, alla besökande som gör förfrågningar av olika slag skall mottagas o. s. v. Under herr Anderssons semester får landsantikvarien sköta kansliarbetet.

Fru Maja-Stina Berg med deltidstjänst har hand om märkning och registrering av nya föremål, inordning i magasin och arkiv, rengöring av textilier och utställningsföremål m. m. Efter utställningarna skall sakerna åter utplaceras på ordinarie förvaringsplatser. Till hjälp har fru Berg två halvtidsarbetande arkivarbetare. Fyra andra arkivarbetare, med olika lång arbetstid, sysslar med tidningsurklipp, klistring och registrering av fotografier, negativ, adressering, avskrifter m. m. All personal engageras mer eller mindre vid ordnandet av utställningar.

Sedan 1 april 1968 är herr P. U. Floberg anställd som vaktmästare. Han ombesörjer öppethållande av museet, all städning, mindre reparationer och enklare konservering, tillsyn av eldning och elektriska installationer, snöskottning och sandning, all budskickning, upp- och inpackning samt hängning av utställningar, tjänstgör vid vigslar i kyrkan och har dessutom tjänst som vaktmästare vid gudstjänsterna. En extra vaktmästare tjänstgör deltid under sommarmånaderna och under vintern som avbytare med timtjänst.

1 juli 1968 anställdes fil. kand. Christian Aarsrud som amanuens i Vänersborg med tjänstgöringsskyldighet också i Borås. Rese- och traktamentskostnaderna för tjänstgöringen i södra distriktet har beräknats till 3 000 kr. (men samtidigt har det bidrag till sommarhjälp på 1 400 kr. som tidigare fått disponeras indragits). Detta innebär att amanuensen kommer att vara i Borås c:a 35 dagar under året. Givetvis kan vissa arbetsuppgifter därvid handläggas, vilket blir en avlastning för landsantikvarien, men till någon nämnvärd lättnad i det löpande arbetet blir det knappast.

Landsantikvarieärendena i Älvsborgs läns södra distrikt har omfattat sedvanliga grupper av ärenden.

Kyrkor och kyrkogårdar samt kyrkliga inventarier. Flera restaureringsarbeten har följts och på flera håll har belysning på kyrkogårdar eller fasadbelysning av kyrkor föranlett resor och sammanträden, liksom frågor om utvidgning av kyrkogårdar. Beträffande inventarier har man i Sexdrega låtit fotografera de värdefullaste föremålen och samlat i album; ett exemplar har överlämnats till Borås museums arkiv. Om så kunde ske på flera håll vore det av värde, då man vid en eventuell skada vid eldsvåda har nytta därav vid restaurering liksom man vid stöld har möjlighet att identifiera föremålen. Tvärreds församling har fått tillstånd att tills vidare som deposition överlämna ett äldre Lillie-vapen till Kungl Älvsborgs regemente, som skall renovera detsamma.

Äldre bebyggelse. Under året har Bäckgården i Marbäck förklarats för byggnadsminnesmärke. Ett flertal besiktningar har gällt äldre byggnader där kommuner, enskilda och hembygdsföreningar begärt råd om restaurering eller utlåtande om byggnadernas kulturhistoriska värde.

Stenvalvbroar. Fritsla kommun har förklarat sig villig att övertaga ansvaret för den gamla bron över Häggån norr om samhället och markägaren, fabrikör Ignar Andén, har utlovat sin medverkan varför vattendomstolens beslut som kommer inom den närmaste tiden bör bli positivt.

Fornminnesärenden bevakas i samband med översiktsplanering, byggnadsplaner, fritidsbebyggelse, tomtavstyckningar, grustäktsansökningar, vägstakningar och planerade el-ledningar, transformatorer m. m. I många fall har ärendena föranlett utredningar, sammanträden, kontakt med planförfattare, kommunala myndigheter m. fl. Milstenar och vägvisarstenar måste ibland omplaceras i samband med vägarbeten. En runsten i Blidsbergs samhälle kommer att lyftas upp i nivå med genomfartsvägen.

Naturvårdsfrågor har blivit alltmer aktuella. Särskilt den omfattande skogsplanteringen på tidigare odlad mark kommer att innebära en stor förändring i kulturlandskapet.

Hembygdsföreningarna uppgår till närmare 70 stycken. Endast en mindre del av dessa har besökts under året då tiden i regel ej medger besök på landsantikvariens eget initiativ utan endast då en förening särskilt begär medverkan. Kontakten uppehålls genom brev och telefon och vid besök på tjänsterummet. Genom konservatorns resor och arbete hos föreningarna sker också en översyn av konserveringsbehov, anvisning om registrering o. s. v. Hon besöker i genomsnitt 6 á 8 föreningar per år. Verksamheten inom föreningarna är i allmänhet god och många åtnjuter kommunalt stöd. Medlemsantalet torde ligga mellan 3 000–4 000.

Av besöksstatistiken framgår att hela antalet besök under 1968 utgör 27 044, en ökning med över 1 000 personer från 1967. Föreningens medlemmars besök har ökat med över 800, betalande besökare en ökning med c:a 750. Skolbesöken håller sig ungefär oförändrat kring 5 000 medan minskning noterats beträffande gudstjänstbesök och i samband med evenemang i parken. En anmärkningsvärd ökning visar också personer med ärende till kansliet vilka uppgår till 1 174 eller 350 fler än året förut. Det gäller förfrågningar, de som lämnar gåvor, personligen hämtar årsbok, forskare och andra som önskar konsultera landsantikvariern i olika ärenden. Många av dessa besök kräver att uppgifter eller föremål skall framtagas, föremål bedömas eller det gäller överläggningar, sammanträden o. s. v. Härtill kommer alla telefonförfrågningar, såväl under arbetstid som till bostaden.

Antalet resdagar har under 1968 varit 82 vilket är betydligt lägre än under de närmast föregående åren. Antalet ärenden har snarast ökats, men har i största möjliga utsträckning måst handläggas vid skrivbordet. I många fall skulle en besiktning på platsen varit önskvärd, men har ej kunnat medhinnas. Det löpande expeditions-

arbetet blir alltmer omfattande genom stigande besökssiffror på museet i samband med utställningarna. Tjänstgöring på söndagar och kvällar har också blivit mer omfattande.

Bristen på utbildad arbetshjälp hämmar allvarligt möjligheten att följa upp arbetsinsatserna och nå resultat. Skolbesöken kan inte organiseras; arbetsblad borde utarbetas för olika åldersgrupper, och behovet av någon som kan göra visningar är stort. Möjligheten att ta emot gruppbesök särskilt kvällstid skulle också underlätta för besökarna. Att ofta behöva avvisa sådana önskemål, att aldrig få arbetsro att fullfölja en uppgift, att ej hinna undan det löpande arbetet blir i längden oerhört slitsamt och påfrestande.

Borås den 18 april 1969

A.-U. Nylander

/ Ingegärd Vallin

GÅVOR HAR SEDAN ÅRSMÖTET 1968 ÖVERLÄMNATS AV:

Fru Birgitta Adolfsson, Vänersborg	Fr. Gulli Larsson
Systrarna Andersson o. Larsson	Fru Ruth Larsson
Fru Gunhild Andersson	Peder och Gulli Levander, Toarp
Fru Judith Andersson	Herr Bo Lindgren, Vetlanda
Fru Resi Arta-Andersson	Bror Lindgrens arvingar
Malcus Anderssons sterbhus	Fru Edith Lindgren
Auktionskammaren, Kinna	Fru Ruth Lindgren
Fru Maja-Stina Berg	Fru Lindstedt f. Stridh
Fru Ann Bergengren	Fru Kerstin Lundgren
Fru Ingrid Berndtson	Fru Elin Meyerson, Brämhult
Fru M. Blomstedt, Göteborg	Civ.ing. A.-U. Nylander
Fru Stina Borg, Kinnahult	Fru Kerstin Nylander-Claeson, Uddebo
Borås stads Fastighetskontor	Handlanden Tage Nordling
Herr Sigge Brändmark	Herr Olof Olsson
Fru Ella Dahlstrand	Fru Lilly Persson, Surteby
De Sju Häradernas Hemslöjdsförening	Fr. Hilda Pettersson, Mjäldrunga
Fru Astrid Dibbelt, Bokenäs	Prof. Knut Rodhe, Saltsjöbaden
Fru Vera Diurson, Stockholm	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fru Karin Engdahl, Kinna	Fru Britta Rowell
Fru Irma o. Herr Malcus Forsberg	Fru Ci Rydén
Fru Karin Forsberg	Fru Ann Marie Skoglund, Uddevalla
Fru Selma Friberg	Stiftelsen Solgård, Tranemo
Överläk. o. Fru Eric Hagberg	Fröken Anna Svensson
Halla Textil AB, Överlida	Fru Greta Svensson
Herr Jarl Hallberg, Dalsjöfors	Sveriges Förenade Trikåfabriker
Fru Astrid Hansson	Herr Nils Tyrén
Herr Lars Hasselqvist	Fröken Barbro Törnell
Fru Mimmi Hedlund	Uddebo Möbeltygvärfveri AB
Fru Eivor Heitsch	Fröken Elisabeth Ugglå
Fru Ingrid Hellman-Knafve, Kinna	Fru Anna Wallgren
Föreningen Hemslöjden u.p.a.	Fru Ruth Wallgren
Fru Ingeborg Hudson, Canada, testam.	Landsantikvarie Ingegärd Vallin
Fru Margit Hörstadius dödsbo	Civilekonom Tyra Vallin, Göteborg
Herr Alfred Johansson	Notarie G. A. Westfeldt
Fru Anna Jönsson, Mjäldrunga	Fru Berta Widström
Herr Bror Karlsson, Nittorp	Fru Barbro Ylander, Kinnahult
Kyrkorådet i Sexdrega	Kamrer Erik Zachrisson
Fru Lago-Lengqvist	Fröken Fridborg Öhnell

UTSTÄLLNINGAR 1969

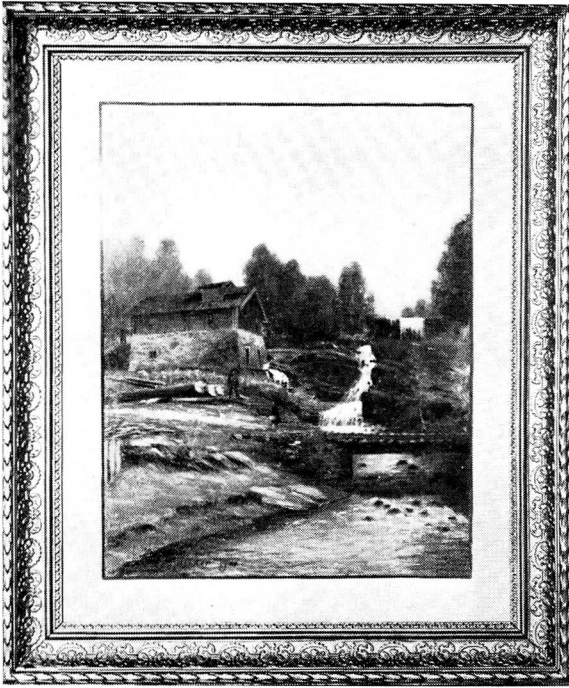

Wilhelm Sjölander
1857—1932
Självpporträtt.

WILHELM SJÖLANDER
Målaren från Marbäck
2—23 februari.

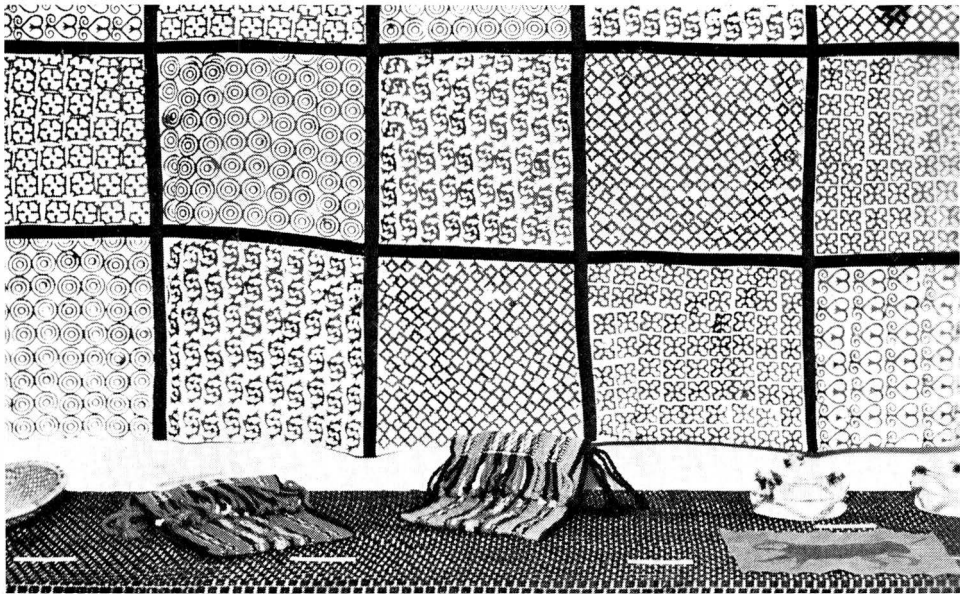
Fru Carolina Ekbon.

Källebacka, bäck.

W. Sjölanders
syster Hulda.

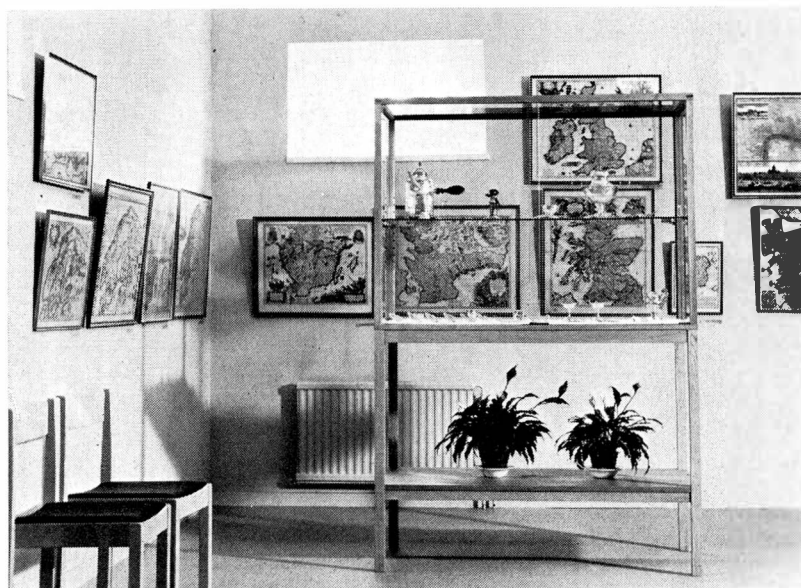
AFRO-ART
2—30 mars.

KRING GAMLA TING

13—27 april.

Silverkanna av
H. Holmquist, Borås.

Gåva till museet av
dir. Gösta Osterman.

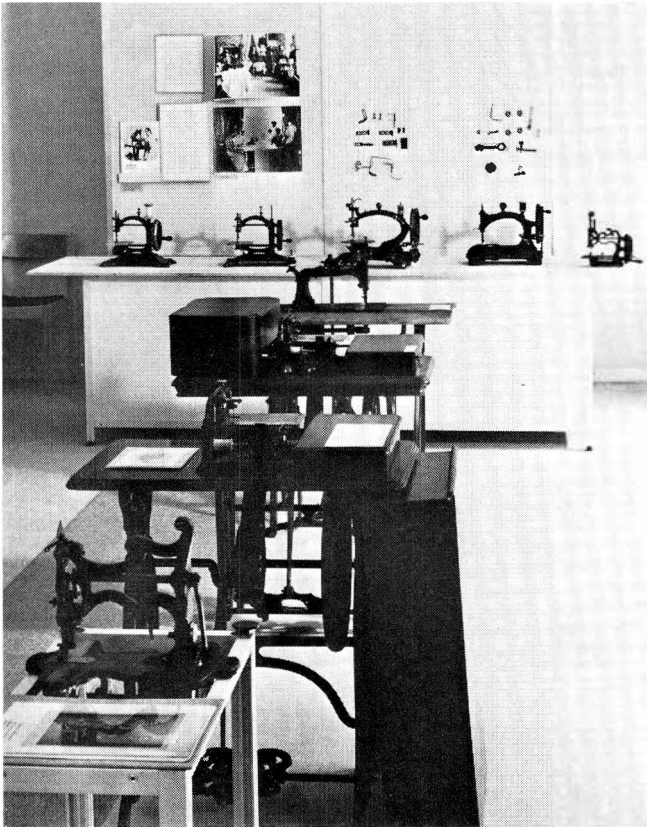

GAMLA KARTOR OCH NYFÖRVÄRV

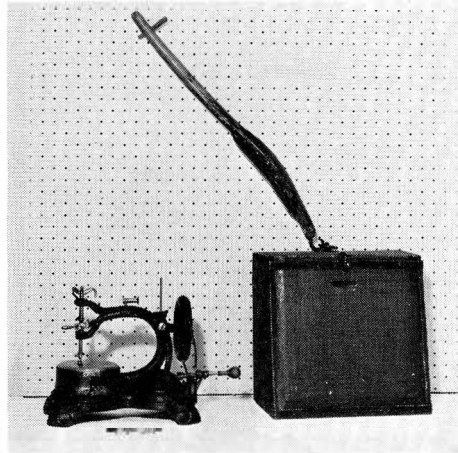
8—26 maj.

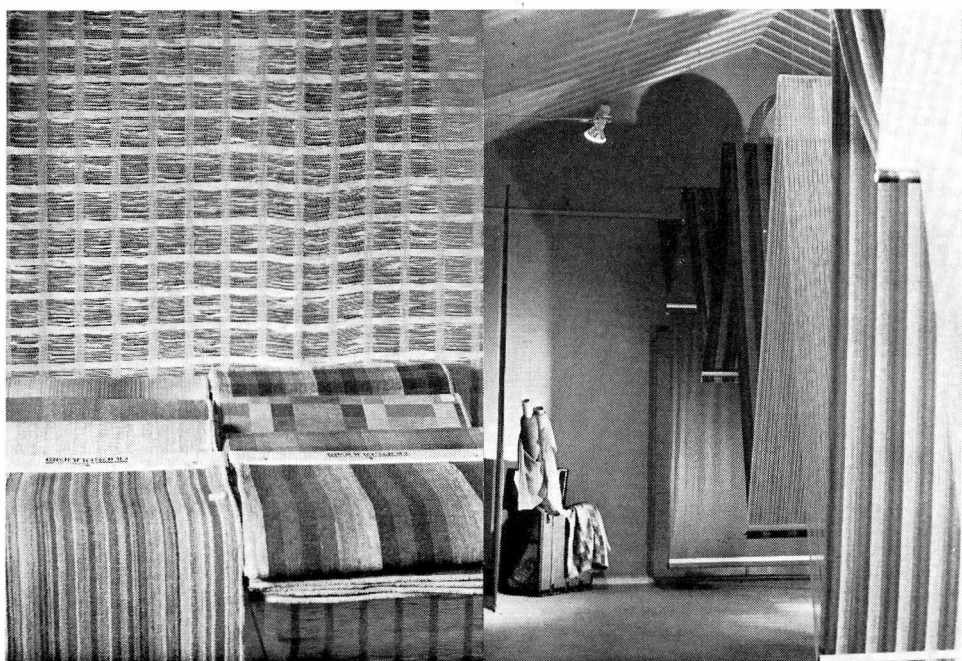
Kartsamlingen gåva av överläkare och fru Eric Hagberg.

SYMASKINER
8—26 maj.

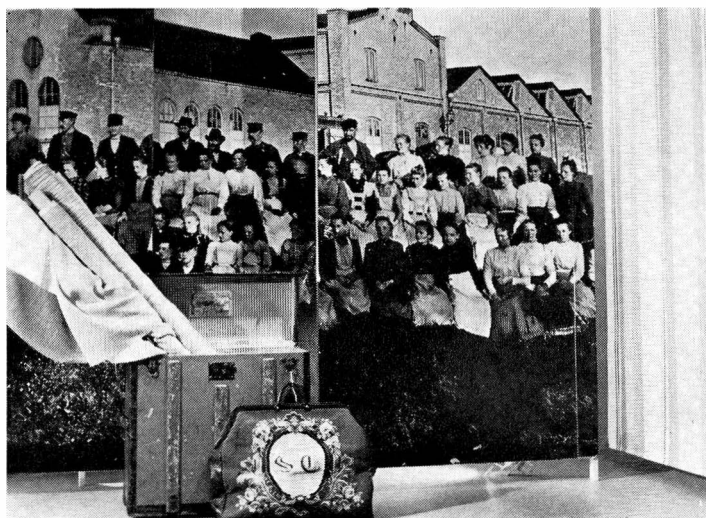

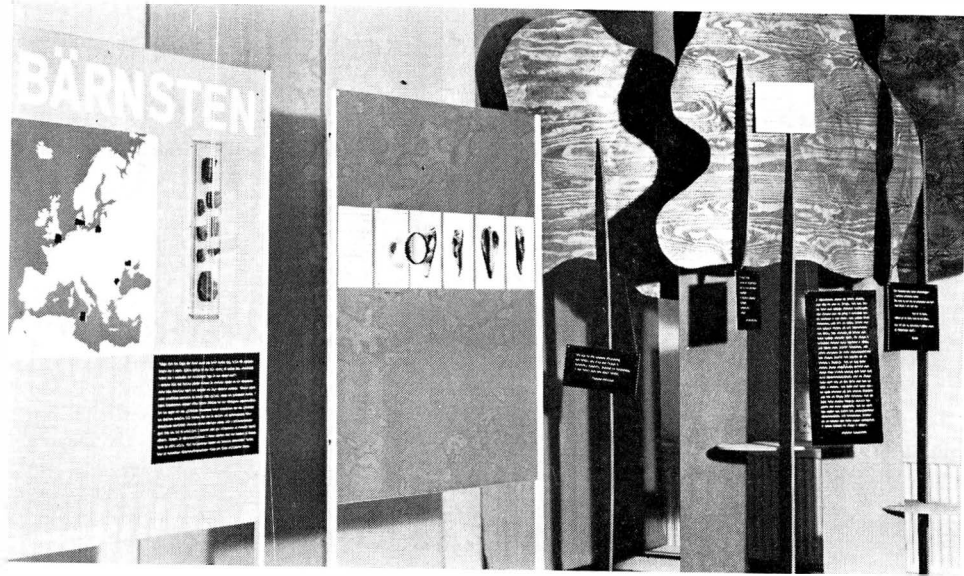
Byskräddarens symaskin
med låda och bärcäpp.
Toarps socken.

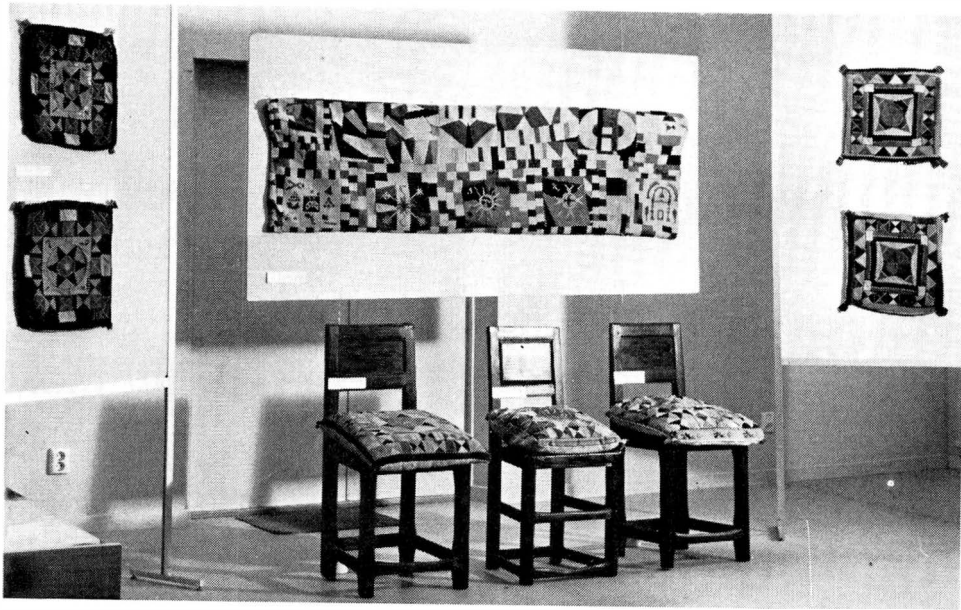

NÅGRA TYGER. AB Kinnasand.
30 juni—31 aug.

BÄRNSTEN 11—24 sept. SKARVSÖM

20-TAL. 28 sept.—19 okt.

ART-PROTIS. 26 okt.—16 nov.
Brno, Tjeckoslovakien.

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, v. ordf. Carl Engström, kassör Anna Magnusson, sekr. Malte Eurenus, Ivar Andersson, Gunnar Karlsson. Föreningen har omkring 150 medlemmar.

Bollebygds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Holmer Alfredsson, v. ordf. Gösta Johansson, kassör Sven Svensson, sekr. Astrid Svensson, ledamöter Allan Claesson, Arvid Johansson, Nils Nätt, Andin Bengtsson, Gustav Karlsson och Josef Nilsson. För inventering av gamla ödetorp har en tremannakommitté utsetts.

Töllsjö hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Karlsson, Henå, ledam. Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustav Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander, Alboga.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. Ingegärd Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skog samt Erik Svensson.

Bottenvåningen med sina tingslokaler i ursprungligt skick från år 1776 disponeras av Gäsene Hembygds- och Fornminnesförening. Samlingslokalerna i andra våningen har under året vid 245 tillfällen varit uthyrda för olika behov inom bygden.

En av myndigheterna föreskriven spiraltrappa för utrymning vid eldsvåda har uppförts. Vidare har ett konsertpiano inköpts för användning vid sammankomster o. d.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. folkskol. Sigvard Sunnergren, v. ordf. och sekr. Göte Hallberg, kassör och stugvärd Artur Carlsson.

Hudene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Helmer Ljungkvist, Berget. Ledamöter: Filip Gustafsson, Skytteg., Bertil Johansson, Tholsg., Gunborg Carlsson, Bållås, och Bror Lundblad, Hudene.

Hembygdsparken har stormskadats och kommer att nyplanteras.

Alla gårdar och bostadshus i Hudene har fotograferats för ett sockenarkiv, som avser att visa bygdens utseende i slutet av 1960-talet.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Rune Nordner, sekr. och kassör Paul Fredriksson.

Källunga hembygdsförening: T. f. ordf. Bertil Oscarsson, Källunga gård, kassör Karl Andersson, Per Olofsgården, sekr. Algot Andersson, Tåstared.

Nårunga missionshistoriska museum: Föreståndare pastor Karl-Erik Andersson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Ordf. prof. Folke K. G. Odqvist, v. ordf. generalmajor Gösta Hj:son Odqvist, skattmäst. adjunkt Rune Salemyr, sekr. o. v. skattm. fru Kerstin Björkman, ledam. disp. Bertil Davidsson.

Skölvene hembygdsförening: Ordf. kyrkoherde Richard Sundqvist.

Svältornas fornminnesförening: Ordf. Simon Johansson, v. ordf. David Andersson, sekr. Evert Lindgren, kassör Sten Svensson.

Samtliga byggnader på den inköpta fastigheten Kyrkebol 1:7 har iordningställts. Under ledning av konservator Alf Lundberg, Änimskog, har alla utom kyrkan tillhörande föremål överflyttats och placerats i de iordningställda lokalerna. Riksantikvarieämbetet har påbörjat förberedelser för restaurering av kyrkan.

Vårgårda hembygdsförening: Rolf Svensson, Folke Bernemalm, Sven Östberg, Mats Andersson, Karl Ivar Ekberg och Nils Tengroth.

KINDS HÄRAD

Ambjörnarp's hembygdsförening: Ordf. Allan Persson, Ambjörnarp, v. ordf. Erland Karlsson, sekr. Elvira Hansson, kassör Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, Ävik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Egon Pettersson, stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson.

Grönabhögs hembygdsförening: Ordf. Fritz Karlvall, kassör o. v. ordf. Elof Törnkvist, sekr. Dagny Gotting, v. sekr. Hilding Svensson, Gustaf Kjellén.

Sockenmuseet i anslutning till bygdegården har färdigställts. Genom anslag från kommunen, gåvor och stöd från många håll samt inte minst frivilligt och hängivet arbete av styrelsen och intresserade har det hela möjliggjorts. Invigningen skedde den 3. augusti 1969 och blev en stor folkfest.

Gällstad. I Närarp bevaras en stuga och en kölna.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén samt Ella Karlsson.

Häcksviks hembygdsförening: Ordf. o. kassör Janne Johansson, Skäremo, v. ordf. Erik Larsson, Bäck, sekr. Rut Hansson, Källhult, ledamöter Axel Abrahamsson, Sjöbo, John Hansson, Ararp, Klara Larsson, Nydalen, och Emelia Marten, Skansen.

Arbeten med iordningställande av torpstugan Olofsbygget pågår. En utflykt har anordnats för föreningens medlemmar.

Kalvs hembygdsförening: Ordf. Tage Bengtsson, Hässelhult, Kalvsjöholm, kassör Viktor Johansson, Lommaholmen, sekr. Edvin Strand, Bökenäs, övriga ledamöter Märta Andersson, Märta Sjö, Anders Gudmundsson, Gustav Gustavsson och Otto Olsson.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Arvid Svensson, sekr. o. kassör Carl-Erik Breidegård, ledam. Stina Johansson, Rick. Pettersson, Bror Larsson, Gunnar Jönsson och Valter Axelsson.

Ljungsarps hembygdsförening: Ordf. David Nilsson och Martin Junkell, Åke Johansson, Oscar Högberg, Astor Larsson, Lennart Johansson, Lennart Kallin och Sven Pettersson.

En raserad milstolpe och en gammal vägvisare har restaurerats. Strandkanten utanför treuddsgraven har förstärkts. Uppteckning av gamla ordspråk, ordstäv och dialektord pågår.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: Ordf. o. kassör Carl Holmberg, ledam. Mats Westberg och Karl-Erik Enoksson. Hembygdsstugan har besökts av ett flertal skolklasser,

föreningar och sällskap samt enskilda. Föreningen har erhållit ett kommunalt bidrag om 1.000: — kr för rep. av hembygdstugans tak.

Marbäck. Björkmanska släktföreningen: Ordf. Stig M. H:son Björkman.

Månstads hembygdskommitté: Ordf. Sture Larsson, Rösered, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind, ledam. Gösta Larsson, Bengt Claesson, Gunnar Bengtsson, Evert Larsson och Ragnar Gripenstam.

Mårdaklevs naturskyddsförening, hembygdssektionen: Gunborg Birgersson, Maja Alqvist, Gustaf Andersson, Märta Andersson och Arvid Alenäs, sammankallande.

Sexdrega hembygdskommitté: Ordf. Stig Engström, v. ordf. Harry Johansson, kassör Dagmar Hansson, sekr. Gunnar Larsson och v. sekr. Bertil Eriksson.

Midsommardagen hölls traditionell hembygdskommitté på Sjöbo hembygdsgård. Musik av Borås spelmannslag. "Lanthandlaren" Runo Sundberg, Skövde, underhöll med sång och historier. Sång av Sexdrega sångsällskap.

Sjötofta hembygdskommitté: Ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johansson.

Svenljunga hembygdskommitté: Ordf. Richard Nyman, ledam. Gustaf Bynander, Rune Gedda, Birgit Axelsson, Svea Bolander, Gösta Karlsson, Gustaf Johansson och Walla Bovald materialförvaltare.

Hembygdstugan Gnipebo har som vanligt varit öppen under sommarsöndagar för servering. Tipspromenader och midsommardans har anordnats.

Tranemo hembygdskommitté: Ordf. Karl Erik Löfqvist, v. ordf. Sven Olof Nordin, kassör Hans Alfredsson, sekr. Arvid Johansson, Framlidna fru Anna Abrahamsson, Gräsö, har till föreningen donerat tre dräktuppsättningar från 1800-talet. Den till föreningen från bröderna Valbrant donerade stugan ligger nedtagen men pengar saknas för dess uppsättande. Uppsättande av en ny flaggstång och gärdesgård har beslutats.

Tvärreds hembygdskommitté: Ordf. Arvid Larsson, v. ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör Torsten Klasson, ledam. Evert Johansson, Yngve Karlsson och Solveig Svensson.

Kommunalt anslag om 10.000: — kr har erhållits. Gammaldags slättergille, vilket kommer att göras till tradition, har hållits med ett femtiotal deltagare. Det är området kring stugan i Onsered, som av föreningen kommer att slås på gammaldags vis.

Ölsremma hembygdskommitté: Ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. o. stugvärd Oskar Gabrielsson, kassör Åke Johansson, sekr. Margot Hulander.

Örsås hembygdskommitté: Ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Carin Englund, sekr. Ellen Kristensson, v. sekr. Rut Svensson, kassör Knut Andersson, ledam. Knut Pettersson, Ingrid Persgård, Hildur Fors och John Svensson, materialförvaltare.

Föreningen har 140 medlemmar. Under fjolåret har en del renoveringsarbeten utförts vid hembygdstugan, där som vanligt midsommarfirande ordnats.

Som vanligt så har även under det gångna året medlemmar från föreningen vid ett flertal tillfällen varit samlade vid hembygdstugan för städning och röjning såväl in- som utvändigt. Vid dessa tillfällen har även de gamla liarna och räfsorna kommit till heders för att tukta den rikliga gräsväxten på tomten.

Östra Frölunda hembygdskommitté: Ordf. Gunnar Nyhage, kassör Axel Johansson, ledam. Nils Torén och Per Johansson.

MARKS HÄRAD

Bergshems hembygdsförening: Ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla naturskyddsförening, kulturhistoriska sektionen: Sven Svensson, Nils Andersson och Leif-Eric Aronsson. Hembygdspromenader och föredrag har anordnats.

Den gamla stenvalvsbron över Häggån, Redbro, har varit hotad av rivning i samband med anläggandet av en ny bro. Genom ingripande från Riksantikvarieämbetet och sedan Fritsla kommun förklarar sig villig svara för fortsatt underhåll, tycks bron nu vara räddad.

Horreds hembygdsförening: Ordf. Frank Dahlgren, kassör Folke Bengtsson, medl. Astrid Arnesved, Knut Hansson, Anna-Stina Kullbo, Per Sandlund och Per-Ivar Eriksson.

Ryggåsstugan Kilen har varit föremål för en omfattande renovering, möjliggjord genom kommunalt bidrag och åtskilliga frivilliga dagsverken. På sin nuvarande plats i Kilen har stugan stått i över 200 år. Tidigare stod den flera årtionden i Lida. Stugan var bebodd ända fram mot jultiden 1959. Hembygdsföreningen har 90 medlemmar.

Kila-stugan invigdes den 16/8 av landsantikvarie Ingegärd Vallin. Den 7/6 företogs en sockenvandring i Öxnevala.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, v. ordf. Fridolf Arnell, sekr. Hugo Johansson, kassör Karl Asserlund, ledam. Rut Arnell, Maj Persson, Algot Karlsson, John Karlsson och Gustav Johansson.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Rolf Gustafsson, v. ordf. Knut Carlsson, kassör Karl Ottosson, sekr. Anna-Stina Söder, korresponderande sekr. Arvid Svedberg, ledamöter Carl-Hilding Jonsson och Jarl Nordh.

Föreningen har som tidigare bedrivit en omfattande kurs- och sektionsverksamhet. Offentliga arrangemang vid midsommar och jul har ordnats. Vandrarhemmet har haft stort besökarantal. Folkdanser och gammaldans har ordnats med livligt deltagande.

Den 18/10 firades föreningens 25-åriga tillvaro vid en festlighet på värdshuset Två Skyttlar i Örby.

För arbetet med Mariebergsparken har avlönad tillsyningsman tillsatts, vilket möjliggjorts genom att kommunalt anslag härför beslutats utgå.

Kinnarumma hembygdsförening: Ordf. Nils Eriksson, sekr. Sven-Åke Svensson, Vis-kafors. Föreningens verksamhet har under året präglats av ökad aktivitet och medlemsantalet har avsevärt ökat. För tillvaratagande av en i Furusjön funnen gammal båt i form av en urholkad stock har en särskild kommitté tillsatts. Den 5 sept. ordnades fri-luftsgudstjänst med kyrkkaffe i det gröna.

Kungsäters hembygdsförening: Ordf. Einar Karlsson, Dalbo, v. ordf. Evert Lidberg, Karl-Gustav, sekr. Betty Spång, Rönneberga, kassör Folke Karlsson, Torp, ledamöter Elisabet Johansson, Johan Abrahamsson, Karl E. Johansson, Gösta Johansson, Maia Brodin-Andersson, Anna Karlsson och Holger Slätter.

Seglora hembygdsförening: Ordf. fru Valborg Gustavsson, v. ordf. Åke Becklund, sekr. Anton Ericson, kassör Hugo Fransson, ledam. Signhild Pettersson, Erik Pettersson, Elof Andreasson, Elof Almgren och Edit Andreasson.

Skene hembygdsförening: Ordf. Carl-Axel Johansson, sekr. Gustav Larsson, kassör

Filip Karlsson, ledam. Oskar Pettersson, Margit Eriksson, Britta Carlsson och Märta Lundberg.

Styrelsen har kallat föreningen till årsmöte, vår- och höstkvartalsträffar samt 3 st utflykter då historiska platser besökts. Ordmandet av klippböcker och fotosamlingar pågår, vidare fortsätter intervjuuppteckningar samt forskning på såväl enskilda som offentliga arkiv. Gåvor i form av böcker, foton och gårdshandlingar har emottagits till samlingarna. För förvaring av oersättliga handlingar har föreningen beviljats använda ett brandsäkert källarvalv i en av köpingens fastigheter såsom arkivlokal. Under nov. månad flyttades manbyggnaden på Håven-Håkansgården till den blivande hembygdsparken på Assberg-Baskagården. Byggnaden har föreningen fått mottaga av Borås Wäfveri AB enl. gåvobrev 1962. Vidare har på Anjougården — som under sommarsöndagarna hållits öppen för allmänheten — arbetsaftnar avhållits varannan onsdag då man huvudsakligen framställt tombolavinster till den sedvanliga julmarknaden, som avhölls den 30 nov. med god tillslutning från allmänheten.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Pettersson, v. sekr. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör Knut Eriksson, intendent Tor Asking, ledam. Hildur Henriksson, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson.

Västra Marks hembygdsförening: Ordf. Johan Ekberg, sekr. o. kassör Bo Davidsson, ledam. Einar Nygrell, Torvald Segrell och Agnes Larsson.

Ålekulla hembygdsförening: Ordf. Berta Larsson, Stommen, ledam. Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skållared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnås, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zackrisson, Rörås.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Gösta Sandblom, v. ordf. Daniel Strömhäll, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olof Andersson samt Einar Svensson.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDEVÅGS HÄRAD

Blidsbergs hembygdsförening: Ordf. Gustaf Bjälming, v. ordf. Sten Berger, sekr. Assar Ek, v. sekr. Åke Lund, kassör Hans Kåreemark, Gösta Hilding, Gunnar Samuelsson.

Brunns hembygdsförening: Ordf. o. kassör Tore Karlsson, v. ordf. Ture Brunngård, sekr. Erik Svensson, ledam. Arthur Andersson och Göran Lindgren. Julgranen vid Brunns kyrka skall föreningen fortfarande stå för och skötseln av Brunns kyrkoruin skall ombesörjas. Västra gaveln å ruinen har delvis rasat in och det är ett problem hur medel för erforderlig restaurering skall kunna uppbringas. Hembygdsstugan har under sommaren reparerats och målats. Virket härtill har skänkts av Tore Karlsson och arbetet har utförts av föreningsmedlemmar. Växter har planterats vid stugan, vilken under juli månads söndagar öppethållits för allmänheten. Utflykter med bil samt hembygdspromenad till intressanta mål har genomförts. Gudstjänst hölls i kyrkoruinen den 29/6.

Dalums samhällsförening, kommittén för fornstugan: Ordf. Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson, ledam. Åke Johansson och museiintendent Bernhard Englund.

Humla församling: Stuga med samlingar från Haggården.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Carl Andersson, v. ordf. Gustaf Karlsson, kassör Jenny Stomberg, sekr. Ingegärd Johansson.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Olle Josefson, Trädet, sekr. Inga Gustafsson, Ätravik, Trädet, kassör Carl Gustafsson, Trädet, ledamöter Johannes Johansson, Georg Majhult och Gunnar Martinsson. Vid föreningens stuga, Högabacka, samlas man till hälsning av vårens ankomst, dans kring midsommarstång, slättergille, friluftsgudstjänster m. m. Inventering av gamla torp och backstugor har påbörjats tillsammans med Solberga. Beslut har fattats om uppsättande av markeringspålar av lättmetall, det rör sig om ett 125-tal.

Norra Åsarps-Smulas natur- och hembygdsförening: Ordf. Bengt Fransson, v. ordf. Sven Thor, kassör Valter Tärning, sekr. Per Jacobsson, v. sekr. Erik Johansson, ledam. Anders Johansson, Evert Johansson och Evert Claesson.

Strängsereds hembygdsförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse, kassör Ernst Andersson, ledam. Fredrik Carlén och Ture Lind.

Timmele sambällsförening: Ordf. Sven Carlsson. Hembygdsstugekommittén ordf. Knut Neuman, sekr. Filip Melkersson, ledare Sven Carlsson.

VEDENS HÄRAD

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Thorsten Nilsson, Hjälmyrd, v. ordf. Åke Magnusson, Frugården, sekr. Astrid Johansson, Ingelstorp, kassör Gustaf Adolfsson, Hjortsberg.

Hedaröd: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgården.

Vänga hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, v. ordf. Arvid Andersson, sekr. Lars Eriksson, kassör Wilhelm Carlsson, ledam. Helge Johansson, Harry Einarsson och Bertil Henriksson. Upprustningen av torpet Örsbacken pågår; samlingar med omkr. 350 nr finns i en lokal vid Vänga skola. Sedvanlig hembygdsvandring har ordnats under sommaren.

Fristad, Älvsborgs läns folkhögskolas museum: Föreståndare Stig Johansson.

ÅS HÄRAD

Gingri hembygdsförening: Ordf. Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Härna hembygdsförening: Ordf. Gerhard Claesson, v. ordf. Karl W. Törnblad, sekr. Gösta Hernbo, kassör Karin Bodin, ledamot Karl G. Josefsson.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Norra Ås hembygdsförening: Ordf. Holger Davidsson, v. ordf. Bertil Svensson, sekr. Valborg Bong, v. sekr. Mats Levinsson, kassör Margareta Karlsson.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Jean Rydberg, v. ordf. Erik Franzén, sekr. Cissi Sigurdson, v. sekr. Ingrid Pettersson, kassör Åke Bolin. Verksamheten under året har omfattat loppmarknad vid Bogastugan, slätterhjälp samt friluftsgudstjänst midsommardagen.

Byggnadstillstånd m. m. har beviljats för att uppföra ladugård vid Bogastugan, tomen är röjd och profiler uppsatta. Flyttningen beräknas bli påbörjad till våren.

Toarps hembygdsförening: Ordf. Mats Behn, v. ordf. Karl Hansson, sekr. Georg Hjortvall, kassör Gunnar Salomonsson, intendent Torsten Karlsson, ledam. Signe Johansson, Sigrid Olsson och Gösta Karlsson.

ULRICEHAMN

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. rektor Gustaf Boger, ledam. bankkamrer Erik Hedlund, bokhandl. C. M. Ekeskog, boktr. Sven Karlsson, redaktör Gunnar Högborn, disp. Sten Josefsson och köpman Gösta Ljungström. Hembygdmuseet i Stadsparken har hållits öppet under sommarsöndagarna.

BORÅS

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Ordf. överste G. Lundquist, v. ordf. major H. Norgren, sekr. kapt. S. Ellinge, v. sekr. fanjunkare S. Ståhl, ledam. landsantikvarie Ingegärd Vallin, konsul Harry Wennerlund, major O. Afzelius, major Sten Lindqvist, förvalt. G. Persson, förvalt. R. Andersson, rustm. B. Nero, förrådsman Carl Holmén och förrådsarb. G. Björklund. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet. Antalet föremål har ökat och består nu av 545 st, bok- och handskriftsamlingen utgör 706 st. Besöksiffran enl. liggaren utgör 1.390 personer däribland diverse grupper ur skolor, klubbar och föreningar.

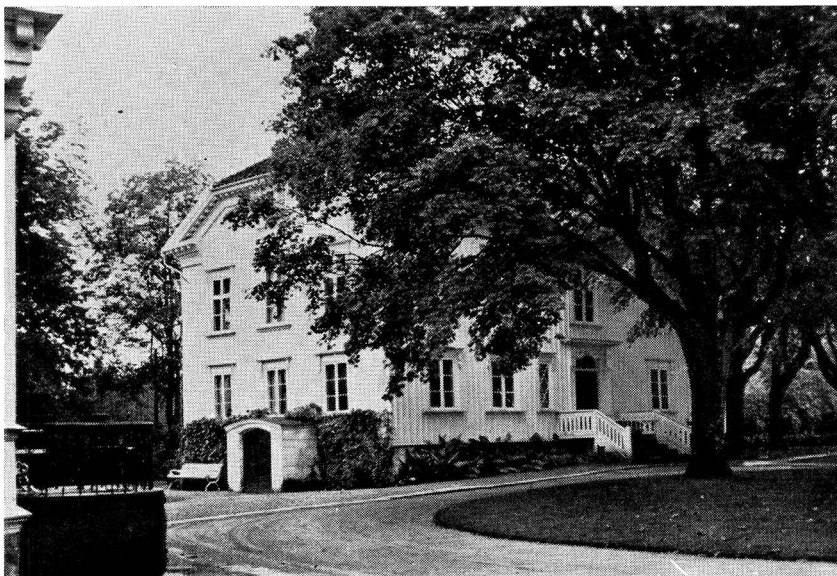
Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Lars-Gustav Johansson, v. ordf. Lars-Erik Lannér, sekr. Ann-Marie Hedin, v. sekr. Ingegerd Andersson, kassör Per-Olof Olofzon, suppl. Lars Pettersson. Föreningsarbetet har bedrivits på sektioner enligt följande verksamhetsinriktning: Musik, folkdans, slöjd, dräkter och lekar, med var sina särskilt valda ledare och ledamöter. Danslaget har haft regelbundet återkommande träningar samt ett flertal uppvisningar. Föreningskriften "Hopp och skutt" har utgivits en gång varannan månad.

Borås hembygdsförening: Ordf. Karl-Gustaf Svensson, v. ordf. Roland Andersson, sekr. Marianne Lanned, v. sekr. Lena Wiksén, kassör Hans Andersson, styrelsesuppl. Bertil Andersson och Gustaf Rydmark.

Folkdanslaget Skytteln: Ordf. Sven Lagerström, v. ordf. Rolf Byström, sekr. Gunni Gill, v. sekr. Birgitta Byström, kassör Lars Olof Preutz.

Kindgillet i Göteborg: Ordf. banktjm. Carl-David Ulander, Göteborg, v. ordf. avd. chef Hugo Lundgren, Stenkullen, sekr. handelsförest. Sven Wilhelmsson, Göteborg, v. sekr. ing. Sven Lindh, Mölnlycke, kassaförv. revisor Bengt Lorentzon, V. Frölunda, stugvärd ing. Ingemar Johansson, Göteborg, och sexmästare köpman Ingemar Lundgren, Gråbo. Gillets 70-åriga tillvaro högtidlighölls 19 april 1969 med middag på Nya Älvsborgs fästning. Årets besök i hembygden gjordes 31/5 och ställdes till Svenljunga — Sexdrega — Månstad. Familjedagen arrangerades i Kindstugan å Liseberg den 7 september.

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
KINNASAND
KINNA

VALLMON – design Birgitta Hahn.

Ur Wäveribolagets TIO GRUPP, en kollektion med fria textila uttryck valda av formgivarna själva.

BORÅS WÄFVERI AB

AKTIEBOLAGET
ERIKSON & LARSON
BORÅS

Gammalt känt tryckeri med nytt tänkande...

*Handpressen är numera borta
... idag har vi andra maskiner som trycker
snabbare, bättre och till lägre priser.
Gör ett försök, det lönar sig.*

AB Tryckericentralen i Borås

Box 98 501 03 Borås 1

Telefon 033-11 71 90

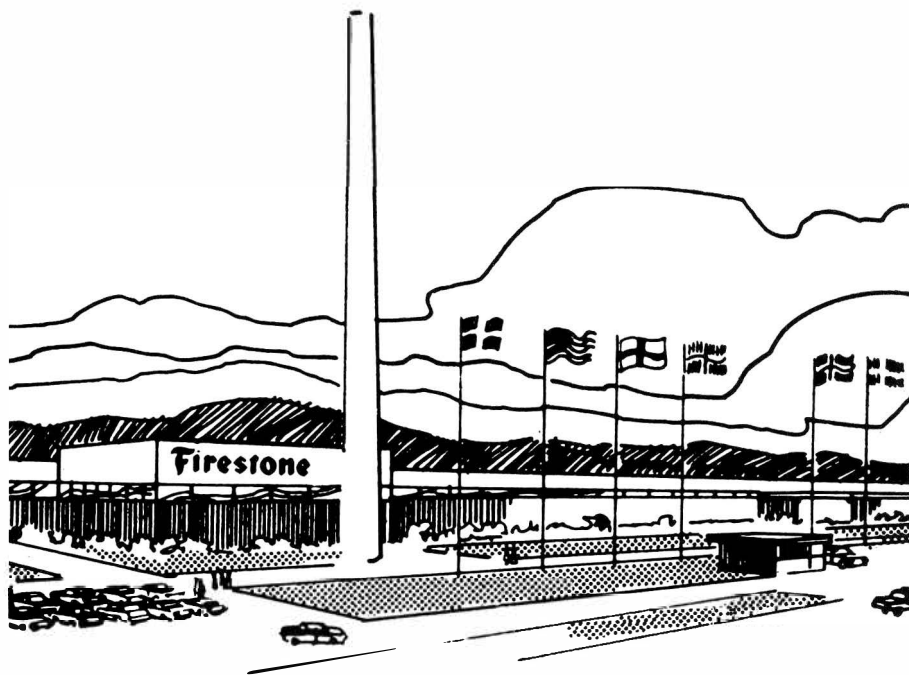
**BANKEN MITT I STAN
HAR ÖPPET HELA DA'N**

Non-Stopöppet 9-18

BORÅS SPARBANK

Allégatan

världens renaste gummifabrik ligger i Borås

Vår nya Borås-fabrik är en sensation även från miljövärdssynpunkt. Byggt helt i stål och med en hög grad av dammfrihet tack vare överlägsen luftkonditionering. Slutet vattensystem – ingen vattenförorening. Dubbla rökfilter och speciellt reningsaggregat för att reducera luftföroreningen till ett minimum. Dessa miljövärdande åtgärder utgör en kapitalkrävande investering som är väl värd sitt pris. Den uppskattas såväl av våra egna medarbetare som av våra grannar. Att den rena luften och det rena vattnet dessutom ger våra kunder en bättre gummi-kvalitet är dubbelt värdefullt.

Firestone
FIRESTONE-VISKAFORS AB

Andersson i Ljung kallas numera för AH Andersson

Detta har föranletts av att företaget expanderat kraftigt och bland annat knutit ytterligare en tillverkningsenhet av VVS-produkter.

Förutom fabriken i Ljung har nu AHA även fabrik i Kungsör. Ytterligare en enhet för tillverkning av kvalitetsarmatur.

Under våren 70 kommer huvudkontoret för AHA att flyttas till Borås – detta, och de olika tillverkningsenheternas placering gör att Andersson i Ljung inte längre är det bästa namnet. Därför kallar vi oss numera för AH Andersson.

AH AHA ANDERSSON

BORÅS

TEL. 033/10 02 30

Algot's

FINNS FÖR ALLA – ÖVERALLT

Telefon 102040 växel

LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

känt varumärke i
inredningstextilier
moderna mönster och material

*S*VENSK *T*EXTIL

MATS FRANSSON AB

510 18 KINNAHULT

Tel. 0320/106 60

Det vackraste bordet är dukat med

almedahls
DAMAST

Borås
Göteborg
Jönköping
Mariestad

VÄRDE-förvaltning kräver sakkunskap.

Vår

NOTARIATAVDELNING

hjälp Er med råd och upplysningar vid

- aktieplaceringar
- upprättande av testamente och bouppteckningar m. m.
- självdeklaration för notariatkunder

**SKANDINAVISKA
BANKEN**

Österlånggatan 45
Allégatan 46
Tel. 12 70 50

Stora Brogatan 12
Sjöbo Torg
Hultagatan

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR

för ekonomisk uppvärmning

Representant

AB BRÄNSLEENERGI

033/13 61 00

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 11 03 76

BORÅS

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT

BORÅS

Anno 1826

– för 144 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är
Borås och sjuhäradsbyg-
dens pålitliga nyhetsför-
medlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

LEDANDE I SVENSK TRIKÅ

H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 11 76 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

*Om det gäller råd om tråd,
blixtlås eller nålar*

kontakta

Grandins

Borås växel, tel. 11 72 25 - Telex nr 36052

Han sover gott om natten

för han har sina värden i ett bankfack i Handelsbanken

HANDELSBANKEN

6 kontor i Borås

KASTHALLS MATTEFABRIK AKTIEBOLAG

KINNA

INREDNINGSTEXILIER
Mönster av Professor CARL MALMSTEN och
Textilkonstnärinnan MARGARETHA ÅKERBERG

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

JOHN A:son BYTTNER AB

403 14 GÖTEBORG 2 • BOX 2242

13 73 89

13 73 90

13 73 91

13 73 12

031 riktnummer

ASON

Telex 2262

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON

AB HENNING PERSSON
Färg-, Ferniss- och Kemisk-Teknisk Fabrik, Bollebygd

AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD

Telefon 602 50 växel

TIMMELE — Tel. växel 302 00

AB Skyddskläder, som grundades år 1925 av nuvarande verkställande direktören John Magnuson, är Sveriges ledande fabrik för arbets- och yrkeskläder.

AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

033/602 20

SVENSSONS EXPRESS
BORÅS

Armbåga 3. Borås Tel. 11 75 80

Alla slag av transporter

Möbelbussar för flyttningar — och hängande konfektion

Packning — emballering

Alla behöver vi en bank

KREDITBANKEN

passar alla

OSCAR **JACOBSON** AKTIEBOLAG

FRÅN STADSPLAN
TILL FÄRDIGT HUS

centraltryckeriet

DRUVEFORSVÄGEN 8 • BORÅS TELEFON 033-10 02 60

När tapetvalet är på tapeten välj

BOROSAN

Plasttapet – Ljushärdig – Tvättbar

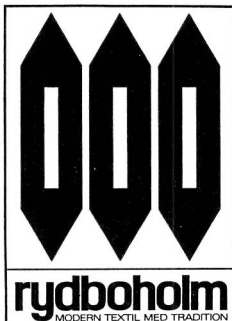
Tillverkas av: **BORÅS TAPETFABRIKS AB**

Försäljes av: **W:M RUDELL AB, BORÅS**

C. L. BLOMQVIST AB

FRITSLA

Garnfirman i Mark med 90.000 väverskor
från hela landet till kunder

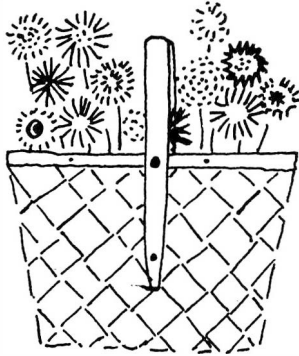
**BOMULLS-, SYNTET- OCH
RAYONULLSVÄVNADER**

**RYDBOOLMS AKTIEBOLAG
RYDBOOLM**

Sandwalls

goda drycker

100-årig leverantör i sjuhäradsbygden

HEMSLÖJDEN

BORÅS

Borgstena Trikąfabrik A-B

Tillverkning av metervaror

Polyester-jersey, Spilene och Trevira
för damkonfektion.

SWEDISH EXCLUSIVE

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 12 96 60

Råvaror och Garner för Textilindustrin

FRITZ HAGBERGS BIL AB

Skaraborgsvägen 66

Telefon växel 12 71 30

Chevrolet - Opel - Bedford

TILLBEHÖR — DELAR — SERVICE

Auktoriserad återförsäljare för GENERAL MOTORS

E. W. JUST AB

FÄRGERI och BLEKERI

Tel. 11 71 00 växel

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinluster och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

AB Svenson & Hagberg

Konfektionsfabrik

Borås

Skaraborgsvägen 25. Tel. 11 09 29

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 11 47 95

PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOVFOOTO

STORA BROGATAN 7
HALLBERGSGATAN 7

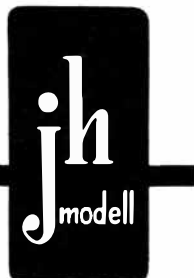
BORÅS

TELEFON 11 42 01

Åkerlunds Bomullsspinneri AB

BORÅS

Jordfaller AB

BORÅS

Fråga oss då det gäller

rörledningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 11 18 54, 11 82 54

HULTAFORS SANATORIUM

Kurort och enskilt sjukhem

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbingar etc.

Överläkare: N. Blomstedt

Begär prospekt!

Pa 501 36 Bollebygd, tel. Borås 950 50

Rosendals

KONFEKTIONS AB

Limmared

VEGETEBOLAGEN
för all försäkring

Tel. 11 47 37, 11 47 80

Sven H. Melander

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

AB Borås Jacquardväfveri

Gardin-, Draperi- och Möbetyger

„Toflo..“

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och SPORTKLÄDER

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED
Firman grundad 1876

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

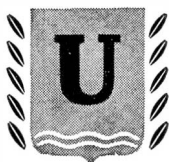
B O R Å S

Telefon 12 70 90

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/10 22 00

Stora Brogatan 39, B O R Å S

AB Ulricehamns Yllefabrik

Tel. 0321/123 00

Ulricehamn

Fler och fler handlar mer och mer

på **EPA** Borås

AB J. A. PETERSON & CO

MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80
Firman grundad 1863

HERRKONFEKTIONSFABRIK

Medlem av
HERRMODERADET

KUNGL.
HOVLEVERANTÖR

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

Järnvägsgatan 16 - Borås - Tel. 10 22 90

Entreprenör för Borås stads elverk

KINNAHULTS VÄFVERI AB

KINNAHULT

Överkast-, gardin-, allmoge- och möbeltyger.
Färdigsydda sängöverkast.

Tel. Kinna 100 43

Postordervaruhus — KONTOR —

LAGER — AFFÄR

Druveforsvägen 20 BORÅS Tel. 13 63 80

HANDLA BEKVÄMT EFTER KATALOG
eller gör ett personligt besök i vår affär

KÖP FRÅN ROWELLS

Aktiebolaget Sven Sjölin

RÖRLEDNINGSFIRMA

Skrymegatan 24, 502 55 Borås

Tel. Borås 033/11 03 41, 11 01 96 - Alingsås 0322/152 45

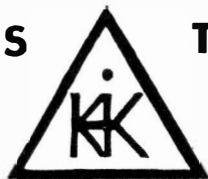
SVENSK PAPPERSINDUSTRI

Järnfors & Hall AB

SANDARED

*Papperstuber — Spolpipor
Flänsrullar*

HULTAFORS

TUMSTOCKAR

SVENSKA MÅTT & TUMSTOCKFABRIKEN

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 11 77 50:78
föreståndaren eller 11 77 50 vaktchefen eller dagoff.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

Kommittén för utgivande av beskrivning över Västergötland

vilken tillkom 1911, och vars nuvarande ordförande är Stockholms universitets rektor Håkan Nial, är ett ideellt boksällskap som utgivit ett stort antal populärvetenskapliga skrifter rörande landskapets kulturhistoria och naturminnesmärken. De volymer som ännu äro tillgängliga i nya exemplar angives här nedan. Böckernas låga pris förklaras därigenom att kommittén åtnjuter ekonomiskt stöd från två landsting.

S. AMBROSIANI, Storegården i Rackeby. Med 20 planscher. 10:—	M. MANNERFELT, Västgötavägar, 4 delar à 6 kr. 24:—
E. FISCHER, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. 160 s. 10:—	I. MOBERG, Västergötlands geografi. 114 s. 6:—
G. KELLERMAN, Västgötsk forntro och folktro. 164 s. 10:—	A. L. ROMDAHL och S. DAHLGREN. Skara domkyrkas byggnadshistoria. 170 s. 10:—
S. LANDTMANSON, Folkmusik i Västergötland. 64 s. Med notbilaga om 70 s. 17:—	S. TUNBERG, Götarnas rike. 124 s. 10:—
S. LANDTMANSON, Västgötamålet. 102 s. 13:—	Hela serien kostar 110:— kr.

Böckerna rekvireras från Borås museum, Borås. Postgiro 26 39 23.

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening

BORÅS MUSEUM

RAMNAPARKEN

Museet hålles öppet

Sommartid Vintertid
vardagar 10—16, söndagar 12—16 vardagar 13—15, söndagar 12—16

För föreningar och andra grupper ordnas visningar
efter överenskommelse.

ÅRSBOKEN

FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA

Årg. 1—3, 5—7 (1943, 45, 47, 50, 51, 52) à 4: — kr.

Årg. 8—11 (1953, 54, 55, 56) à 6: — kr.

Årg. 12—19 (1957, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64) à 8: — kr.

Årg. 20 (1965) 10: — kr.

Årg. 21 (1966) 15: — kr.

Årg. 22—24 (1967—69) à 12: — kr.

Årg. 4 helt slutsåld. Hela serien 150: — kr.

Silver från Borås och Ulricehamn 6: — kr.

G. Håkansson. Boråsbor under 16—1700-talen 6: — kr.

Medlemsavgift: 1 person 10 kr, ytterligare familjemedl. 5: — kr.

Medlemmar erhåller: Årsboken gratis (bokhandelspris 12: — kr),
och fritt inträde till museet och utställningar.

Nya medlemmar välkomna. Anmälan till Borås Museum, Borås,
tel. 11 02 00, pg. 26 39 23.

ANNONSREGISTER

Almedahl-Alingsås AB
A. H. Andersson & Co AB
C. L. Blomqvist
Borgstena Triåfabrik AB
AB Borås Jacquardväfveri
AB Borås Koksaffär
Borås Sparbank
AB Borås Spetsfabrik
Borås Tapetfabriks AB
AB Borås Tidning
Borås Wäfveri AB
AB Bränsleenergi
AB Bröderna Liljeros
Bröderna Magnusson AB
John A-son Byttner AB
AB Byggproduktion
AB Arne Carlsson
Carl T. Carlsson & Son AB
Centraltryckeriet
AB Erikson & Larson
Varuhuset EPA AB
Knut Evers & Co
Firestone-Viskafors Gummifabr. AB
Harry Grandin AB
Fritz Hagberg Bil AB
Haldens Färgeri AB
Halla Textil AB
AB John V. Hanssons Elektr. affär
Föreningen Hemslöjden u. p. a.
AB Robert Holmquist
Hultafors Sanatorium
Häggåstrands Väveri AB
Jarl Häller AB
Oscar Jacobson AB
Algot Johansson AB
N. J. Johanssons Eftr. AB
E. W. Just AB
Jönells AB
Kasthalls Mattfabrik AB
Kinnahults Väfveri
AB Kinnasand
AB Marks Jacquardväveri
Medbergs AB
Militärmuseum I 15
AB Olssons Mössfabrik
AB Henning Persson
AB J. A. Peterson & Co
Rosendahls Konfektions AB
Rowells
Rydboholms AB
Sandwalls Ängbryggeri AB
Byggnads AB Harry Sjögren
Hadar Sjölin AB
AB Sven Sjölin
Skandinaviska Banken
AB Skyddskläder
H. Swegmark Fabriks AB
Svensk Pappersindustri AB
Svensk Textil, Mats Fransson, AB
AB Svenska Handelsbanken
Svenska Mått- och Tumstocksfabr.
AB Ludvig Svensson
AB Svensson & Hagberg
Svenssons Express
AB Sveriges Förenade Triåfabriker
Sveriges Kreditbank
AB Textilfabriken Merkur
Timmele Färgeri AB
AB Triåfabriken Elit
AB Tryckericentralen i Borås
Ulricehamns Yllefabrik AB
Vegete-Bolagen
Wernlunds Hovfoto AB
Åkerlunds Bomullspinneri AB

I N N E H Å L L

TALMANNEN JOSEPH HANSSON OCH KYRKBYGGET I MOSSEBO Av Fridolf Wildte	5
HILLAREDS KYRKA Av Bertil Eriksson	21
BLECKSLAGARE OCH BLECKSLAGERIER I GÄLLSTAD Av Ingegärd Vallin	35
VÄVA BILDER PÅ MASKIN Av C. A. Lindstam	59
EN MÄRKLIG VÄXT — MISTELN (VISCUM ALBUM) Av G. A. Westfeldt	69
TRE PRÄSTVAL I BORÅS Av Per-Olof V. Widtfjäll	77
LIKPREDIKAN ÖVER BRITA ANDERSDOTTER Av Ingegärd Vallin	91
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING Styrelse	99
Årsberättelse	100
Gåvor	108
Utställningar 1969	109
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	117
ANNONSAVDELNING	124

